

SFPA

Slovak Foreign Policy Association

Velvyslanectvo
Polskej republiky
v Bratislave

Súčasné slovensko-poľské vzťahy

**Mateusz Gniazdowski,
Piotr Samerek, Tomáš Strážay
(editori)**

Súčasné slovensko-poľské vzťahy

Mateusz Gniazdowski,
Piotr Samerek, Tomáš Strážay (editori)

Bratislava 2016

Vydavatelia:

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku
Veľvyslanectvo Poľskej republiky v Bratislave

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.
Ministerstvo zahraničných vecí Poľskej republiky

Partneri: Center for Eastern Studies (OSW)
Poľský inštitút v Bratislave
Ministerstvo zahraničných vecí Poľskej republiky

Ministry
of Foreign Affairs
Republic of Poland

Súčasnú slovensko-poľské vzťahy

Bratislava 2016

Editori

Mateusz Gniazdowski, Piotr Samerek, Tomáš Strážay

Výkonný editor

Peter Brezáni

Jazyková redaktorka

Elena Stuppacherová

Preklady

Joanna Bakalarz (Goda/Groszkowski; Strážay/Gniazdowski; Bilčík/Groszkowski)

Anna Ciesielska (Dąborowski/Duleba; Gniazdowski/Strážay;

Gniazdowski/Olech/Benč)

Magdalena Suwara (Duleba/Eberhardt)

Mapy: Wojciech Mańkowski

Grafický dizajn: Zuzana Garasová

Tlač: DEVIN printing house, s.r.o.

ISBN 978-80-89356-45-4

Súčasnú slovensko-poľské vzťahy	5
Slovensko-poľské vzťahy: historické pozadie a regionálny kontext (Mateusz Gniazdowski, Tomáš Strážay).....	7
Historické pozadie	7
Susedstvo v rámci širšieho regiónu.....	9
Spolupráca v NATO	13
Spolupráca v EÚ	14
Nové impulzy.....	21
Zhrnutie.....	22
Slovensko a Poľsko v Európskej únii (Vladimír Bilčík, Jakub Groszkowski).....	25
Kontext 90. rokov	27
Minulé desaťročie.....	28
<i>Politické zmeny na Slovensku a vstup do eurozóny</i>	29
<i>Hospodárske dobiehanie a politické priority</i>	30
Súčasnú desaťročie.....	33
<i>Dlhová kríza</i>	33
<i>Krízový kontext a predsedníctvo SR v Rade EÚ</i>	35
Záver	37
Slovensko-poľská hospodárska spolupráca (Mateusz Gniazdowski, Monika Olech, Vladimír Benč).....	39
Ťažké začiatky	39
V podmienkach spoločného trhu	43
Investičná spolupráca	48
Hlavné výzvy	51
Záver	53
Slovensko-poľská spolupráca v oblasti bezpečnosti a obrany (Samuel Goda, Jakub Groszkowski).....	54
Historické tradície	55
Cesta do NATO	55
Ďalšia spolupráca po vstupe do NATO.....	57

Zahraničné misie.....	59
Bojové skupiny.....	61
Bilaterálna spolupráca a modernizácia armády	62
Zhrnutie.....	64

Koniec „vzdialeného susedstva“? Slovensko-poľská energetická spolupráca

(Tomasz Dąbrowski, Alexander Duleba)	66
Podmienky spolupráce: nesúrodé a rozdielne.....	66
Plynová spolupráca: budovanie prvých mostov.....	69
Elektroenergetika: podhodnotená spolupráca	74
Spolupráca v oblasti ropy: odlišné koncepcie diverzifikácie	76
Spolupráca v oblasti energeticko-klimatickej a inovačnej politiky EÚ	78
Závery.....	79

Dopravná infraštruktúra a cezhraničná spolupráca

(Tomáš Strážay, Mateusz Gniazdowski)	81
Od lokálnej po regionálnu dimenziu.....	82
Dopravná infraštruktúra	83
<i>Poľská perspektíva</i>	83
<i>Slovenská perspektíva</i>	86
Cezhraničná spolupráca	89
Záverečné zhrnutie.....	93

Východná politika Slovenska a Poľska: rozdiely a podobnosti

(Alexander Duleba, Adam Eberhardt)	96
Hlavné smery a rozdiely vo východnej politike	96
Východná politika a euroatlantická integrácia: zblížovanie postojov	101
Poľsko a Slovensko ako aktéri východnej politiky EÚ.....	104
Rozdielne prístupy k ukrajinskej tzv. Revolúcii dôstojnosti a rusko-ukrajinskej vojne.....	109
Namiesto záveru: perspektívy pre východnú politiku Poľska a Slovenska	112

Autori	114
---------------------	-----

Súčasnú slovensko-poľské vzťahy

Európa i svet sa menia priamo pred našimi očami. Na základe demokratických procesov sa moci ujímajú nové politické zoskupenia, zatiaľ čo iné zanikajú alebo prechádzajú do opozície. Zájmy štátov sú predmetom nepretržitej reflexie, menia sa tiež ciele a spôsoby realizácie zahraničnej politiky.

Z pohľadu každej krajiny zohrávajú susedia a dobré susedské vzťahy vždy dôležitú úlohu. Nejde zakaždým o samozrejmosť – vzťahy so susedmi neraz zatažujú rôzne historické bremená, jednotlivé krajiny sa rôznia v názoroch či zahraničnopolitických prioritách.

Ak sa na zahraničnú politiku Varšavy a Bratislavy pozrieme z uvedeného hľadiska, vzájomné vzťahy by mali zaujímať významné miesto v rámci zahraničnopolitických priorít oboch štátov. Susedov sa nedá len tak ľahko vymeniť, treba o nich však aj dbať. 541 kilometrov spoločnej hranice je predsa záväzok. Poľsko a Slovensko spája členstvo v Európskej únii, NATO, vo Vyšehradskej skupine a viacerých medzinárodných organizáciách. Treba tiež dodať, že od roku 2012 sa pod záštitou oboch ministerstiev zahraničných vecí koná každoročne slovensko-poľské diskusné fórum, v rámci ktorého diskutujú obe strany o – z ich pohľadu – najdôležitejších problémoch medzinárodnej politiky a bilaterálnych vzťahov.

Ako teda vyzerajú súčasné poľsko-slovenské vzťahy, ak by sme sa na ne pozreli od vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 bez toho, aby sme sa odvolávali na dobu Boleslava Chrabrého alebo bližšie – na medzivojnové obdobie? Ako Poľsko prijalo vznik nezávislého Slovenska a ako si Slovensko usporiadalo vzťahy so severným susedom?

Odpoveď na uvedenú otázku nám poskytuje publikácia, ktorú práve držíte v rukách. Je to svojrázny sprievodca rôznymi oblasťami poľsko-slovenských vzťahov. Nájdete v nej príspevky venované nielen politickej, hospodárskej, obrannej, energetickej, cezhraničnej spolupráci alebo spolupráci v oblasti dopravy, ale aj politike v rámci Európskej únie alebo východnej politike. Zoznam uvedených oblastí nie je vyčerpávajúci, je to autorský výber analytikov Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v Bratislave a Centra východných štúdií vo Varšave, ktorí chceli priblížiť priestor ich záujmu a pôsobenia širšej verejnosti. Treba zdôrazniť, že každý príspevok napísali spoločne poľský a slovenský autor, čo si samo osebe vyžaduje značnú mieru vzájomnej dôvery a porozumenia, ktoré sú v zahraničnej politike neoceniteľné.

Pri čítaní jednotlivých príspevkov môžeme vidieť, ako v priebehu posledných dvoch desaťročí Poľsko a Slovensko objavujú potrebu spolupracovať a vzájomne

sa zblížovať. Nie je to vždy ľahké, je ale vôbec zahraničná politika jednoduchá vec?

Vkladáme do rúk poľských a slovenských čitateľov túto publikáciu a zároveň dúfame, že povzbudí aj druhých, aby napísali ďalšie kapitoly, štúdie a články venované poľsko-slovenskej spolupráci, napr. v oblasti kultúry, školstva či súdnictva. Priestor pre aktivity je naozaj veľmi široký.

Privítame aj vaše pripomienky a komentáre, čo prispejú k diskusii o slovensko-poľských vzťahoch, ktoré tvoria živé tkanivo a sú predmetom neustálej evolúcie.

Prajeme vám príjemné čítanie.

Dušan Krištofík,
veľvyslanec SR v Poľskej republike

Leszek Soczewica,
veľvyslanec PR v Slovenskej republike

Slovensko-poľské vzťahy: historické pozadie a regionálny kontext

Mateusz Gniazdowski, Tomáš Strážay

Pavol Lukáč označil v roku 1998 vzťahy Slovenska a Poľska ako vzťahy susedov „obrátených k sebe chrbtom“.¹ Za týmto tvrdením sa skrýva(-la) istá nespokojnosť, no na druhej strane môžeme argumentovať, že navzájom sa k sebe môžu obrátiť iba tí, ktorí si navzájom dôverujú. Obe interpretácie vystihujú viac ako dve dekády slovensko-poľskej spolupráce: kontinuálne budovanie dobrého susedstva, v ktorom sa už urobilo veľa, ale v ktorom je stále veľký potenciál na ďalší rozvoj.

Slovensko delí s Poľskom 541-kilometrová hranica, ktorá vedie naprieč Karpatmi. Tie už stáročia tvoria prirodzenú bariéru medzi dvomi časťami strednej Európy. Geopolitický efekt Karpát sa odzrkadlil aj na odlišnom politickom vývoji v oboch krajinách. V Poľsku prebiehali najvýznamnejšie historické interakcie na trase východ – západ a na Slovensku, ktoré bolo po stáročia súčasťou severnej časti Uhorského kráľovstva, bol ťažiskom zvyčajne Dunaj. Aj keď v histórii možno nájsť príklady intenzívnych poľsko-uhorských vzťahov, v ktorých hrali Slováci a dnešné územie SR dôležitú úlohu, Karpaty obe „krajiny“ viac rozdeľovali, ako spájali. Tento stav pretrváva až do súčasnosti a jedným z jeho prejavov je aj nedostatočne rozvinutá dopravná infraštruktúra. Preto je aj hranica vedúca cez Karpaty historicky najstabilnejšou hranicou Poľska a spolu s hranicou s Českom tiež najstabilnejšou hranicou Slovenska.

Historické pozadie

Dobré susedské vzťahy sa spájajú aj so sympatiami medzi oboma národmi. Nie náhodou sú Slováci – spoločne s Čechmi – obľúbení medzi Poliakmi, a už roky sa umiestňujú v prieskumoch verejnej mienky na popredných miestach v tejto kategórii.² Významnú úlohu tu zohráva aj blízkosť jazyka, tiež skutočnosť, že Poliaci majú

¹ Lukáč, P.: Poľsko a Slovensko (susedia obrátení k sebe chrbtom?). In: *OS*, č. 2, 1998, s. 21 – 24.

² Výskum sa uskutočnil v marci 2016. Sympatie k Slovákom deklarovalo 48 % opýtaných, a nesympatie 13 %. Slováci sa umiestnili na treťom mieste hneď za Čechmi a Talianmi. Viac pozri *Stosunek do innych narodów* [Vzťahy k iným národom], Centrum badania opinii społecznej, č. 53, 2016, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_053_16.PDF (prístup 18. 10. 2016).

čoraz viac praktických znalostí o Slovensku, ktoré patrí ku najviac navštevovaným krajinám.³ V prieskume *Perception of Visegrad in Visegrad Countries Survey 2015* sa Slováci umiestnili na prvom mieste medzi národmi, ktoré Poliaci považujú za dôveryhodné, zatiaľ čo na Slovensku Poliaci obsadili v tejto kategórii tretie miesto, po Čechoch a Rakúšanoch.⁴

Vo vyhláseniach predstaviteľov oboch krajín sa často zdôrazňuje, že poľsko-slovenské vzťahy nie sú zaťažené historickými spormi. V porovnaní so vzťahmi s inými národmi/štátmi – a to tak z pohľadu poľského, ako aj slovenského – je toto susedstvo nezatažené vážnym historickým problémom. Dejiny Slovenska a poľsko-slovenských vzťahov nemajú v poľskej histórii zvlášť exponované miesto. Rovnako na Slovensku sú dejiny Poľska či susedstvo s Poľskom – v porovnaní s Maďarskom či Českom, s ktorými Slováci mali spoločnú štátnosť –, druhoradou témou. Poľská historická pamäť venuje pozornosť svojej polohe medzi Nemeckom a Ruskom. Hoci tento fakt odsúval agendu južného susedstva do úzadia, zároveň však spôsobil, že južne od Karpát a v širšej strednej Európe hľadali Poliaci východisko z „nepriaznivého“ položenía medzi dvomi veľmocami. Výskum, ktorý sa prezentoval v roku 2011 na konferencii *Mój hrdina, twój nepriateľ (My hero, your enemy)* ukázal, ako málo vedia Slováci o poľskej histórii a Poliaci o tej slovenskej.⁵ Aj keď sú vzájomné spory v dvadsiatom storočí súčasťou kontroverznej politickej diskusie, na vnímanie vzájomných vzťahov v očiach spoločnosti výrazne neovplyvujú. Karpatská hranica ostáva v povedomí Poliakov a Slovákov nemenná a bezpečná. To však neznamená, že by sa v slovensko-poľských vzťahoch neobjavovali historické témy, ktoré vzbudzujú emócie; najmä medzi aktivistami niekoľkotisícovej slovenskej menšiny v Poľsku.⁶ V historických prieskumoch sa neobjavujú žiadne tabuizované otázky, práve

³ V roku 2012 sa Slovensko umiestnilo na treťom mieste krajín, ktoré Poliaci najviac navštevovali za posledné dve desaťročia (18 % respondentov), za Českom (25 %) a Nemeckom (36 %). Pozri *Polacy poznają świat, czyli o zagranicznych wyjazdach i znajomości języków* [Poliaci spoznávajú svet, teda o zahraničných cestách a znalosti cudzích jazykov], Centrum badania opinii społecznej, č. 148, 2012, s. 6, 9, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_148_12.PDF (prístup 18. 10. 2016).

⁴ *Perception of Visegrad in Visegrad Countries Survey 2015*. In: *Visegrad Insight*, č. 2 (8), 2015, s. 68 – 69.

⁵ Väčšina Slovákov nevedela vymenovať osobnosti poľskej histórie okrem Jána Pavla II., a 9 z 10 opýtaných Poliakov nepoznali z histórie žiadnu osobnosť Slovenska. Gyárfášová, O.: Mental map of the V4 Group or how do we perceive each other? In: Marušiak, J. et al.: *Internal cohesion of the Visegrad Group*. Bratislava: Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied, Veda, 2013, s. 100 – 111.

⁶ Na Slovensku vyvolávala emócie postava Józefa Kurasia „Ognia“ – legendárneho veliteľa oddielov, ktoré bojovali proti Nemcom a komunistom na Podhalí a ktorému odhalili pomník v roku 2006 v Zakopanom za prítomnosti prezidenta Lecha Kaczyńskiego. Podľa zástupcov slovenskej menšiny v Poľsku si „Ogień“ z dôvodu prenasledovania Slovákov nezasluhuje takúto poctu. Prezident Gašparovič v liste Spolku Slovákov v Poľsku z 29. júna 2007 nazval záležitosť okolo

naopak, v priebehu storočí možno nájsť čoraz viac dialógu a pozitívnych aspektov spolupráce.⁷

Svoju úlohu pri budovaní intenzívnejších a bližších poľsko-slovenských vzťahov zohrali kontakty opozičných, najmä katolíckych, skupín. Slováci sa zúčastňovali aj na činnosti poľsko-československého hnutia *Solidarita*. V rámci stredoeurópskeho étosu treba spomenúť i tradíciu spojeneckej spolupráce Poliakov, Čechov a Slovákov počas druhej svetovej vojny. Nie je náhoda, že vo vzájomných vzťahoch či verejnej diplomacii má svoje miesto aj spoločný boj proti totalite, bratská pomoc v boji (napr. slovenská čata vo Varšavskom povstaní, spolupráca v rámci hnutia odporu) a tradície politického myslenia, v ktorých sa prejavil zvýšený dôraz na strednú Európu ako na oblasť spoločného záujmu, zodpovednosti a dobrého susedstva. S druhou svetovou vojnou súvisí takisto zvýšená citlivosť obidvoch krajín na prejavy revizionizmu, ako aj na snahy narušiť územný, právny či majetkový *status quo* v Európe.

Susedstvo v rámci širšieho regiónu

Po roku 1989 sa začalo Poľsko, podobne ako Československo, orientovať na obnovenie kontaktov so západnou Európou. Poľsko, ako prvá krajina bývalého sovietskeho bloku, prišlo v máji 1990 s návrhom na začatie negociácií s Európskymi spoločnosťami. Tento návrh mal byť zároveň aj impulzom pre Maďarsko a Československo.⁸ V roku 1993 však došlo k rozpadu Československej federácie, ktorá priniesla Slovensku nezávislosť. Dňa 1. januára 1993 získalo Poľsko ďalšieho, už siedmeho, suseda. Zaujímavosťou je, že všetci súčasní susedia Poľska sú „iní“ ako tí pred rokom 1989, keď Poľsko susedilo s NDR, Československom a so ZSSR. Rozdiel vo veľkosti medzi Poľskom a Slovenskom (aj ostatnými krajinami V4) bol pre rozvoj spolupráce od samého začiatku významným determinantom. Poľsko je po Ukrajine druhým najväčším susedom Slovenska, no najväčším susedom z EÚ a NATO. Slovensko je po Litve zasa druhým najmenším susedom Poľska. Od začiatku sa však

„Ognia“ „citlivou otázkou, ktorá dlhodobo zaťažuje vzájomné dobre sa rozvíjajúce poľsko-slovenské vzťahy“.

⁷ Výskumy týkajúce sa histórie Spiša, realizované pod dohľadom Poľsko-slovenskej komisie humanitných vied sú v Európe jedinečným príkladom spoločného spracovania komplikovaného a často aj sporného diania v pohraničí (pozri Homza, M., Sroka, S. A.: *Historia Scepusii*. Bratislava, Krakov 2009).

⁸ Marušiak, J.: Zahraničná politika Poľska po roku 1989 v kontexte európskych integračných procesov. In: Marušiak, J., Sládek, K., Zelenák, P. (eds): *Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí*. Bratislava: Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied, Veda, CEP, 2008, s. 313.

politický význam, pokiaľ ide o veľkosť, kompenzoval regionálnou spoluprácou. Najdôležitejšiu úlohu vtedy zohrávala Vyšehradská skupina, ktorá sa po rozdelení Československa pretransformovala na tzv. Vyšehradskú štvorku. Pre Slovensko bola v tomto zoskupení dôležitá zásada solidarity, ktorá sa opierala o formálne stieranie rozdielov vo veľkosti jednotlivých krajín, t.j. hlas Slovenska je rovnako dôležitý ako hlas ostatných krajín. Význam V4 pre Slovensko odzrkadľuje aj verejná mienka, keďže povedomie o V4 je u obyvateľov Slovenska v porovnaní s ostatnými vyšehradskými krajinami najvyššie.⁹

Pri analýze poľsko-slovenských vzťahov v uplynulých dvoch dekádach nemožno opomenúť pôsobenie Slovenska a Poľska vo Vyšehradskej skupine. Rovnako bilaterálne vzťahy v Európe, ako aj vyšehradská spolupráca predstavujú najdôležitejší komponent regionálneho rozmeru zahraničnej politiky oboch krajín. Od vstupu do Únie sa spolupráca V4 stala dôležitým komponentom európskej politiky Slovenska a Poľska. V politike oboch krajín a aj v bilaterálnej agende boli stále dôležitejšími záležitosťami EÚ, ktoré boli čoraz viac prepojené s realizáciou striktné regionálnych cieľov, vyplývajúcich z povahy vzájomných susedských vzťahov. Aj v tejto dimenzii vyšehradská spolupráca dopĺňala, a čiastočne aj zastupovala tradičné bilaterálne vzťahy v regióne. Medzi „EÚ“, „vyšehradským“ a „bilaterálnym“ rozmerom slovensko-poľskej spolupráce existuje viacero záležitostí, ktoré si vyžadujú komplexnú analýzu.

Poľsko a Slovensko mierili do západných štruktúr bez zámeru presvedčovania o svojej „stredoeurópskosti“ ako alternatívy či akejsi „protézy“ voči plnohodnotnému členstvu. Vyšehradská skupina mala byť nástrojom na realizáciu dvoch základných cieľov: rozvoja spolupráce v strednej Európe, budovania dobrých susedských vzťahov v regióne, ako aj vzájomnej podpory v procese integrácie do Európskej únie a NATO.¹⁰ Integrácia do EÚ a NATO mala v praxi prvoradý význam. Rozvoj vyšehradskej spolupráce, a následne aj Stredoeurópskej dohody o voľnom obchode (CEFTA) bol vo výraznej miere stimulovaný potrebou intenzívnejšej spolupráce medzi krajinami regiónu, ku ktorej ich nabádal západ v kontexte ich širšej integrácie do euroatlantických štruktúr.

Regionálna spolupráca pomohla pri stabilizácii regiónu a zamedzila, aby bol vnímaný ako sivá bezpečnostná zóna v situácii, keď rozpad Juhoslávie viedol ku vojenskému konfliktu. Pre Poľsko však V4 a ani rozvoj vzťahov s južnými susedmi neboli len nástrojom na posilnenie jeho integračných snáh. Konsolidácia stred-

⁹ Gyárfášová, O., Mesežnikov, G.: *25 rokov V4 očami verejnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2016.

¹⁰ Pozri *Visegrad Declaration 1991*, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2> (prístup 16. 10. 2016).

nej Európy bola príležitosťou, ako prekonať „uzavretie“ Poľska medzi Nemeckom a Ruskom.

Slovensko, ktoré je v rámci V4 lokalizované centrálne, začalo vnímať túto iniciatívu ako nástroj na užšiu spoluprácu so susedmi, dôležitý takisto z hľadiska posilňovania vlastnej štátnosti, a najmä prozápadného kurzu. Tento aspekt bol mimoriadne dôležitý v období vlády Vladimíra Mečiara (1994 – 1998), keď sa problémy s demokraciou a právnym štátom, v spojení s pokusmi hľadania akejsi tretej cesty medzi Ruskom a západom, odzrkadlili negatívne na spolupráci v rámci V4, ktorá sa orientovala na integráciu s Európskymi spoločenstvami a NATO. Aj napriek rastúcej medzinárodnej izolácii Slovenska sa predstavitelia Poľska snažili udržať v spomínanom období so Slovenskom dialóg. Poľskej vláde záležalo na južnom susedovi a na spoločnom vstupe do západných štruktúr. Chcela totiž predísť rastúcemu vplyvu Ruska na Slovensko, ktoré by následne mohlo mať vplyv na širší región.¹¹ Treba pripomenúť, že aj keď premiér Mečiar nikdy nedostal pozvánku na oficiálnu návštevu Poľska, významnú úlohu v tomto období v rozvoji poľsko-slovenských vzťahov zohral prezident Michal Kováč, ktorý sa pri rôznych príležitostiach stretával so svojimi poľskými partnermi – Lechom Wałęsom a následne aj Aleksandrom Kwaśniewským. Jeho návšteva v Poľsku v januári 1994 bola prvým slovensko-poľským stretnutím na najvyššej úrovni. Prezident Kováč vtedy označil Poľsko za strategického partnera Slovenska.

Autoritatívny štýl vládnutia Vladimíra Mečiara spôsobil, že Poľsko začalo čoraz zjavnejšie predbiehať Slovensko v procese integrácie do EÚ a NATO. Dialóg s oficiálnymi predstaviteľmi Slovenska v rokoch 1997 – 1998 takmer ustal, začala však narastať podpora slovenskej opozície. Poľsko tak dávalo výrazne najavo, že hoci podporuje vstup Slovenska do EÚ aj NATO, splnenie kritérií členstva si vyžaduje vnútropolitické zmeny.¹² Poľsko bolo – spoločne s ostatnými partnermi z V4 – za to, aby sa integračný proces SR neprerušil. Na samite NATO v Madride však v roku 1997 Slovensko pozvánku na rozdiel od ostatných krajín V4 nedostalo. Takisto sa na samite EÚ v Luxembursku v decembri 1997 na rozdiel od Poľska neocitlo v skupine krajín, s ktorými mala EÚ začať prístupové rokovania.

K intenzifikácii vzájomných vzťahov došlo po voľbách v roku 1998 a sformovaní vlády Mikuláša Dzurindu. Prvá oficiálna zahraničná cesta premiéra Dzurindu a ministra zahraničných vecí Eduarda Kukana viedla v novembri 1998 do

¹¹ Marušiak, J.: Slovensko-poľská dvojstranná spolupráca v 90. rokoch ako jeden z pilierov vyšehradskej spolupráce. In: Poláčková, Z. (ed.): *Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda, 2005.

¹² Lukáč, P., Chmel, R., Samson, I., Duleba, A.: Vzťahy Slovenska so susednými štátmi, Nemeckom a Ruskom. In: Mesežnikov, G. Ivantyšin, M. (eds): *Slovensko 1998 – 1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999.

Varšavy, čo naznačovalo, že SR vníma Poľsko ako strategického partnera. Oficiálna návšteva slovenského prezidenta Rudolfa Schustera sa uskutočnila v auguste 1999, avšak ten bol vo Varšave ešte pred svojím zvolením. Prišiel na pozvanie prezidenta Kwaśniewského a stretol sa s najvyššími predstaviteľmi Poľska. V roku 2000 sa konala prvá, historická návšteva premiéra poľskej vlády na Slovensku. Premiér Jerzy Buzek počas nej hovoril o rozvoji nadštandardných vzťahov so Slovenskom.¹³ Je však potrebné konštatovať, že aj napriek evidentnej intenzifikácii kontaktov a častým deklaráciám zo strany slovenských predstaviteľov o strategickom význame slovensko-poľských vzťahov sa počet bilaterálnych dohôd či ich charakter nelíšil od tých, ktoré Slovensko podpísalo s Českou republikou či Maďarskom.

Poľsko poskytovalo Slovensku svoje transformačné skúsenosti a na medzinárodnej scéne podporovalo snahu Slovenska o dobehnutie zameškaného času v procese integrácie do NATO a EÚ. Poľsko takisto zohralo dôležitú úlohu pri podpore Slovenska v jeho snahe o členstvo v Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Pomoc Slovensku sa stala jedným z hlavných cieľov Vyšehradskej skupiny, ktorá po zmene vlády na Slovensku obnovila svoju činnosť. Jednou z foriem podpory Slovenska na ceste do NATO bola poľská iniciatíva, ktorá vyústila do vzniku medzinárodnej Česko-poľsko-slovenskej brigády, ktorej štáb sídlil v rokoch 2002 – 2005 v Topoľčanoch. Aj vďaka intenzívnej spolupráci s Poľskom a ostatnými vyšehradskými partnermi sa Slovensku podarilo dobehnúť omeškania v integračnom procese do EÚ a vstupovalo do nej spolu s Českom, Poľskom a Maďarskom. I napriek uskutočňovaným reformám po zmene vlády v roku 1998 sa v prípade NATO Slovensku susedov nepodarilo dobehnúť a plnohodnotným členom Aliancie sa stalo až v roku 2004. Ešte pred vstupom do EÚ a NATO získala Vyšehradská skupina pozitívnu reputáciu a stala sa *pars pro toto* pre rýchlo sa modernizujúcu strednú Európu približujúcu sa k EÚ. Orientácia na „veľké“ strategické ciele – EÚ a NATO – zatlačila do úzadia rozvoj spolupráce na nižších úrovniach. V oboch krajinách bola prioritou modernizácia a otvorenie sa západu. Týkalo sa to takisto rozvoja hospodárskej spolupráce a infraštruktúry. Aj keď sa v podmienkach voľného toku informácií, otvorenia hraníc a rozvoja cestovného ruchu kontakty zintenzívnili, ešte roky ich obmedzovali byrokratické procedúry a zhoršujúci sa stav cezhraničnej infraštruktúry. Preto ani nádej vkladaná do V4, nielen v politickej, ale aj spoločensko-kultúrnej oblasti nebo-

¹³ Lukáč, P., Samson, I., Duleba, A.: Visegrádska spolupráca, regionálne iniciatívy a vzťahy SR so susednými štátmi. In: Kollár, M., Mesežnikov, G. (eds): *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000.

la v plnej miere naplnená.¹⁴ Podpora rozvoja spolupráce občianskej spoločnosti prišla pomerne neskoro. V roku 2000 vznikol Medzinárodný vyšehradský fond so sídlom v Bratislave, čo prispelo k posilneniu aj slovensko-poľských vzťahov, najmä v intenzifikácii spolupráce mimovládnych organizácií. Spoluprácu v období pred vstupom do EÚ však skomplikovali prejavy konkurencie a rivality medzi krajinami V4.

Spolupráca v NATO

Z pohľadu Poľska bolo NATO základným aspektom formovania obrannej politiky, ako aj kľúčovým garantom bezpečnosti a konzultačným fórom v tejto oblasti.¹⁵ Poľsko bolo vždy silnejšie späté s tradičným rozmerom činnosti NATO ako obrannej aliancie. Tento aspekt podporovala takisto poľská verejnosť, a to vo výraznejšej miere ako tá slovenská. Aj napriek tomu sa slovenská vláda aktívne snažila o vstup do NATO a posilňovala spoluprácu s USA. Dôkazom užšej spolupráce s Poľskom a ostatnými krajinami V4 bolo aj pripojenie sa slovenského premiéra v roku 2003 k listu ôsmich zástupcov európskych krajín, týkajúceho sa reakcie na vojnu v Iraku. Blízkosť stanovísk Poľska a Slovenska súvisela najmä s podporou koordinácie činnosti európskych spojencov s USA.¹⁶

Aj keď sa Slovensko stalo členom NATO až päť rokov po Poľsku, už predtým sa správalo tak, ako by *de facto* bolo jeho členom, čo potvrdzoval napríklad aj súhlas na prelety lietadiel NATO nad Slovenskom v roku 1999. Slovensko však vstúpilo do NATO so silne diferencovaným prístupom k Aliancii, a to najmä po skúsenostiach útokov NATO na Juhosláviu v roku 1999, a nepociťovalo v takej miere ako Poľsko nebezpečenstvo hroziace zo strany Ruska. Odrzkadľovalo sa to aj v ďalších rokoch, keď sa medzi zástupcami Poľska a Slovenska objavovali rozdielne názory v oblasti formovania spoločnej politiky EÚ a NATO voči Rusku. Aj napriek tomu sa obidve krajiny od momentu vstupu do NATO ocitli medzi propagátormi pokračovania v politike „otvorených dverí“ Aliancie. Súhlasili zároveň s pozvaním Ukrajiny, Gruzínska či Macedónska na rozhovory o členstve, hoci na samite v Bukurešti sa

¹⁴ Pernal, M., Tombiński, J., Wiśniewski, R.: Countries of the Visegrád Group prior to accession to the European Union: together or separately? In: *The Polish Foreign Affairs Digest*, roč. 2, č. 1 – 2, 2002, s. 99 – 138.

¹⁵ Pozri. napr. Waszczykowski, W.: *Perspektywa regionalna – spojrzenie z Polski* [Regionálna perspektíva – pohľad z Poľska]. In: *Szczyt NATO 2008: transformacja NATO: polska i regionalna perspektywa* [Samit NATO 2008: transformácia NATO: poľská a regionálna perspektíva], Varšava: Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2008, s. 66 – 69.

¹⁶ Marušiak, J.: Slovensko-poľská dvojstranná spolupráca, c. d.

takýto postup napokon presadiť nepodarilo. Obe krajiny rovnako dokazovali svoje zapojenie do operačnej činnosti Aliancie mimo zmluvy, najmä na Balkáne a v Afganistane. Určité rozdiely sa objavili po ruskej agresii v Gruzínsku v roku 2008 a na Ukrajine v roku 2014. Aj keď obidve vlády odsúdili revizionistickú politiku Moskvy, Poľsko sa ráznejšie domáhalo konkrétnejšej reakcie NATO, vrátane nasadenia spojeneckých síl v regióne.

Spolupráca v EÚ

Vstup do NATO a EÚ znamenal koniec „ambicióznejšej“ etapy regionálnej spolupráce, nemožno ho však považovať za konečný cieľ politiky Poľska, Slovenska či V4. Pre rozvoj spolupráce v rámci V4 boli vytvorené kvalitatívne nové podmienky, ktoré ovplyvnili realizáciu spoločných cieľov, čo sa odzrkadlilo aj na posilnení susedských vzťahov.

Slovenská, ale aj poľská verejnosť patria k najpozitívnejšie nastaveným voči európskej integrácii. V Poľsku aj na Slovensku mal vstup do EÚ oveľa vyššiu podporu ako v Čechách a v Maďarsku, pozitívnejšia je tiež bilancia členstva v EÚ. V Poľsku i na Slovensku už v predvstupovom období rezonovali určité obavy v oblasti kultúrno-etických záležitostí, ktoré prezentovali poľské aj slovenské konzervatívne strany.¹⁷ Podobne ako poľskí predstavitelia, tak aj tí slovenskí presadzovali, aby sa namiesto termínu „Ústava EÚ“ používal výraz „Ústavná zmluva“.¹⁸ Slovensko a Poľsko mali podobné stanoviská aj v záležitostiach preambuly týkajúcej sa Boha. Aj keď v obidvoch krajinách vládli rôzne politické subjekty, obe reprezentácie opakovane obhajovali princíp subsidiarity. Neskôr ich zasa zblížoval, aj napriek rozdielnym prístupom k európskej integrácii, nesúhlas s prílišnou harmonizáciou a ochranou rôznorodosti.

Vyšehradská spolupráca spájala Slovensko s Poľskom i v EÚ. Napokon, Únia mala v oboch týchto krajinách vždy najväčšiu podporu obyvateľstva. V prieskumoch verejnej mienky, ktoré sa uskutočnili ešte pred vstupom do EÚ, približne polovica opýtaných v Poľsku súhlasila s tým, aby krajiny V4 tvorili v rámci EÚ skupinu so silnejšími väzbami a podobný názor malo 44 % Slovákov (34 % Čechov a 12 %

¹⁷ Deklarácia slovenského parlamentu z 30. januára 2002, v ktorej parlament hlasoval za ponechanie týchto otázok vo výlučnej gescii národných krajín EÚ, zaujala poľských poslancov, ktorí prijali podobnú rezolúciu 11. apríla 2003. Pozri Gniazdowski, M.: *Słowacja wobec integracji europejskiej* [Slovensko na ceste k európskej integrácii]. In: *Międzynarodowy Przegląd Polityczny*, č. 1, 2003, s. 65 – 87.

¹⁸ Marušiak, J.: Slovensko-poľská dvojstranná spolupráca, c. d.

Maďarov).¹⁹ V poľskej politike v rámci V4 bolo viditeľné oscilovanie medzi idealistickou myšlienkou o „prirodzených spojencoch v regióne“ a realistickým zistením týkajúcim sa rozdielov v záujmoch jednotlivých krajín. Takisto pre Slovensko, ktoré má ako jediné hranicu so všetkými vyšehradskými partnermi, mala a má spolupráca v rámci V4 vždy veľký význam.

Po vstupe do EÚ prišli predstavitelia V4 k záveru, že toto zoskupenie je príliš významným nástrojom na to, aby ho bolo možné dehonestovať len preto, že nie vždy môže poslúžiť na presadzovanie vlastného politického stanoviska. Okrem kvalitnej medzinárodnej „značky“ má V4 aj výhody vyplývajúce z pragmatickej štvorstrannej spolupráce, ktorá nemusí byť vždy závislá od aktuálnych politických otázok. Počas samitu V4 v Kroměříži bola 13. mája 2004 prijatá Vyšehradská deklarácia a smernice zamerané na spoluprácu v budúcnosti a „posilnenie stredoeurópskej identity“.²⁰ Poľské predsedníctvo vo V4, ktoré bolo ukončené stretnutím premiérov v Kazimierze Dolnom (10. júna 2005), malo vyzdvihnúť do popredia „obnovený zmysel spoločnej činnosti, predovšetkým v rámci Európskej únie“.²¹

Konzultácie o novom finančnom rámci EÚ na roky 2007 – 2013 sa stali prvým dôležitým testom V4 v rámci EÚ. Spoločnou výzvou pre Poľsko a Slovensko sa stalo prispôsobenie nástrojov jednotlivých únijných politík charakteru „chudobnejších“ členských krajín, a predovšetkým udržanie objemu prostriedkov na politiku súdržnosti. Rozdielne boli stanoviská k budúcnosti spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP). Z dôvodu nerovnakého podielu poľnohospodárstva na tvorbe HDP a inej štruktúre sektora bola poľská pozícia konzervatívnejšia, pričom Slovensko inklinovalo skôr k zvyšovaniu úspornosti v tomto sektore.

Prvé zmeny v zložení oboch vlád po vstupe do EÚ vplývali i na ďalšie tvarovanie stredoeurópskej spolupráce. V septembri 2005 vyhrala parlamentné voľby v Poľsku – po štyroch rokoch ľavicovej vlády – strana Právo a spravodlivosť (PiS) a v októbri prezidentské voľby vyhral jej kandidát – Lech Kaczyński.

¹⁹ Na otázku, či vyšehradská spolupráca bude dôležitá aj po prístupe a či bude mať zmysel, pozitívne odpovedalo 46 % Čechov, 52 % Maďarov, 62 % Poliakov a až 75 % Slovákov. Gyárfášová, O.: Visegradčania na prahu Európskej únie. In: *Mosty*, 18. 11. 2003; por.: Fałkowski, M., Bukalska, P., Gromadzki, G.: Tak dla Wyszehradu [Áno pre Vyšehrad]. In: *Analizy i Opinie*, č. 16, Instytut Spraw Publicznych, 2003.

²⁰ *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrád Group countries after their accession to the European Union (12 May 2004)*, 2004, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-1> (prístup 16. 10. 2016).

²¹ *Exposé Ministra Spraw Zagranicznych RP prof. Adama Daniela Rotfelda* [Prejav ministra zahraničných vecí Poľskej republiky prof. Adama Daniela Rotfelda], Ministerstwo zagranicznych wewi Poľskej republiky, 21. 1. 2005, www.msz.gov.pl (prístup 16. 10. 2016).

V Poľsku sa prestal klásť dôraz na integráciu v rámci EÚ a začal sa zdôrazňovať tradičný princíp zvrchovanosti. Takýto naratív získal v rámci V4 podporu len od pravicovej vlády v Česku. V Poľsku sa sponchyňovalo prehlbovanie európskej integrácie s tým, že slúži len Nemecku, ktorému ide o získanie nadvlády nad Poľskom. V rámci kontaktov s regionálnymi partnermi Poliaci spájali paradigmu Európy národných krajín s bojom proti hegemonii v EÚ tak, že sa snažili pripojiť k „skupinovej hegemonii“ ako šiesta najväčšia krajina v EÚ.²² Varšava očakávala, že spolupráca V4 podporí túto poľskú snahu byť reprezentantom menších krajín regiónu vo vzťahu k tým väčším.

Vládna koalícia, ktorá sa vytvorila po parlamentných voľbách v roku 2006 na Slovensku, pozostávala zo strany Smer-SD a strán, ktoré boli súčasťou vlády do roku 1998 a pôsobili v tom období ako jedna z prekážok integrácie Slovenska do euroatlantických štruktúr (SNS a HZDS). Počas vládnutia tejto koalície sa prístupy Slovenska i Poľska líšili v prístupe k euroatlantickým vzťahom i k európskej integrácii. Pribrzdzenie transatlantickej orientácie Slovenska sprevádzala podpora prehlbovania integrácie v EÚ. Premiér Fico otvorene kritizoval projekt zavedenia protiraketového systému v Poľsku a Česku. Udržiavanie blízkych kontaktov s Ruskom chápala slovenská vláda, ale aj časť spoločnosti, ako prejav nezávislej politiky a realizáciu vlastných záujmov. Hoci premiér Fico 5. októbra 2006 počas návštevy v Poľsku označil slovensko-poľské vzťahy ako „nadštandardné“ – pričom dané spojenie používali predstavitelia slovenskej vlády primárne na charakterizovanie slovensko-českých vzťahov – diplomatické kontakty také intenzívne neboli a počas nasledujúceho roka nedošlo dokonca ani k stretnutiu ministrov zahraničných vecí.

Aj keď sa v rámci Únie hospodárska spolupráca oboch krajín rozvíjala (rovnako v oblasti cezhraničnej spolupráce), v politickej oblasti boli badateľné určité trecie plochy. Slovensko, ktoré zohrávalo a zohráva dôležitú úlohu v tranzite energetických surovín do EÚ z Ruska, upieralo svoju snahu na maximalizáciu zisku zo spolupráce s Ruskom a nie vždy bolo naklonené podporiť Poľsko v politike využívania zásad kondicionality vo vzťahoch Ruska s EÚ. Oboch stredoeurópskych partnerov rozdeľoval i názor na mieru dôvery v Rusko v oblasti dodávok energetických surovín. Na druhej strane, nevôľa Ruska pokračovať v tranzite plynu cez Ukrajinu zasiahla negatívne do záujmov Slovenska aj Poľska, čo viedlo obidve krajiny k spolupráci v rámci širšej regionálnej koalície. To sa týkalo v podstate celej V4, v rámci ktorej sa energetika – najmä bezpečnosť dodávok plynu – po

²² Grudziński, P.: *Panstwo inteligentne. Polska w poszukiwaniu miedzynarodowej roli* [Inteligentná krajina. Poľsko pri hľadaní medzinárodnej roly]. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 123 – 124.

plynovej kríze v roku 2009 stala jednou z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich oblastí spolupráce.

Slovensko a Poľsko sa odlišovali aj v prístupe k inštitucionálnym reformám Únie. Aj keď premiéri V4 s uspokojením prijali Zmluvu z Nice, počas Európskeho konventu sa toto stanovisko postupne vyvíjalo.²³ Poľsku, ktoré predkladalo vlastné návrhy kompromisného systému hlasovania v Rade EÚ, partneri z V4 vyčítali minimum konzultácií a slabú koordináciu postojov. Poľskí politici sa snažili prezentovať svoju snahu tak, že ide o riešenie, ktoré by „umožnilo Poľsku, ako aj krajinám strednej Európy, stredne veľkým i menším štátom, byť spolurealizátorom politík v rámci Európskej únie“.²⁴ Tento postoj však do V4, a logicky aj medzi Poľsko a Slovensko, priniesol nezhody.

Aj keď vo Varšave o rozdielnych pohľadoch na strategické otázky so Slovenskom vedeli, naďalej sa snažili rozvíjať spoločné aktivity najmä v EÚ. Spolupráca sa zamerala najmä na konkrétne sektory, v ktorých mali obe krajiny v rámci EÚ spoločné záujmy. Príkladom takejto spolupráce môže byť dohoda v rámci V4, ktorá bola výsledkom stretnutia ministrov pôdohospodárstva v SR v máji 2007, o spoločnej žalobe na Európsku komisiu na Európsky súdny dvor v otázke finančného postihu za nadmerné zásoby niektorých druhov tovarov zhromaždených pred vstupom do EÚ.²⁵ Aj ministri životného prostredia prijali spoločné stanovisko k prijatej smernici o odpadoch.²⁶ Ministri regionálneho rozvoja spoločne postupovali v oblasti financovania obnovy sídlisk a budov z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Spolupráca oboch krajín úzko súvisela i s ďalším prehľbovaním integrácie. Dôležité boli spoločné kroky smerujúce v prospech čo najrýchlejšieho prístúpenia do schengenského priestoru, pričom z pohľadu oboch krajín bol najoptimálnejším riešením práve spoločný postup.²⁷ Spolupráca pri príprave na vstup do

²³ Poľsko získalo 27 hlasov (7,8 %); Česko, Maďarsko po 12 hlasov (3,5 %); Slovensko malo 7 hlasov (2 %). Krajiny V4 majú spolu 58 hlasov, pričom na prijatie rozhodnutí je potrebná kvalifikovaná väčšina 258 hlasov (73,4 %). Blokujúca menšina predstavuje 91 hlasov.

²⁴ *Wypowiedź Pawła Zalewskiego na posiedzeniu Sejmu* [Prejav Pawła Zalewskiego na zasadnutí Sejmu], 5. obdobie, 43. zasadnutie, 4. deň, 15. 6. 2007, www.sejm.gov.pl (prístup 16. 10. 2016).

²⁵ Spor o oštiepok je zo stola, V4 plánuje žalobu na Komisiu. In: *euractiv.sk*, 5. 6. 2007, <https://euractiv.sk/clanky/ekonomika-a-euro/spor-o-ostiepok-je-zo-stola-v4-planuje-zalobu-na-komisiu/> (prístup 18. 10. 2016).

²⁶ *Joint statement of the 14th meeting of the environment ministers of the Visegrad Group countries, 24–25 May 2007, Prague, Czech Republic, Visegrad Group, 2007*, www.visegradgroup.eu/joint-statement (prístup 18. 10. 2016).

²⁷ Bolo to o to dôležitejšie, pretože Európska komisia vyčítala Slovensku meškanie v príprave hranice s Ukrajinou a Česko, zbavené „problémov“ s vonkajšími hranicami EÚ (okrem letísk) signalizovalo ešte v decembri 2006, že ak Slovensko nebude pripravené, je ochotné zaviesť schengenské pravidlá na svojej východnej hranici.

schengenského priestoru mala i podobu spoločných hliadok na hranici v roku 2007 a jej vyústením bolo aj posilnenie spolupráce hraničnej polície.²⁸ Spoločné aktivity V4 sa pričínili aj o oživenie prechodného systému SISone4AL, prelomenie odporu Rakúska a rozptýlenie pochybností ostatných krajín pri stanovení termínu rozšírenia schengenského priestoru. Spolu s ďalšími siedmimi krajinami sa nakoniec Slovensko spolu s Poľskom pripojili k schengenskému priestoru 21. decembra 2007.

Obe krajiny sa usilovali aj o zrušenie všetkých obmedzení prístupu k voľnému trhu a o zabezpečenie rovnakých práv pre svojich občanov, aké majú ostatní občania „starých“ členských krajín. Slovensko s Poľskom preto prijali veľmi pozitívne hlavné motto českého predsedníctva v Rade EÚ – *Európa bez hraníc* –, najmä princíp slobodného pohybu osôb, tovaru a služieb spolu so zachovaním otvoreného charakteru EÚ. Rozvinula sa aj spolupráca stálych predstaviteľov štátov V4 pri EÚ v Bruseli.²⁹ Dosiahla sa konvergencia stanovísk vo veciach slobodného pohybu pracovných síl, podpory „východného rozmeru“ Európskej politiky susedstva (zníženie vízových poplatkov) a integračných snáh západného Balkánu.

Keď v novembri 2007 začala vládnuť koalícia Občianskej platformy a Poľskej ľudovej strany, vláda Donalda Tuska prezentovala predovšetkým „novú otvorenosť“ k spolupráci s veľkými krajinami EÚ, najmä s Francúzskom a Nemeckom. Otvorene deklarovala aj vôľu pokračovať v spolupráci v strednej Európe.³⁰ Ukázalo sa totiž, že V4 je veľmi dôležitá pri konkrétnych problémoch, ktoré musela poľská vláda riešiť. Obzvlášť dôležité pre Tuskovu vládu bolo vytvorenie širokej koalície počas prípravy klimaticko-energetického balíčka EÚ, ktorý bol prijatý v roku 2008. Následne v dôsledku plynovej krízy na začiatku roka 2009 nabrala konkrétne kontúry aj spolupráca V4 v oblasti energetickej bezpečnosti. V rámci spolupráce v EÚ nestrácali význam ani koalície V4+. Práve naopak, zefektívnilo sa ich fungovanie.³¹

²⁸ Marušiak, J., Bútora, M., Duleba, A., Strážay, T., Pleschová, G., Žemlová-Shepperd, M., Bates, Z., Najšlová, L.: *Zahraničná politika – hlavné trendy, dvojstranné vzťahy a regionálna spolupráca*. In: Kollár, M., Mesežnikov, G., Bútora, M. (eds): *Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2008.

²⁹ Kořan, M.: *Státy Visegrádske skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*. In: M. Kořan a kol., *Česká zahraniční politika v roce 2007*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 115 – 116.

³⁰ Premier Tusk v prejave potvrdil, že „dôležitými politickými a hospodárskymi partnermi sú a budú samozrejme krajiny Vyšehradskej skupiny, ako aj krajiny z Pobaltia“. *Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania* [Predstavenie programu predsedom Rady ministrov činnosť Rady ministrov so žiadosťou o vyslovenie dôvery], 23. 11. 2007, www.sejm.gov.pl (prístup 16. 10. 2016).

³¹ Kałużyńska, M., Smyk, K., Wiśniewski, J. (eds): *5 lat Polski w Unii Europejskiej* [5 rokov Poľska v Európskej únii]. Varšava: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2009, s. 387.

Poľský minister zahraničných vecí Radosław Sikorski priznal, že spoločné záujmy spájali Poľsko najužšie práve s novými členskými krajinami EÚ a „V4 + iné krajiny je štruktúrou, ktorá sa osvedčila najviac“.³²

Poľsko a Slovensko mali v rámci V4 alebo širšej koalície mnoho ráz spoločné stanovisko v EÚ, napr. v oblasti harmonizácie daní, zmien v pakte stability a rastu či zohľadnenia nákladov na reformu dôchodkového systému pri výpočtoch verejného dlhu. Spolupráca V4 nabrala dynamiku najmä v oblastiach, ktoré boli prioritami poľského predsedníctva v Rade EÚ v druhej polovici roku 2011 – energetická bezpečnosť, východné susedstvo, ako aj finančný rámec na roky 2014 – 2020. K rozvoju užšej politickej spolupráce v oblasti približovania sa k eurozóne však Poľsko pristupovalo zdržanlivo. Slovensko do eurozóny vstúpilo v roku 2009, ako druhá krajina širšie chápanej strednej Európy. Spomedzi krajín V4 tak predstavuje Slovensko krajinu s najväčšou mierou integrácie do EÚ. SR pritom deklarovala, že chce byť súčasťou „jadra“ európskej integrácie, čo vplývalo na jej preferencie v EÚ, napr. v procese hľadania nástrojov na riešenie dôsledkov finančnej a hospodárskej krízy z konca predchádzajúcej dekády či krízy eurozóny.

Keď Poľsko prejavilo záujem spolupodieľať sa na európskej integrácii a podporovať ju, budovanie koalície spájajúcej krajiny regiónu, ktorých záujmy boli komplementárne so záujmami celej EÚ, sa stalo poľskou prioritou, a tiež čoraz viac atraktívnou formou pre partnerov z Vyšehradskej skupiny. Revitalizácia spolupráce v strednej Európe vo veľkej miere vyplývala i zo samotnej revitalizácie schopnosti Poľska vytvárať koalície a partnerstvá v Únii. Krajiny V4 spojili „spoločné, merateľné, tvrdé záujmy v Európskej únii“.³³ Stredo-pravicová vláda Ivety Radičovej, ktorá vznikla po parlamentných voľbách v roku 2010, zaradila regionálnu spoluprácu medzi svoje najväčšie priority, pričom vzťahy s Poľskom mali mať „neobvyklý význam“, ako tie, ktoré „prekračujú regionálny rámec“.³⁴ Na postavenie Slovenska a Poľska v EÚ a tiež aj na vzájomné kontakty oboch krajín vplývali dobré hospodárske výsledky, hlavne v porovnaní s vývojom v iných krajinách, ktoré zápasili a zápasia s dôsledkami finančnej krízy. Poľské hospodárstvo, ktoré ako jediné v EÚ v súvislosti s krízou nezasiahla recesia, s rastom HDP v roku 2010 na úrovni 3,8 %, bolo čoraz zaujímavejším hospodárskym partnerom aj pre Slovensko. Vzájomný obchod rástol i s cieľom dobehnúť zameškané v dôsledku krízy v roku 2009.

³² *Biuletyn*, č. 3632/VI, Komisja zahraničných vecí (č. 161), 7. 4. 2010, www.sejm.gov.pl (prístup 16. 10. 2016).

³³ *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2009 roku* [Informácia ministra zahraničných vecí o úlohách poľskej zahraničnej politiky v roku 2009], <http://orka2.sejm.gov.pl> (prístup 16. 10. 2016).

³⁴ *Občianska zodpovednosť a spolupráca. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 – 2014*, Vláda Slovenskej republiky, August 2010, http://www.vlada.gov.sk/data/files/18_programove-vyhlasenie-2010.pdf (prístup 16. 10. 2016).

Ešte pred vstupom do EÚ sa Slovensko, spolu s ostatnými partnermi z V4, stalo jedným z blízkych partnerov Poľska v jeho snahe vytvoriť silnú východnú politiku EÚ. Poľsko prejavovalo čoraz väčší záujem o spoluprácu s Ukrajinou, angažovalo sa aj v pomoci budovania občianskej spoločnosti v Bielorusku.³⁵ Slovensko podporilo aj poľsko-švédsku iniciatívu Východného partnerstva, ktorá sa následne stala projektom celej EÚ.

Samostatnou kapitolou z hľadiska sektorovej spolupráce, rovnako v slovensko-poľských vzťahoch, ako aj v širšej spolupráci v rámci V4, je oblasť dopravnej infraštruktúry a dopravných prepojení. V dvojstranných vzťahoch bola táto téma často exponovaná na rôznych úrovniach, ale aj napriek tomu v nej nebol zaznamenaný žiaden významnejší úspech. Ani napriek rôznym vyhláseniam o potrebe zrýchlenia výstavby cestného prepojenia v západnej časti spoločnej hranice (Žilina – Skalité – Zwardoń – Bielsko Biala) sa za dve dekády nepodarilo túto investíciu zrealizovať. Zlepšenie sa nedotklo ani dopravných podmienok na hlavnej trase vo východnej časti hranice (Rzeszów – Prešov). Prioritou neboli ani úseky trasy *Via Carpatia* na poľsko-slovenskom pohraničí, a to aj napriek vyhláseniam predstaviteľov oboch krajín o ich potrebe. Viaceré problémy sa dotkli aj železničnej prepravy, navyše v prípade priamych prepojení v osobnej doprave môžeme v porovnaní s 90. rokmi hovoriť dokonca o regrese.

Prejavom nadštandardných, intenzívne sa rozvíjajúcich vzťahov Slovenska a Poľska bolo prvé spoločné zasadnutie vlád, ktoré sa konalo v marci 2013 v Poprade. Počas neho viedli paralelné bilaterálne rozhovory ministri zahraničných vecí, pôdohospodárstva, životného prostredia, športu, dopravy a hospodárstva. Na stretnutí rokovali i o problémy chýbajúcej infraštruktúry, spoločných ambíciách v podobe spoločnej kandidatúry na organizáciu zimných olympijských hier v roku 2022, ale aj o problémoch súvisiacich s fungovaním spoločného trhu. Dynamický rozvoj slovensko-poľskej obchodnej výmeny, ktorej objem od roku 1993 narástol viac ako dvadsaťnásobne, sprevádzal v posledných rokoch významný nárast exportu potravín do SR. Niekdajšie málo významné spory, týkajúce sa regionálnych výrobkov (oštiepok) alebo zloženia bryndze, nahradil konflikt záujmov veľkých výrobcov. Problematickým bodom týchto vzťahov, ktorý zároveň výrazne vplýval na poľských exportérov a povesť poľských výrobkov, bola široká medializácia podozrení, ktoré sa týkali kvality a bezpečnosti poľských produktov. Na stretnutí vlád v Poprade však premiér Fico ubezpečil svojho partnera, že jeho vláda sa nebude angažovať v diskriminácii poľských producentov. Dospelo sa k dohode o vzájom-

³⁵ Pozri Gniazdowski, M.: Białoruś w słowackiej polityce zagranicznej. Implikacje dla współdziałania w Europie Środkowej [Bielorusko v slovenskej zahraničnej politike. Implikácie pre spoločnú prácu v strednej Európe]. In: *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, roč. 30, č. 2, 2006, s. 37 – 64.

nej dvojstrannej spolupráci v oblasti verifikovania informácií a vysvetľovania výhrad.

Iným prejavom konkurencie a slovensko-poľskej rivality v posledných dvoch dekádach bola snaha o získanie zahraničných investícií, najmä v automobilovom sektore. Tak ako v prípade Kia (2006) aj v prípade Jaguar – Land Rover (2016) si investori vybrali podmienky a miesto, ktoré ponúkla SR. Na oboch stranách hranice si však zodpovední aktéri uvedomovali, že tieto investície majú aj pozitívne cezhraničné dôsledky a nezávisle od toho, v ktorej krajine nakoniec bude fabrika postavená, do dodávateľských vzťahov sa môžu zapojiť aj firmy zo širšej oblasti. Z poľskej perspektívy však ostáva väčšou výzvou zvýšenie poľskej investičnej prítomnosti na Slovensku, ktorá sa v porovnaní s ostatnými krajinami V4 drží na pomerne nízkej úrovni.

Nové impulzy

V posledných rokoch sa politická spolupráca medzi oboma krajinami zintenzívnila. Posilnili sa najmä bilaterálne kontakty, spolupráca v EÚ (primárne vo formáte V4). Okrem medzinárodnej spolupráce treba poukázať aj na rozvíjajúcu sa parlamentnú spoluprácu, hlavne od roku 2009, ako aj intenzívne kontakty prezidentov. V tradíciách častých stretnutí prezidentov Bronisława Komorowského a Ivana Gašparoviča, najmä v pohraničných oblastiach, pokračuje prezident Andrej Kiska (od roku 2014) a od augusta 2015 aj Andrzej Duda. Obaja sú úzko spätí so slovensko-poľským pohraničím (Andrzej Duda so Starým Sączom, ktorého je aj čestným občanom; Andrej Kiska, narodený v Poprade, zasa s obcou Jezersko na Spišskom Zamagurí). Prezidenti už tradične hovoria o vzťahoch medzi Slovákami a Poliakmi v pohraničí, cestovnom ruchu a infraštruktúrnom prepojení. Vo februári 2016 v Tatranskej Lomnici obaja prezidenti diskutovali o novom vlakovom spojení, tuneli medzi Zakopaným a Štrbským Plesom, ako aj o rýchlostnej ceste medzi Krakovom a Popradom. Tieto témy boli aj predmetom ďalších rozhovorov počas oficiálnej návštevy prezidenta A. Dudu na Slovensku koncom júna 2016, deň predtým, ako Slovensko prevzalo predsedníctvo v Rade EÚ.

Rozvoj spolupráce v oblasti budovania infraštruktúry na trase sever – juh, vrátane prepojenia medzi Slovenskom a Poľskom, získal osobitný význam po sformovaní vlády pod vedením strany Právo a spravodlivosť v novembri 2015 na čele s premiérkou Beatou Szydłovou. Nová vláda pripisuje rozvoju stredoeurópskej spolupráce, vrátane posilnenia vzťahov s krajinami V4 či širšie chápanej strednej Európy, veľký význam. Inštitucionálny kontext posilnenia regionálnej spolupráce, ako aj záväzok k širším výzvam a súdržnosti EÚ nabral na intenzite po tom, čo Poľsko prevzalo predsedníctvo vo V4 a Slovensko v Rade EÚ v polovici roka 2016. Premiérka

Szydłová v júli 2016 počas zasadnutia V4 vo Varšave vyhlásila, že „Vyšehradská skupina bude v procese zmien, ktoré v tejto chvíli stoja pred Európskou úniou, navrhovať veľmi aktívne riešenia, ktoré EÚ posilnia“.³⁶ Bratislavský samit EÚ v septembri 2016, ktorý bol jedným z najdôležitejších podujatí slovenského predsedníctva v Rade EÚ, mal tiež aj vyšehradský rozmer.³⁷ Premiéri V4 na ňom prijali spoločné vyhlásenie, ktorým V4 vstúpila do otvorenej politickej debaty na tému budúcnosti Únie. Hovorili aj o posilnení demokratickej legitimity EÚ prostredníctvom lepšieho vyváženia jej inštitúcií, ako aj úlohy národných parlamentov, s dôrazom na zásadu subsidiarity a proporcionality, tiež uznaní rôznorodosti, posilnení bezpečnosti a spoločného trhu.³⁸

V oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky je v posledných rokoch významným aspektom slovensko-poľskej spolupráce snaha o posilnenie východného krídla Aliancie. Aj keď medzi oboma krajinami existuje rozdielna percepcia o úlohe a prítomnosti NATO vo východnej Európe (Slovensko sa neuchádzalo o rozmiestnenie jednotiek na svojom území), spoluprácu intenzifikovali pri príprave samitu NATO vo Varšave v júni 2016, ako aj implementácie jeho záverov. Spolupráca zahŕňala aj oblasť vojenského vybavenia a zbrojenia (napr. práce nad spoločným projektom Scipio – podvozku KTO Rosomak so slovenskou vežou Turra 30), a tiež vytvorenie vyšehradskej bojovej skupiny pred jej uvedením do pohotovosti v prvej polovici roku 2016.

Zhrnutie

Vyšehradská spolupráca sa ukázala ako najefektívnejšia subregionálna platforma na artikuláciu záujmov Slovenska i Poľska. Neznamená to však, že vždy prebiehala harmonicky a s úspešným výsledkom. V otázkach, v ktorých bolo ľahké dosiahnuť konsenzus, niekedy Varšava predpokladala, že záujmy partnerov z V4 sa zhodujú s tými poľskými, a preto automaticky očakávala ich podporu. Na druhej strane, pri zabezpečovaní podpory medzi menšími krajinami regiónu nedokázalo vždy Poľsko efektívne a presvedčivo poukázať na prepojenie vlastných pozícií so záujmami

³⁶ *Szczyt Grupy Wyszehradzkiej w Warszawie* [Samit Vyšehradskej skupiny vo Varšave]. In: *Polska Agencja Prasowa*, 21. 7. 2016, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,566901,szczyt-grupy-wyszehradzkiej-w-warszawie.html> (prístup 16. 10. 2016).

³⁷ *Informal meeting of the 27 heads of state or government*, 16/09/2016, Rada Európskej únie, 16. 9. 2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2016/09/16-informal-meeting/> (prístup 16. 10. 2016).

³⁸ *Joint Statement of the Heads of Governments of the V4 Countries*, Bratislava 16. 9. 2016, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-of-the-160919> (prístup 16. 10. 2016).

stredných a malých krajín EÚ.³⁹ Poľsko sa často orientovalo na spoluprácu so západnými partnermi (najmä s Nemeckom a Francúzskom) na vlastnú päsť. Vyplývalo to z presvedčenia, že ani súdržná V4 nezabezpečí Poľsku dostatočný vplyv na procesy EÚ a nezastúpi širšiu *ad hoc* koalíciu, v rámci ktorých mali zohrávať dôležitú úlohu práve tzv. staré členské krajiny EÚ. Na druhej strane, neboli žiadnou výnimkou ani situácie, keď boli záujmy Poľska i ostatných krajín V4 totožné a Vyšehradská skupina bola jadrom širších koalícií v EÚ. Narastal význam V4 ako konzultačno-poradenskej štruktúry, ktorá posilňovala hlas stredoeurópskych krajín vo vzťahoch s veľkými krajinami EÚ či Bruselom samotným.

Slovensko konzekventne považuje V4 za platformu, ktorá posilňuje hlas Bratislavy v EÚ, krajiny V4 sú považované za najbližších partnerov na konzultácie a spoločný postup v mnohých otázkach. Zároveň však členstvo v eurozóne znamená pre Slovensko intenzifikáciu spolupráce s krajinami eurozóny, má tiež záujem byť súčasťou jadra európskej integrácie. S tým niekedy súvisia aj rozdielne pohľady oboch krajín na otázky európskej integrácie, pričom rozdiely existujú i v rámci V4. Na druhej strane, flexibilita a nízka miera inštitucionalizácie umožňujú V4 fungovať efektívne.

Spolupráca v prospech zachovania súdržnosti celej EÚ, ako aj posilnenie regionálnej solidarity sa stali dvomi stranami tej istej mince s cieľom posilniť identitu a postavenie Európy v rámci svetového poriadku. V tomto procese však stredná Európa poukazovala výrazne na princíp subsidiarity. Bolo to evidentné napríklad aj v otázkach súvisiacich s migračnou krízou.

Stále aktuálnou výzvou pre obe krajiny, ako aj celú V4, je zosúladenie solidarity a súdržnosti v rámci regiónu ako autonómneho cieľa, realizovaného v súlade s národnými záujmami jednotlivých krajín V4 a ich spoločností so snahou zachovať súdržnosť EÚ. Je to aj otázka vierohodnosti solidárnej rétoriky, ktorú používajú politickí predstavitelia krajín V4. Za vyhláseniami o rozvoji poľsko-slovenskej spolupráce a „budovaní stredoeurópskej solidarity“ by mali nasledovať konkrétne aktivity v teréne, podporujúce rozvoj spoločenských kontaktov a uľahčujúce rozvoj hospodárskej spolupráce. Stredná Európa naďalej výrazne zaostáva aj v otázkach súvisiacich s územnou súdržnosťou, pričom značná časť „úzkyh hrdiel“ sa nachádza práve na poľsko-slovenskom pohraničí. Stav infraštruktúrnych spojení predstavuje značnú prekážku pre rozvoj hospodárskej spolupráce a medziludských kontaktov.

Skúsenosti z posledných rokov ukazujú, že v kontexte prehlbovania regionálnej solidarity je potrebný predovšetkým realistický prístup. Vyšehradská spolupráca sa stala neraz obeťou príliš optimistických očakávaní a nadmerný entuziazmus, res-

³⁹ Grudziński, P.: c. d., s. 147.

pektíve sentiment spôsobili, že sa často ozývali hlasy veštiace „koniec Vyšehradu“. Aj v poľsko-slovenských vzťahoch chýbala vyvážená bilancia a zhodnotenie toho, čo sa spoločne podarilo dosiahnuť a aký potenciál ostáva ešte rozvinúť, a to aj pokiaľ ide o oblasť spolupráce v Európskej únii. Po viac ako dvoch dekádach je zrejmé, že Vyšehradská skupina, predstavujúca jeden z pilierov európskej integrácie, je najefektívnejším modelom regionálnej spolupráce v strednej Európe a dobré susedské poľsko-slovenské vzťahy sú jej neodlúčiteľnou súčasťou.

Slovensko a Poľsko v Európskej únii

Vladimír Bilčík, Jakub Groszkowski

Debata oboch krajín o členstve v Európskych spoločnostiach sa začala v 90. rokoch pod heslom „Návrat do Európy“, pokračovala prístupovým procesom, v ktorom sa Poľsko a Slovensko spolu s ďalšími štátmi Vyšehradskej skupiny snažili koordinovať integračné úsilie. Na Slovensku toto obdobie výrazne poznačila vláda premiéra Vladimíra Mečiara a jej hoci relatívne krátky, ale o to viac dramatický spor o alternatívach zahraničnopolitickej orientácie SR (1994 – 1998).¹ Naopak Poľsko, napriek meniacim sa vládam, udržiavalo jasný geopolitický kurz smerom na západ a hlavné politické strany tento zahraničnopolitický konsenzus rešpektovali.

Na Slovensku zvíťazila orientácia na EÚ jednoznačne až po voľbách 1998. Následne, až do rozšírenia v roku 2004, v debatach dominoval význam vstupu do Únie, a najmä potreba v SR „dobehnúť“ v prístupovom procese našich susedov – inými slovami, vstúpiť do EÚ spolu s Českom aj Poľskom, ktoré mnohí analytici i politici považovali pre jeho veľkosť za nevyhnutnú súčasť akéhokoľvek východného rozšírenia EÚ. Aj preto sa o viacerých politických a technických otázkach spojených s členstvom v EÚ, zvlášť na Slovensku, diskutovalo veľmi málo. Verejná debata sa zúžila na zdôrazňovanie výhod členstva v EÚ nad nevýhodami, a dôraz politikov sa zamerával na európske štrukturálne fondy a prostriedky, ktoré z nich Slovensko získa.

O niečo rôznorodnejšia diskusia o európskej integrácii sa uskutočnila v Poľsku. Zo strany konzervatívnych radikálov zaznieval voči vstupu do EÚ odpor, a preto bolo nesmierne dôležité, že popri opatrnom postoji časti poľských biskupov prijal jednoznačne podporné integračné stanovisko pápež Ján Pavol II. Poľské referendum o členstve v EÚ prinieslo vyšší počet odporcov (22 %) než to slovenské (6 %), čo reflektovalo primárne obavy poľských pôdohospodárov z európskej konkurencie. Po desiatich rokoch členstva však už približne viac ako tri štvrtiny farmárov v Poľsku vnímalo vplyv integrácie pozitívne.

Inštitucionálne sa Slovensko na rozdiel od Poľska dostalo vstupom do eurozóny v roku 2009 do integračného jadra EÚ. Slovensko vnímali partneri ako všeobecne dobrého žiaka integrácie a aj vďaka spoločnej mene získalo imidž spoľahlivého partnera. Toto platilo aj v praxi azda len s výnimkou pádu vlády Ivety Radičovej v roku 2011. Vnútroštruktúrna politika zohrávala historicky väčšiu úlohu pri diskusiách o európskej politike v Poľsku než na Slovensku, no práve od pádu vlády premiérky Radičovej

¹ Toto obdobie výstižne charakterizuje dnes už okridlený Mečiarov výrok, „ak nás nezoberú na západ, tak sa obrátíme na východ“.

vej vzrástla aj politická rôznorodosť postojov k EÚ v SR. Extrémnym príkladom je vstup Kotlebovej Ludovej strany-Naše Slovensko do Národnej rady SR v roku 2016, pričom práve táto strana chce iniciovať referendum o vystúpení SR z EÚ.

Podstatne väčšie Poľsko môže a aj sa snaží, vzhľadom na svoj zahraničnopolitický a ekonomický potenciál, hrať úlohu lídra stredo európskeho regiónu. Ešte pred rokom 2003 sa Poľsko pokúsilo o vlastný prínos do diskusie o budúcej podobe integrácie v podobe tzv. východnej dimenzie EÚ. Téma východnej susedskej politiky ostala aj následne prioritou poľskej európskej politiky, a stala sa dôležitou témou aj pre Slovensko a ostatné štáty V4, zvlášť pri podpore transformačného procesu na Ukrajine. Napriek tomu, že v rámci V4 existujú dlhodobo rôznorodé postoje voči Ruskej federácii, krajiny V4 podporujú existujúce sankcie voči Rusku, ktoré EÚ zaviedla po anexii Krymu a vojne na Donbase.

V4, ktorá sa postupne etablovala do podoby dôležitého účastníka debát v Únii, je základným formátom slovensko-poľskej spolupráce v európskych otázkach. Slovensko a Poľsko (spolu s Českom a Maďarskom) podporujú napr. reformu hospodárskej a menovej únie založenú na pravidlách finančnej disciplíny. Pre Slovensko a Poľsko sú veľmi dôležité otázky ako posilňovanie energetickej bezpečnosti, vytvorenie fungujúcej energetickej únie či spoločné odmietanie projektov, ako napr. plynovod Severný Prúd, tzv. Nord Stream, ktoré sú v protiklade so spoločným záujmom EÚ a jej spojencov. V posledných rokoch štáty strednej Európy úspešne presadzovali prispôsobenie ambiciózných klimatických cieľov vlastným ekonomickým realiami či podporu štedrej kohéznej politiky a stredo európskych infraštruktúrnych projektov. Stredo európske štáty spolupracujú tiež v oblasti prehlbovania vnútorného trhu a spolu obraňujú i štyri slobody, na ktorých je založený. Spoločné záujmy sú úzko prepojené s dôsledkami britského odchodu z EÚ, hlavne vo vzťahu k štatútu našich občanov v Británii. Veľkou výzvou, ktorú sa štáty V4 snažia riešiť koordinovane, je aj migračná a utečenecká kríza spojená s tlakom na udržateľnosť voľného pohybu v rámci schengenského systému.

Slovensko a Poľsko čelia riziku periferizácie v čase, keď sa niektoré staršie členské krajiny EÚ sústredia primárne na riešenia medzi silnejšími a väčšími členskými krajinami. V reakcii na Brexit Slovensko, Poľsko, ale aj ostatné štáty V4 akcentujú najmä potrebu udržať celoeurópsku jednotu a predísť tak ďalším dezintegračným procesom v Únii. Vlády oboch štátov odmietajú automaticky tesnejšiu Úniu a zdôrazňujú princíp subsidiarity v integračnom procese. Obe krajiny však vnímajú prínos integrácie vo viacerých oblastiach, napr. energetickej bezpečnosti, digitálnom trhu a sfunkčnení voľného pohybu služieb. Na Slovensku je politickou témou aj integrácia v oblasti ochrany spotrebiteľa v súvislosti s dvojakou kvalitou potravín (výrobky tej istej značky a rozdielnej kvality na západe a východe EÚ). Slovensko sa zasaďuje i za prehlbovanie viacerých aspektov eurozóny. Obidve krajiny, ako beneficienti spoločného trhu, sa zameriavajú na ochranu výhod európskej integrácie. Aj

preto sa diskusia o EÚ v oboch krajinách posúva od otázky, ako najlepšie manažovať zdroje a výhody členstva, k otázke, akým spôsobom transformovať integračný projekt v Európe tak, aby chránil spoločný trh.

Kontext 90. rokov²

Začiatkom 90. rokov sa Slovenská republika výrazne nelíšila od iných parlamentných demokracií v strednej a východnej Európe. Aj po rozpade Česko-Slovenska malo Slovensko všetky predpoklady posúvať sa k členstvu v EÚ spolu s vyšehradskými susedmi. Slovensko podpísalo v októbri 1993 vlastnú dohodu o pridružení k EÚ. Vznikla Asociačná rada, kde spolurozhodovali zástupcovia členských krajín, Európskej komisie a vlády SR o približovaní sa Slovenska k európskym štandardom. Konkrétne technické problémy dostali na starosť členovia Asociačného výboru. Vláda zriadila Radu pre integráciu do Európskej únie. Na ministerstvách vznikli odbory zodpovedné za záležitosti EÚ. Domáca administratíva sa začala pripravovať na rokovania o vstupe do EÚ.

Poľsko bolo na tom administratívne podobne, no politicky ďalej pred Slovenskom. Dôležitú úlohu v predvstupovom období zohrala vládna inštitúcia UKiE (Úrad Výboru pre európsku integráciu) – vytvorená v roku 1996, v ktorej skupina expertov pripravovala a koordinovala negociačný proces. Vďaka UKiE sa podarilo Poľsku viesť prístupové rokovania bez väčších politických turbulencií s dôrazom na odbornosť a bez ohľadu na to, ktorá politická sila vládla. Poľsko začalo rokovať s EÚ v roku 1997 spolu s tzv. luxemburskou skupinou. S Českom, Maďarskom a inými, ale bez Slovenska, začalo bližšie koordinovať svoj negociačný proces.

Pre Poľsko boli zložité rokovania o pôdohospodárstve, najmä výrobné limity (na cukor, mlieko a ďalšie) a výška priamych platieb pre poľských farmárov. Vládnou úlohou bolo zaistiť najpriaznivejšie konkurenčné podmienky na spoločnom trhu, aj keď bolo jasné, že postavenie farmárov z nových členských krajín bude horšie, pokiaľ pôjde o výšku platieb. Tieto otázky hrali významnú úlohu najmä v kontexte debaty pred referendum o pristúpení v Poľsku. Tvrdé rozhovory sa viedli tiež o rozdelení hlasov v inštitúciách EÚ po prijatí nových členov, kde v rámci kompromisu Zmluvy z Nice, platnej od roku 2003, získalo Poľsko rovnaký počet hlasov ako Španielsko a vstúpilo z hľadiska formálnej moci v EÚ do tzv. veľkej šestky.

V SR bola zložitejšia situácia. Konflikt parlamentnej väčšiny a opozície po parlamentných voľbách v roku 1994 prerástol do zahraničnopolitickej izolácie krajiny.

² Dáta k slovenskému príbehu v nasledujúcich riadkoch čerpajú z textu Bilčík, V.: Vieme, akú EÚ chceme? In: Bútorová, Z., M. Kollár, G. Mesežnikov (eds): *Desať rokov v Únii: Slovenská a česká cesta*. Bratislava: Heinrich-Böll-Stiftung, Inštitút pre verejné otázky, 2014, s. 167 – 175.

Správa Európskej komisie odporučila nerokovať o vstupe SR do EÚ, lebo Mečiarova garnitúra neplnila kodanské politické kritériá. Medzi najvýraznejšie nedostatky v tejto oblasti patrilo nerešpektovanie rozhodnutí Ústavného súdu, podceňovanie roly parlamentnej opozície, inštitucionálna nestabilita vo vzťahu prezidenta a predsedu vlády, nedostatky v kontrolných mechanizmoch voči tajnej službe, v nezávislosti súdnictva či postavení národnostných menšín. Slovensko, spolu s Bulharskom, Rumunskom, Litvou, Lotyšskom a Maltou, dostalo pozvanie k negociáciám až v roku 1999.

Slovenská republika bola v druhej polovici 90. rokov technicky pripravená, porovnateľne s Poľskom, plniť požiadavky Únie, no politická reprezentácia stratila dôveru partnerov v EÚ. Bez tej integrácia nefunguje. Kritika a odmietavý postoj členských krajín vyvolali doteraz najväčšiu strategickú debatu o európskom charaktere krajiny. Tá vyvrcholila koncom Mečiarovho vládnutia. Parlamentné voľby v roku 1998 prilákali rekordnú účasť voličov (84,24 %) a ich kolektívni víťazi z radov pravice, ľavice a zástupcov maďarskej menšiny postupne začali pretvárať protiintegračné praktiky, ktoré na Slovensku v rokoch 1994 až 1998 zaviedla zmeska izolacionistických síl.

Minulé desaťročie

Na rozdiel od zápasu o zahraničnopolitickú orientáciu krajiny počas éry premiéra Vladimíra Mečiara širokú koalíciu Mikuláša Dzurindu spojila v roku 1998 téma návratu do Európy. Slovenská republika si predsavzala vstúpiť do Únie spolu so stredo európskymi susedmi. Základom na úspešnú integráciu krajiny sa stal politický konsenzus. Z cesty do EÚ sa stala technická téma, ktorá zriedka nadobudla výrazný politický rozmer. Napokon aj vstup Slovenska do EÚ v referende v roku 2003 podporilo 92,46 % hlasujúcich voličov. Politici mali najväčšiu obavu, či slovenský plebiscit presiahne potrebné kvórum nadpolovičnej väčšiny oprávnených voličov. Referendum sa konalo počas dvoch dní. Napriek moratóriu politickí lídri vyzývali občanov na účasť v priebehu hlasovania či počas noci medzi volebnými dňami. Referendová účasť 52,15 % zapísaných občanov síce spečatila miesto krajiny v Európskej únii, samotný proces hlasovania však podčiarkol dôraz elít na efektivitu a priamočiarosť prístupového procesu.

Rovnako v Poľsku boli obavy pred referendum viac spojené s účasťou ako s výsledkom. Aby sa vytvorili podmienky pre čo najvyššiu volebnú účasť, v Poľsku sa prijal nový zákon o referende (hlasovanie počas 2 dní a pod.). Iba menšie radikálne konzervatívne a populistické strany varovali pred stratou národnej identity i ekonomickou inváziou a hlásili sa k odporcom vstupu Poľska do EÚ. Opozičná konzervatívna pravica podporila vstup do EÚ, ale jasne sa vyjadrila, že hodlá bojovať

okrem iného za „Úniu suverénnych štátov“ a za vpísanie *Invocatio Dei* do ústavnej zmluvy EÚ. Tábor jednoznačných podporovateľov „áno“ v referende tvorila vládna ľavica spolu s prezidentom a liberálna opozícia. Dôležitou súčasťou tohto tábora boli aj mimovládne organizácie. Dôležitý dosah na výsledok mala aj už spomínaná podpora integrácie zo strany katolíckej cirkvi na čele s vtedajším pápežom Jánom Pavlom II. Pri účasti 58,85 % voličov vstup do EÚ podporilo 77,45 % voličov, proti bolo 22,55 %.

Poslanci na Slovensku a v Poľsku ešte pred vstupom do EÚ jasne pomenovali, akú integráciu nechceme. Konkrétne: Národná rada SR prijala deklaráciu o zvrchovanosti členských a kandidátskych štátov v kultúrno-etických otázkach 30. januára 2002. Analogickú deklaráciu prijal i poľský Sejm 11. apríla 2003. Hlavnou ideou týchto deklarácií bolo ponechanie rozhodovania o kultúrno-etických otázkach ochrany života, rodiny a inštitúcie manželstva i rozhodovania o veciach s tým súvisiacich v oblasti zdravotníctva, výchovy, vzdelávania, vo výlučnej právomoci členských štátov a kandidátov na členstvo v Európskej únii. Slovenská, rovnako ako poľská deklarácia neboli však právne záväzné a nemali praktické dôsledky, keďže EÚ nemá spoločné normy v oblasti kultúrno-etických otázok.

Politické zmeny na Slovensku a vstup do eurozóny

Pri dobiehaní vyšehradských susedov na ceste do EÚ sa Slovenská republika pod vedením dvojnásobného premiéra Mikuláša Dzurindu prispôsobila európskym štandardom aj za cenu častého využitia neštandardných procedúr. Zrýchlené legislatívne konania sa stali skôr normou než výnimkou. Úloha vlády voči parlamentu sa významne posilnila. Súdna moc, naopak, zostala dlho úplne imúnna voči vplyvom európskych noriem. Nové európske pravidlá Slovensko síce prijalo na papieri, ale mnohé z nich, ako sú rovnosť príležitostí či vymáhateľnosť práva, v praxi stále nefungujú.

Po úspešnom, no nevyhnutne rýchlokvasenom vstupe do EÚ v roku 2004 Slovensko pokračovalo v dlhodobom úsilí dokončiť plnohodnotné členstvo v EÚ. Na rozdiel od Poľska, kde v roku 2005 vznikla koalícia, ktorá bola voči prehlbovaniu integrácie skeptická, si SR stanovila pevný dátum na prijatie spoločnej európskej meny. Tento cieľ nenarušil ani koniec stredopravej koalíčnej vlády premiéra Dzurindu. Po voľbách v roku 2006 sa stal predsedom vlády Robert Fico. Jeho strana Smer-SD sa dohodla na koalícii s lídrom Slovenskej národnej strany Jánom Slotom a predsedom Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) Vladimírom Mečiarom.

Mečiar a Slota boli ako vládni politici zodpovední za izoláciu Slovenska v 90. rokoch. Po roku 2006 sa však zástupcovia ich strán prihlásili vo vláde nielen k členstvu v EÚ a jeho materiálnym výhodám spojeným s kontrolou štrukturálnych fondov, ale podporili aj dokončenie integrácie Slovenska do eurozóny. Konflikt z 90. rokov, týkajúci sa charakteru štátu, nepasoval do novej, materiálne zaujímavej reality člen-

skej krajiny Európskej únie. Najväčším otáznikom bol postoj premiéra Fica, ktorý ešte v roku 2006 spochybňoval prijatie eura. Jednoznačne sa vyjadril za vstup do eurozóny až v roku 2007. Vláda a opozícia tak spoločne podporili prijatie európskej meny. Slovensko vstúpilo do eurozóny v roku 2009 ako prvá krajina bývalej Varšavskej zmluvy či Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP). Štát, ktorý bývalá ministerka zahraničných vecí USA Madeleine Albright označila za „čiernu dieru v srdci Európy“, zrazu rozhodoval za jedným stolom s Rakúskom či Nemeckom o spoločnej mene. Skúsenosť ostatných rokov však naznačila aj úskalia spojené s eustom, ako sú krehkosť spoločnej meny a náklady spojené s jej záchranou.

Na rozdiel od poľskej diskusie sa v tej slovenskej o vstupe do EÚ či eurozóny po roku 1998 nevyprofilovali výrazné deliace línie medzi skeptikmi a zástancami prehlbovania integrácie. Väčšina krajiny bola za. V tom období boli ciele a potreby, ktoré súviseli s kompletizáciou slovenského členstva v EÚ, dôležitejšie než problémy vnútornej politiky. Slovenská skúsenosť s Mečiarovou vládou a zaostávanie za sedmi uľahčili napríklad prijatie ťažkých rozhodnutí o odstavení Jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach či o záchrane bánk a stabilizácii verejných financií.

Hospodárske dobiehanie a politické priority

Slovensko sa podobne vymedzilo voči tomu, čo nechce aj vo sfére hospodárskej a sociálnej politiky. Druhá vláda Mikuláša Dzurindu (2002 – 2006) odmietla harmonizáciu priamych daní a sociálnej politiky. Tieto otázky podľa vtedajšej slovenskej vlády mali zostať vo výlučnej kompetencii členských štátov. Obe požiadavky boli v súlade s ideovými východiskami Dzurindovej pravicovej koalície, ktorá zaviedla systém rovnej a nižšej priamej dane v porovnaní s väčšinou členských štátov EÚ. Podobne otázky sociálnej politiky a zamestnanosti mali na Slovensku voľnejšie pravidlá než v starších štátoch EÚ. Slovenskou stratégiou bolo využiť vlastnú zaostalosť ako výhodu v EÚ a získať priestor na reformy, nové investície a ďalšie možnosti pre rýchlejší spoločenský a hospodársky rozvoj.

Politické predstavy o budúcej podobe integrácie zhrnula pravicová koalícia Mikuláša Dzurindu vo svojom stanovisku k návrhu ústavnej zmluvy EÚ z jesene 2003.³ Slovensko v ňom deklarovalo podporu mocenskému a politickému statusu quo v Únii. Vláda premiéra Dzurindu sa zasadila za zachovanie dovtedajšej podoby európskych inštitúcií. Odmietla zníženie počtu komisárov či stáleho predsedu Európskej rady na úkor rotujúceho predsedníctva. Postavila sa proti zladeniu daní, sociálnej politiky a obrany. Zamietla návrhy na slabšie postavenie štátov v oblasti

³ *Stanoviská Slovenskej republiky na Medzivládnej konferencii Európskej únie v rokoch 2003 – 2004*, <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=253> (prístup 10. 10. 2016).

hospodárskej súdržnosti, trestného a rodinného práva, migrácie a kultúry. Prioritou Slovenska bolo prispôbiť sa a profitovať z EÚ, nie meniť ju.

Napriek tomu, že vláda nechcela výraznejšiu zmenu európskych pravidiel, Slovensko napokon súhlasilo s návrhmi, ktoré priniesla ústavná zmluva. Tá sa síce nedotkla priamych daní a kultúrno-etických otázok, zato nalinajkovala nové mocenské rozloženie síl medzi jednotlivými inštitúciami v prospech Európskeho parlamentu a pri prijímaní rozhodnutí posilnila postavenie veľkých členských krajín voči menším štátom. Zápas o charakter EÚ však nemal kľúčovú hodnotu pre politické vedenie krajiny. Hlavným záujmom premiéra nebol podrobný obsah, ale samotná dohoda o reforme Únie. V prípade jej schválenia by EÚ získala väčší priestor na riešenie strategických záujmov Slovenska. Tie sa okrem plnohodnotného členstva krajiny v európskom klube spájali aj s rokovaniami o rámcovom rozpočte EÚ na roky 2007 až 2013.

Krátko po vstupe do EÚ štáty V4 začali spolupracovať pri presadzovaní spoločných záujmov v rámci novej finančnej perspektívy EÚ na roky 2007 – 2013. V záujme V4, a teda Slovenska i Poľska, boli ochrana kohéznej politiky pred škrtmi a čo najpružnejší prístup k eurofondom. Zároveň V4 presadzovala, aby sa čerpanie ukončilo v roku 2016. Napriek britským snahám ako predsedajúcej krajiny EÚ o škrt, sa Poľsku podarilo uzavrieť kompromis s Nemeckom a Francúzskom a zatlačiť na Veľkú Britániu, aby hľadala široko prijateľný kompromis. Spojenectvo V4 nefungovalo do konca rokovaní, Poľsko a Slovensko bojovali o svoje priority zvlášť, no spoločná práca V4 viedla v ďalšom období k etablovaniu skupiny priateľov kohéznej politiky, ktorá bola dôležitá pri rokovaniach o rozpočte EÚ na roky 2014 až 2020.

Neúspechom Poľska sa skončila iná dôležitá otázka – zmena systému hlasovania v Rade EÚ s príchodom Lisabonskej zmluvy. Ešte pred rozšírením v roku 2004 sa začali diskusie o novej zmluve EÚ, ktorá Úniu pripraví na fungovanie s vyšším počtom krajín. Pre štáty strednej veľkosti (ako Španielsko a Poľsko) bol výhodný systém hlasovania podľa Zmluvy z Nice, no bol naopak menej výhodný pre veľké krajiny ako Nemecko. V Lisabonskej zmluve napokon zvíťazila idea hlasovania dvojitou väčšinou (pre rozhodnutie je potrebná väčšina aspoň 55 % štátov, ktoré reprezentujú aspoň 65 % obyvateľstva), ktorá zvýhodňuje najmenšie, ako aj najväčšie členské štáty. Zo začiatku Poľsko spolu so Španielskom sa snažili brániť voči tejto zmene a najšť alternatívny návrh, ale keď sa v Madride zmenila vláda, Poľsko zostalo v snahe o blokovanie samo a vláda vo Varšave vzdala svoj boj a súhlasila s rozhodnutím, ktoré sa stalo súčasťou dnes platnej Lisabonskej zmluvy. Aj keď zmluva platí od roku 2009, nová metóda hlasovania začala platiť až v novembri 2014. V novej konfigurácii môže rozhodnutie väčšiny štátov zablokovať menšina aspoň štyroch krajín, ktoré zastupujú minimálne 35 % obyvateľov EÚ. V4 má „iba“ necelých 13 % obyvateľov EÚ, čo znamená, že táto skupina krajín potrebuje spojencov, nielen keď sa snaží niečo presadiť, ale aj zablokovať.

Poľsko, na rozdiel od Slovenska, malo aj ďalší problém súvisiaci so suverenitou pri rokovaniach o Lisabonskej zmluve. Konkrétne Charta základných práv Európskej únie, ktorá podľa konzervatívnej vlády ohrozovala poľské záujmy v oblasti morálky (tzv. zadné dvere pre zavedenie sobášov homosexuálov) či vlastníctva (možný návrat majetkov bývalým nemeckým vlastníkom z obdobia pred druhou svetovou vojnou). Z dôvodu týchto obáv sa Poľsko rozhodlo pridať k britskému protokolu k Lisabonskej zmluve, ktorý uvádzal výnimku pre uplatnenie Charty základných práv. Toto rozhodnutie tvrdo kritizovala opozícia, napriek tomu nasledujúca vláda v Poľsku sa rozhodla rešpektovať postup predchádzajúcej garnitúry. V Lisabonskej zmluve sú aj dôležité články pre Poľsko i Slovensko, napríklad klauzula o energetickej solidarite členských štátov.

Ďalšou dôležitou témou pre obe krajiny je dohoda o energeticko-klimatickom balíčku s cieľom redukovať skleníkové plyny. Diskusia o aktívnej politike EÚ nabrala na rýchlosti, keď sa v marci 2007 členské štáty zhodli na ambiciózných cieľoch 3 x 20, čo znamená, že do roku 2020 sa predpokladá 20 % zníženie emisií skleníkových plynov z úrovni v 90. rokoch, zvýšenie obnoviteľnej energie na úroveň 20 % z celkovej spotreby a celkové 20 % zníženie využívania energie.

Štáty strednej Európy, ktoré neboli nadšené najmä z konkrétneho stanoveného cieľa zvýšiť podiel obnoviteľných zdrojov (OZE), varovali, že ambiciózna politika zníži konkurencieschopnosť EÚ, pretože drahšia zelená energia bude motivovať časť priemyselných odvetví delokalizovať (*carbon leakage*). Tieto záujmy počas kľúčového samitu v decembri roku 2008 bránila koalícia deviatich štátov, ktorých jadro tvorila V4. Na rokovaní Európskej rady sa podarilo dosiahnuť kompromisné riešenie, ktoré zohľadňovalo hlavné záujmy Slovenska a Poľska. Stredoeurópskym štátom sa podarilo presadiť dodatočné prerozdelenie emisných kvót medzi nové štáty EÚ a zohľadniť úsilie, ktoré tieto štáty vyvinuli v rámci redukcie CO₂ po páde komunizmu. Debata o energeticko-klimatickom balíčku bola komplikovaná, najmä pre Poľsko, ktoré viac ako 80 %⁴ elektrickej energie produkuje z uhlia (pri EÚ priemere okolo 25 %⁵). Na Slovensku, kde za viac ako 55 % elektrickej energie zodpovedá jadro, emisie CO₂ nie sú taký veľký problém.

Koalíciu deviatich členských štátov sa podarilo udržať ešte počas klimatického summitu COP15 v Kodani, ktorý sa konal v roku 2009. Tam V4 a spojenci nedovolili zvýšiť cieľ redukcie emisií do roku 2020 pre EÚ z 20 % na 30 %.

Stálym prvkom európskej politiky Slovenska, Poľska, ale aj ostatných štátov V4 je záujem o užšie vzťahy EÚ s východnými susedmi a krajinami západného Balká-

⁴ Viac dát pozri na webovej stránke PSE (*Polskie Sieci Elektroenergetyczne*), http://www.pse.pl/index.php?modul=8&y=2015&m=12&id_rap=212 (prístup 10. 11. 2016).

⁵ Pozri *Electricity and heat statistics*, Eurostat, júl 2016, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Electricity_and_heat_statistics (prístup 10. 11. 2016).

nu. Na jednej strane sa Slovensko a Poľsko snažia podporovať demokratické a modernizačné snahy vlád v tomto regióne, na druhej strane sa usilujú udržať záujem európskych partnerov o východných susedov EÚ a držať perspektívu ich integrácie so západom. Podstatným krokom v procese europeizácie východného susedstva bolo iniciovanie programu Východné partnerstvo – projekt, ktorý iniciovali Poľsko a Švédsko počas českého predsedníctva EÚ v roku 2009, s významnou podporou vyšehradských partnerov. Aj keď Východné partnerstvo zatiaľ nespĺnilo mnohé očakávania, treba oceniť, že vďaka tejto iniciatíve tu je inštitúcia, ktorá pracuje s dôležitými témami ako hlboká a komplexná dohoda o voľnom obchode (DCFTA) a vízová liberalizácia či s kalendárom pravidelných stretnutí. V súčasnosti sa aktivity Slovenska i Poľska v tejto oblasti zameriavajú na aktivity na Ukrajine, ktorá čelí agresívnej politike zo strany Ruska. Slovensko a Poľsko podporujú Ukrajinu bilaterálne, ako aj v rámci aktivít V4, okrem iného aj v oblasti tranzitu plynu či poskytovaním vlastných transformačných a integračných skúseností. Obe krajiny, spoločne s Ukrajinou, majú skutočný záujem na tom, aby plyn prúdil do Európy cez Ukrajinu a Slovensko, pričom dlhodobo kritizujú projekt plynovodu Nord Stream 2, ktorý podkopáva princípy európskej energetickej bezpečnosti a spoločného energetického trhu.

Súčasná desaťročie

Dlhová kríza

Debaty počas prvých rokov členstva sa odohrávali v relatívne prosperujúcich časoch EÚ i Poľska a Slovenska. Po vypuknutí dlhovej krízy v roku 2009 sa najvýznamnejšou deliacou čiarou v EÚ stalo členstvo v eurozóne a ochota krajiny podieľať sa na záchrane spoločnej meny. Paradoxne v tejto téme malo Slovensko oveľa väčší vnútropolitický konflikt než Poľsko. Jednak to súviselo s členstvom SR v klube spoločnej meny, jednak vtedajšia poľská vláda pod vedením Donalda Tuska sledovala, že domáca ekonomika udržiava minimálny rast a neevokuje dramatické problémy, preto deklarovala pripravenosť prispieť na záchranu eurozóny Grécku i finančnými prostriedkami do takzvaného dočasného eurovalu⁶. Pre Poľsko bolo najdôležitejšie, aby proces zachraňovania spoločnej meny nevedol k dezintegrácii EÚ a vnútornému uzatvoreniu eurozóny. Na Slovensku spor o záchranné inštrumenty EÚ viedol k pádu vlády, čo však nebola výnimočná situácia v kontexte ďalších členských krajín, ale bola podstatnou odchýlkou od spôsobu, ako SR pristupovala k európskym témam v minulosti.

⁶ Európsky finančný stabilizačný nástroj – *European Financial Stability Facility* (EFSF).

Rok 2011 bol jedným z najturbulentnejších období členstva SR v EÚ. Diskusia o gréckej pomoci a finančnej poisťke pre eurozónu ukázali, ako Slovensko fungovalo podľa šablóny predkrízovej EÚ. Na jednej strane krajina pomohla zabrániť rozpadu eurozóny. Na druhej strane sa domáca debata sústredila predovšetkým na momentálne politické pozície a príležitosti jednotlivých parlamentných hráčov. Pôsobenie koalície vlády pod vedením Ivety Radičovej výrazne poznačili rozdielne postoje jednotlivých strán k európskej integrácii. Vláde sa stala osudnou pozícia novej liberálnej strany Sloboda a Solidarita (SaS), ktorá nemala priamu skúsenosť s prístupovým procesom do EÚ a na Úniu nazerala cez prizmu momentálne vyčísliteľných finančných výhod. Treba však povedať, že aj ostatné koalíčné strany artikulovali nejednoznačné postoje, či už išlo o pôžičku Grécku, alebo o euroval. Celkovo tak politická diskusia o eurozónе vyznela rozpačito, no krajina napokon urobila nevyhnutné kroky pre zotrvanie v jadre EÚ.

Pre Poľsko bol rok 2011 rokom polročného predsedníctva v Rade EÚ. Napriek tomu, že po prijatí Lisabonskej zmluvy význam a možnosti predsedajúcej krajiny významne oslabli, vláda vo Varšave sa snažila čo najviac využiť svoj šesťmesačný potenciál. V dôsledku finančnej krízy sa však nemohla plne sústrediť na presadzovanie svojich pripravených priorít. Ako štát mimo eurozóny nemohlo byť Poľsko ani dôveryhodným lídrom reformy menovej únie. Poliáci sa preto sústredili na podporu celistvosti EÚ a podporu spoločných inštitúcií či na reformu Paktu stability a rastu, smerom k zavedeniu väčšej kontroly verejných financií jednotlivých štátov prostredníctvom balíka šiestich legislatívnych opatrení (takzvaný *six-pack*).

Ďalšou dôležitou agendou bol začiatok rokovaní o novej finančnej perspektíve na roky 2014 – 2020. Poľsko sa ako predsedajúca krajina Rady EÚ správalo zdržanlivo s cieľom udržať veľký objem zdrojov na podporu kohéznej politiky. Podobne ako v prípade rokovaní o finančnej perspektíve na roky 2007 – 2013, aj pri týchto rokovaniach spojili stredoeurópske štáty svoje sily. Vznikla skupina priateľov kohéznej politiky. Do jej práce sa zapojilo 16 členských štátov (nie všetky permanentne). Samotným jadrom bola V4, pričom Poľsko sa usilovalo hrať úlohu lídra skupiny. Avšak na rozdiel od predchádzajúceho sedemročného obdobia sa nová perspektíva tvorila v období krízy, a tak bola snaha škrtať výraznejšia. Hlavným cieľom stredoeurópskych štátov však aj napriek tomu bolo zaistiť čo najviac prostriedkov na realizáciu kohéznej politiky, čo sa aj úspešne podarilo presadiť. Vďaka aktivitám V4 sa podarilo získať i podporu na udržanie a následne aj rozšírenie rozsahu platnosti niektorých pravidiel, ktoré čerpanie európskych fondov zjednodušujú, napr. pravidlo „n+3“, alebo započítavanie dane z pridanej hodnoty ako oprávneného výdavku. Kým pri kohéznej politike záujmy oboch krajín ladili, v iných oblastiach bol badaateľný nesúlads. Konkrétne v poľnohospodárstve bojovali Poliáci primárne za záujmy malých a stredných farmárov, kým Slovensko chránilo záujmy tých veľkých. Prida-

nou hodnotou V4 však bolo, že aj napriek odlišnostiam sa podarilo nájsť oblasti, v ktorých spolupráca prinášala pozitívny výsledok.

Na Slovensku po parlamentných voľbách v roku 2012 vláda Smeru-SD zdôraznila význam politického postavenia SR v jadre EÚ a zaviazala sa podporovať kroky, ktoré posilnia súčasnú hospodársku a menovú úniu. Programové vyhlásenie určilo pomerne jasnú politickú líniu. Vláda deklarovala, že „bude zodpovedným a konštruktívnym aktérom v rámci eurozóny“, pričom považuje „zvýšenie koordinácie rozpočtových politík za nevyhnutné“.⁷ Vláda takisto slúbila, že podnikne kroky vedúce k čo najskoršej ratifikácii troch nových zmluvných dokumentov: *Zmluvy o založení Európskeho mechanizmu pre stabilitu (EMS)*, *Zmluvy o stabilite, koordinácii a kontrole v hospodárskej a menovej únii* a novelizáciu čl. 136 *Zmluvy o fungovaní EÚ*.

V porovnaní s prvou vládou vedenou Robertom Ficom sa počas jeho druhej vlády zmenil deklarovaný spôsob, akým má Slovensko posilniť svoje postavenie v politickom jadre EÚ. Podstatným nástrojom na lepšiu pozíciu SR v EÚ sa mala stať konsolidácia a udržateľnosť verejných financií. V programovom vyhlásení vláda túto úlohu zdôvodňuje najčastejšie v súvislosti s posilnením spoluzodpovednosti za „plnenie strategických cieľov Európskej únie“, a dokonca vzhľadom na dlhové problémy v eurozóne vláda ako „zodpovedný a konštruktívny aktér“ považuje „zvýšenie koordinácie rozpočtových politík za nevyhnutné“. Vláda Roberta Fica sa tak prihlásila k novému európskemu ihrisku so silnejšími právomocami v oblasti verejných financií členských krajín. Domáci konflikt medzi vládou a opozíciou sa zase preniesol na debatu o spôsobe konsolidácie verejných financií, pričom opozícia kritizovala vládu, že nešetrí a konsolidovala na úkor občanov. Slovenská diskusia o tom, kto vie lepšie spravovať eurofondy, pokračovala ďalej a diala sa na pozadí širšej debaty o dlhodobej udržateľnosti verejných financií a rozvojových cieľov Slovenska, a zároveň v dobe, keď sa integrácia stala menej predvídateľným projektom.

Krízový kontext a predsedníctvo SR v Rade EÚ

V ostatných rokoch čelí EÚ viacerým súbežným krízam. Konflikt na Ukrajine z roku 2014 stále nemá riešenie. Migrácia v roku 2016 síce nepredstavovala taký akútny problém ako v roku 2015, no Únia stále hľadá systematické riešenie pre svoju migračnú politiku. Rozhodnutie Veľkej Británie odísť z EÚ môže významne ovplyvniť fungovanie spoločného trhu a mocenských vzťahov v EÚ. Toto je kontext, ktorý určuje mantinely slovenského predsedníctva v Rade EÚ (v druhej polovici roku 2016) a poľského predsedníctva vo V4 (od júla 2016 do júna 2017).

⁷ Programové vyhlásenie vlády SR, 2012 – 2016, Úrad vlády SR, 2012, <http://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2012-2016/> (prístup 10. 11. 2016).

V súvislosti s migráciou do EÚ sa obe krajiny silne vyhranili voči tzv. dočasným a stálym kvótam na prerozdelenie utečencov z územia EÚ, pričom Slovenská republika napadla rozhodnutie EÚ o prijatí tzv. dočasných kvót žalobou na Európskom súdnom dvore. Vďaka zmluve EÚ s Tureckom sa však migračný tlak na Úniu v roku 2016 výrazne znížil a problematickým ostal najmä príchod migrantov z Afriky na územie Talianska. Úlohou predsedníctva SR v Rade EÚ je pomôcť nájsť spoločné riešenie pre migračnú politiku EÚ. Slovenské predsedníctvo predložilo návrh efektívnej solidarity pre migráciu v EÚ. Aj keď postupne dochádza k vzájomnému pochopeniu pozícií rôznych členských krajín vrátane štátov V4 a Nemecka, návrh predsedníctva SR v Rade EÚ nezískal dostatočne širokú podporu členských krajín.⁸

Pri rokovaniach o odchode Spojeného kráľovstva z EÚ, ktoré začnú pravdepodobne v prvej polovici roku 2017, spája Slovensko a Poľsko záujem udržať úzke spojenectvo medzi Úniou a Spojeným kráľovstvom, a zároveň ochrániť pozíciu svojich občanov na pracovnom trhu v Británii, ako aj presadiť obchodné záujmy pri vývoze tovarov do Spojeného kráľovstva.⁹ Súčasná stredná Európa čelí hrozbe, že riešenie, ktoré presadí vláda v Londýne na svojom pracovnom trhu, sa pokúsia kopírovať aj iní členské štáty Únie. Silnejúce protekcionistické tendencie v EÚ sú už badateľné napr. v návrhoch zákonov, ktoré obmedzujú sociálne zabezpečenie pre občanov EÚ v Nemecku či vo Francúzsku. Na druhej strane, po britskom rozhodnutí odísť z EÚ ustali legislatívne snahy Európskej komisie o spoločný prístup k vyslaným pracovníkom v rámci EÚ. Počas slovenského predsedníctva SR v Rade EÚ sa diskusia o tejto legislatíve nepohla, aj keď právne neuspela procedúra tzv. žltej karty, ktorá sa snažila snahy EK zastaviť a ktorú podporili slovenský i poľský parlament. Európska diskusia na tieto témy stále prebieha, pričom treba zdôrazniť, že vyslaní pracovníci nepredstavujú podstatný problém z pohľadu európskeho trhu práce.¹⁰

Pre strednú Európu sú veľmi dôležité aj rozhodnutia, ktoré budú prijaté v súvislosti s budovaním energetickej únie a vnútorného energetického trhu Únie, ktorý by posilnil energetickú bezpečnosť všetkých členských štátov. Hrozí, a štáty V4 na to upozorňujú, že ambície energetickej únie ostanú nenaplnené, ak sa projekty, ktoré

⁸ Pozri vyjadrenie Ivana Čorčoka v rozhovore pre *EUobserver*: EU should be 'less obsessed with Trump, says Slovak minister, *EUobserver*, 21. 11. 2016, <https://euobserver.com/eu-presidency/135981> (prístup 21. 11. 2016).

⁹ Pre SR je kľúčový záujem voľný pohyb pracovnej sily a udržanie si exportných trhov v Británii, zvlášť pre automobilový a elektronický priemysel. Viac v aktuálnej knihe Wyplosz, Ch.: *What to do with the UK? EU perspectives on Brexit*. CEPR, 2016, <http://voxeu.org/article/new-ebook-what-do-uk-eu-perspectives-brexite> (prístup 21. 11. 2016).

¹⁰ Viac pozri v *Posting of workers. Report on A1 portable documents issues in 2014*, Európska komisia, december 2015, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15348&langId=en> (prístup 11. 11. 2016).

sú v rozpore s obsahom a zmyslom energetickej únie, ako napr. Nord Stream 2, budú realizovať.

Obe vlády vnímajú úzku stredoeurópsku spoluprácu ako jeden z pilierov svojej európskej politiky. Osobitne poľská strana zdôrazňuje, že stredná Európa musí byť silným subjektom európskych procesov. Subjektom, ktorý spolurozhoduje a je spoluzodpovedný za budúcnosť jednotnej Európskej únie. Na to však musia štáty strednej Európy jasne a jednoznačne definovať svoje priority v neustále sa meniacej EÚ a následne nájsť prienik záujmov, aby oslovila aj ostatné členské štáty. Otvorená diskusia, ktorá sa začala na neformálnom samite 27 členských krajín (bez Veľkej Británie) v septembri 2016 v Bratislave, pokračuje. Je v záujme Slovenska i Poľska, aby pokračujúca diskusia zohľadnila špecifické otázky, ktoré sú pre tento región dôležité – súdržnosť EÚ, spoločný trh, bezpečnosť a Schengen.

Členské krajiny sú dnes príliš slabé na to, aby sa vyrovnali s hospodárskymi a bezpečnostnými hrozbami. Zároveň však majú stále v rukách podstatnú časť politickej legitimity, ktorá určuje pravidlá a fungovanie samotnej Únie. V tejto situácii je budúcnosť EÚ menej spätá so šablónou Lisabonskej zmluvy a jej rozhodovacích mechanizmov. Naliehavejšou sa stáva politická otázka, do akej miery sú štáty schopné nájsť dostatok sily a kreativity, aby spoločne prekonali vlastné slabiny. Dôležitý z pohľadu SR je kontext predsedníctva SR v Rade EÚ v druhej polovici 2016, ktorý stavia SR do pozície skôr európskeho partnera Poľska. Slovensko musí pri formulovaní vlastných preferencií výrazne zohľadniť možný konsenzuálny postoj EÚ a hájiť ho minimálne rovnako intenzívne ako čiastkové domáce preferencie voči EÚ.

Podstatné témy, ktoré poznačia atmosféru predsedníctva a budú dôležité pre celý stredoeurópsky región v roku 2017, sú odchod Spojeného kráľovstva z EÚ ako dôsledok referenda v júni 2016, riešenie migračnej krízy, ktorá dominovala európskej politike od roku 2015, a stav susedstva EÚ a zvlášť toho východného po horúcej fáze konfliktu na Ukrajine a anexii Krymu. Pri rokovaníach o odchode Spojeného kráľovstva z EÚ, ktoré sa začnú asi v prvej polovici roku 2017, spája Poľsko a Slovensko záujem ochrániť pozíciu našich občanov na tamojšom pracovnom trhu. Existujú teda témy, kde obe krajiny nielen môžu, ale musia nájsť spoločnú reč a záujmy.

Záver

Slovensko a Poľsko spája v EÚ podobná historická skúsenosť prístupového procesu. Zároveň sa však obe krajiny nachádzajú v odlišných štruktúrnych podmienkach v Európskej únii. Slovensko je výrazne menšou krajinou než Poľsko a je členskou krajinou eurozóny, čiže je výraznejšie previazaná so zvyškom štátov, ktoré platia eurom. Slovensko a Poľsko majú spoločnú platformu na presadzovanie svojich záujmov v EÚ v rámci zoskupenia V4. Je výborné, že toto zoskupenie aktívne existuje,

aj keď sa záujmy oboch susedských krajín v mnohých otázkach prelínajú a v iných líšia naprieč verejným politikám. V súčasnosti je EÚ pod veľkým tlakom zvýšiť svoju vnútornú odolnosť a bezpečnosť, a práve toto je možná téma na regionálnu i bilaterálnu spoluprácu medzi Slovenskom a Poľskom. Oba štáty sa musia sústreďovať na predchádzanie konfliktom, zabezpečenie schengenských hraníc a vytvorenie podmienok na hospodársky rozvoj. Napriek rôznym politickým garnitúram, ktoré aktuálne vládnu v oboch štátoch, a rôznemu inštitucionálnemu postaveniu v EÚ, a z toho dôvodu aj čiastočne odlišným mantinelom vo vzťahu k budúcej podobe EÚ, je dôležité, aby si obe krajiny vytýčili i spolu s ďalšími krajinami V4 spoločné bezpečnostné a infraštruktúrne priority, ako aj sa postupne pripravili na náročný proces odchodu jedného člena z EÚ.

Slovensko-poľská hospodárska spolupráca

Mateusz Gniazdowski, Monika Olech, Vladimír Benč

Po rozpade východného bloku začali Slovensko, ktoré sa v roku 1993 stalo samostatným nezávislým štátom, ako aj Poľsko znovu definovať, resp. tvoriť svoju zahraničnú politiku a kresliť mapu hospodárskych záujmov. Prírodným dôsledkom odklonu od sovietskeho vplyvu bolo obrátenie sa na západ Európy. Ten mal nielen pomôcť nastoliť nový politický poriadok, ale bol aj akousi hospodársky „zasľúbenou oblasťou“. Bolo treba vykonať zásadné štrukturálne reformy a transformovať centrálné plánované ekonomiky na trhové hospodárstvo. Prvé roky budovania voľného trhu v oboch krajinách charakterizoval kolaps obchodnej výmeny a pokles hospodárskej spolupráce. Hospodárske väzby medzi oboma krajinami bolo treba budovať od základov. Rozvoj súkromného podnikania v rámci cezhraničnej výmeny vzrastal vďaka „živelnému“ obchodu, ale hospodárska spolupráca v rámci trhových podmienok si vyžadovala nový inštitucionálny rámec.

Po vzniku samostatného Slovenska boli relatívne rýchlo uzavreté štandardné bilaterálne dohody – konkrétne dohoda o zamedzení dvojitého zdanenia a dohoda o vzájomnej podpore a ochrane investícií (obidve z 18. augusta 1994) –, avšak najdôležitejšiu úlohu postupne zohrávali predovšetkým regionálna dohoda o voľnom obchode (CEFTA), prístupový proces do EÚ, samotná implementácia *acquis*, a nakoniec zapojenie sa do jednotného trhu EÚ v roku 2004.

Ťažké začiatky

Keď sa v januári 1993 Slovensko pripojilo k nezávislým štátom strednej Európy, Poľsko sa zviechalo z hlbokej hospodárskej krízy, ktorú československá ekonomika v takej miere nezažila. Aj keď sociálne následky trhovej reformy boli v Poľsku veľmi citelné, krajina od roku 1992 zaznamenávala stabilný rast, ktorý nezabrzdila ani kríza v roku 2009. Slovenské hospodárstvo začalo tiež ako netrhové a neefektívne. Dominoval štátny sektor, veľké priemyselné, dopravné a stavebné firmy či poľnohospodárske družstvá. Na Slovensku bola účasť súkromného sektora v národnom hospodárstve minimálna, na rozdiel od Poľska, kde bolo možné vlastniť a spravovať súkromný majetok už pred pádom železnej opony (malé farmy, poskytovanie remeselných služieb a v 80. rokoch aj väčšie firmy – či už výhradne poľské alebo formou *joint venture*). V roku 1989 bol vo vtedajšom Československu podiel súkromného sektora na HDP len 4 % a 16 % na zamestnanosti.

V Poľsku tento podiel predstavoval 28 % a súkromný sektor zamestnával až 47 % pracovnej sily.¹

Najvýznamnejšou udalosťou začiatku 90. rokov, ktorá ovplyvnila hospodársku spoluprácu krajín v regióne, bol podpis Stredoeurópskej dohody o voľnom obchode (CEFTA). Udialo sa tak 21. decembra 1992 v Krakove. Dohoda vstúpila do platnosti v marci 1993 a jej zámerom bolo odstránenie tarifných a netarifných prekážok vo vzájomnom obchode a spolupráci s cieľom budovania jednotného trhu. Vznik CEFTA mal byť liekom na drastický pokles obchodu medzi krajinami strednej Európy. Dohoda predpokladala liberalizáciu obchodu podľa dohodnutého harmonogramu. Jej najcitlivejšiu časť predstavovali potravinárske výrobky. Štáty zvyčajne vzájomne neuznávali výsledky kontrol a vydané osvedčenia, čím bránili prístupu na svoj trh a chránili tak záujmy domácich výrobcov. Aj napriek týmto obmedzeniam sa obchod medzi krajinami CEFTA výrazne zvýšil. Ešte pred vstupom do EÚ, v roku 2003, v porovnaní s rokom 1993, obchod Poľska s krajinami CEFTA (k dohode sa pripojili ďalšie krajiny regiónu) sa zvýšil o viac ako 550 %, pričom export vzrástol o viac ako 960 % a import o 320 %. Pomalšie sa však situácia vyvíjala na Slovensku, kde CEFTA prispela len k 48,4 % rastu obchodu (od roku 1998 do roku 2003).

CEFTA nepochybne prispela k tomu, že tak Slovensko, ako i Poľsko získali potrebné skúsenosti v oblasti multilaterálnej spolupráce v podmienkach otvoreného hospodárstva. Liberalizácia obchodu priniesla mnoho ekonomických výhod. Napríklad aj vďaka zníženiu ciel rástol počet exportných príležitostí, čo vplývalo na aktivizáciu firiem a stimulovanie výroby. Pokles colných taríf umožňoval lacnejšie dovážať suroviny, materiály a investície, potrebné pre hospodárstvo, a obohatil tak ponuku na trhu. Privatizácia na Slovensku i v Poľsku postupne zvyšovala podiel súkromného sektora na národnom hospodárstve. V roku 1994 bola už viac ako polovica HDP v oboch krajinách (58 %) vytvorená v súkromnom sektore a prácu v ňom našlo na Slovensku 55 % a v Poľsku 61 % celkového počtu zamestnaných.²

Slovenské hospodárstvo sa začalo reformovať ešte v rámci Československa. Na začiatku roka 1991 sa realizovali reformy v bankovom sektore a zameriavali sa na dereguláciu ekonomiky, vrátane rozvoja súkromného podnikania, likvidáciu štátneho monopolu v zahraničnom obchode i rýchlu a rozsiahlu privatizáciu. Po vzniku samostatného Slovenska, za vlády Vladimíra Mečiara, sa proces hlbších štrukturálnych zmien v ekonomike zabrzdil, privatizácia prebiehala netransparentne, zvyšovali sa zásahy štátu do ekonomiky a rozpočtová disciplína bola voľnejšia. Štruktúra slovenského priemyslu významne poznamenala tempo rozvoja slovenského hospodárstva. Mnohé energeticky náročné podniky spracovateľského priemyslu, ktoré

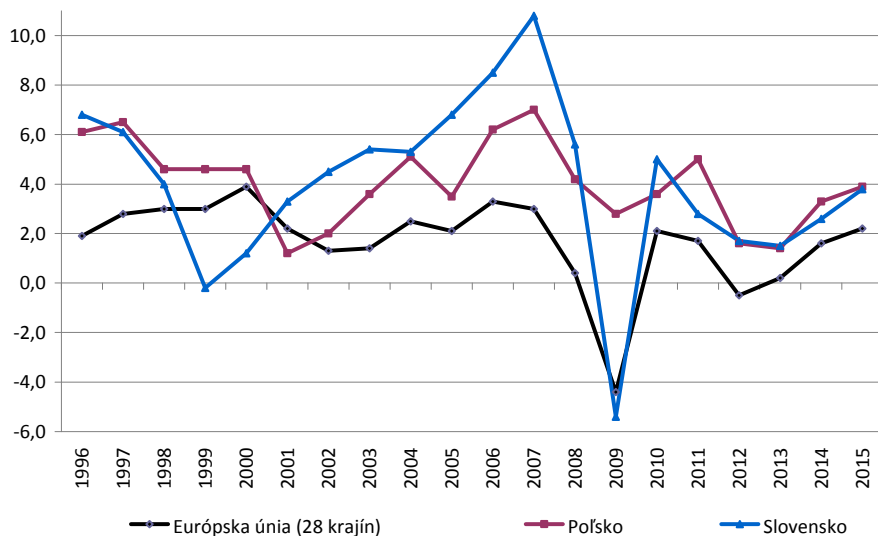
¹ Borish, M. S., Noël, M.: Private sector development during transition: the Visegrad countries. In: *Finance & Development*, december 1996, s. 45 – 48.

² Tamže

vyrábali produkty s nízkou pridanou hodnotou, či podniky zbrojárskeho priemyslu (v druhej polovici 90. rokov predstavovala produkcia zbrojárstva viac ako 6 % celkovej priemyselnej výroby na Slovensku) v podmienkach transformácie a v dôsledku straty tradičných trhov výrazne znížili produkciu a došlo k signifikantnému nárastu nezamestnanosti.

Politická zmena, ku ktorej došlo po parlamentných voľbách v roku 1998, znamenala nielen zrýchlenie procesu integrácie do EÚ a NATO, ale aj návrat k reformám, ktoré sa začali na začiatku 90. rokov. Počas vlády Mikuláša Dzurindu (1998 – 2006) sa realizovali rozsiahle reformy týkajúce sa trhu práce, systému sociálneho zabezpečenia, dôchodkového systému a systému verejných financií. Došlo k vyrovnaní rozpočtu, urýchleniu procesu privatizácie, zjednodušeniu procedúr a zníženiu administratívneho zaťaženia pre podnikateľov. Zmeny v daňovom systéme zvýšili atraktivitu podnikania a investovania na Slovensku.

Graf 1. Medziročný rast HDP v %

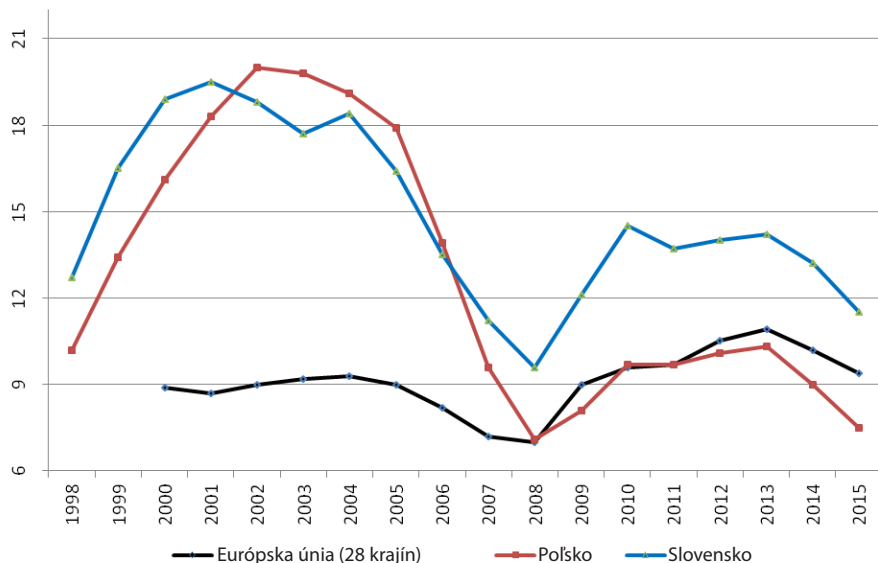

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistík Eurostat (2016)

Po roku 2000 sa z makroekonomického pohľadu obidve krajiny stali ekonomickými lídrami v EÚ s podstatne vyšším rastom HDP v porovnaní s priemerom krajín EÚ. Obe krajiny dosiahli relatívne dobré tempo znižovania rozdielov oproti vyspe-

lejším štátom EÚ. Potenciál rastu však ešte nie je vyčerpaný. Oba štáty disponovali relatívne lacnou pracovnou silou a dlhé roky patrili k hospodárstvám s najvyššou nezamestnanosťou v EÚ. Aj keď miera nezamestnanosti v posledných rokoch výrazne poklesla v SR i Poľsku, na trhu práce sú naďalej dostatočné rezervy, aj keď v niektorých odvetviach začína byť nedostatok kvalifikovaných pracovníkov evidentný.

Graf 2. Nezamestnanosť (úroveň nezamestnanosti v %, počet osôb profesionálne aktívnych)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistík Eurostat (2016)

Hospodárske reformy spolu so zmenami v daňovom systéme, zlepšenie podnikateľského prostredia a infraštruktúry, ako aj kvalifikovaná pracovná sila s relatívne nízkymi nákladmi priťahovali na Slovensko i do Poľska zahraničných investorov. Takýto kapitál bol dôležitým faktorom hospodárskeho rastu. Pomáhal vytvárať nové pracovné miesta, zvyšovať produktivitu práce a zabezpečoval prístup k moderným technológiám. Slovensko a Poľsko súťažili o veľké investície, ako KIA Motors a najnovšie Jaguar–Land Rover. Rozvoj automobilového priemyslu na Slovensku mal aj pozitívny cezhraničný význam – na výstavbe a rozvoji slovenských fabrik sa podieľali aj poľskí dodávatelia, pričom v oblasti výroby náhradných dielov a súčiastok

do automobilov sa Poľsko stalo regionálnym potentátom. Povedomie regionálnej synergie viedlo k čoraz intenzívnejšej spolupráci krajín Vyšehradskej skupiny, spoločnej propagácii regiónu strednej Európy a následne k podniknutiu krokov na posilnenie regionálnych infraštruktúrnych prepojení. Z pohľadu investorov, najmä z ďalekého východu, je integrovanejší stredoeurópsky trh atraktívnejším miestom na investície.

Konkurenčnou výhodou Slovenska oproti Poľsku bola a je výhodná poloha, kvalitnejšia infraštruktúra a lepšia dopravná dostupnosť lokality. Kľúčovými však v konečnom dôsledku boli atraktívne stimuly pre zahraničných investorov, vrátane daňových úľav. Na Slovensku došlo ešte pred vstupom do EÚ, počas vlády Mikuláša Dzurindu, vďaka veľkým priamym zahraničným investíciám predovšetkým v automobilovom, elektrotechnickom (Siemens, Samsung, Foxconn), ale aj v hutníckom priemysle (U.S. Steel), k nárastu v sektore priemyselnej výroby a stavebníctve. V nadväznosti na to začal dynamicky rásť zahraničný obchod, čo sa prejavilo aj na intenzívnejšom rozvoji obchodu medzi Slovenskom a Poľskom. Slovensko-poľská obchodná výmena sa počas 13 rokov zvýšila viac ako desaťnásobne z 276 miliónov v roku 1993 na 2,86 miliardy v roku 2005.³ Dynamika rastu vzájomného obchodu sa od roku 2002 zvýšila, keď sa na trh dostala produkcia spoločností, ktoré boli výsledkom priamych zahraničných investícií v automobilovom a elektrotechnickom priemysle.

Významná časť slovensko-poľskej obchodnej výmeny je spojená s fungovaním globálnych dodávateľských reťazcov. Na Slovensku začali otvárať svoje pobočky medzinárodné koncerny. K firme Volkswagen v Bratislave sa pripojil PSA Peugeot-Citroen v Trnave a kórejská Kia Motors Slovakia v Žiline (v Nitre vzniká Jaguar Land Rover, ktorý vlastní indický koncern Tata Motors). Slovensko sa stalo svetovým lídrom vo výrobe automobilov (ročne okolo jedného milióna, zhruba dvakrát viac ako v Poľsku). V prepočte na počet obyvateľov sa na Slovensku vyrába najviac motorových vozidiel na svete (t.j. 183 vozidiel ročne na tisíc obyvateľov⁴).

V podmienkach spoločného trhu

Vstupom do EÚ došlo k rozvoju obchodu a zväčšeniu prílevu zahraničných investícií. Integrácia do Únie v roku 2004 posilnila dôveryhodnosť a atraktívnosť Vyšehradskej skupiny ako regiónu vhodného na investície. Okrem vyššie spomenutých

³ Údaje Ústredného štatistického úradu Poľskej republiky (Główny Urząd Statystyczny). Pozri webovú stránku <http://stat.gov.pl/> (prístup 22. 11. 2016).

⁴ Údaje OICA (Organization of Motor Vehicle Manufacturers) za rok 2014. Viac na webovej stránke <http://www.oica.net/> (prístup 22. 11. 2016).

dohôd z roku 1994 sa hlavným dokumentom vymedzujúcim hospodárske vzťahy oboch štátov stala dohoda o pridružení k EÚ. Vstup do Európskej únie 1. mája 2004 priviedol obe krajiny na cestu dynamického hospodárskeho rastu, ktorý – aj keď nerovnomerne – sa podieľal na raste kúpnej sily domácností. Slovensko a Poľsko sa v tomto smere stali lídrami rastu v celej Európskej únii. Ukazovateľ úrovne HDP na obyvateľa meraný podľa parity kúpnej sily sa v prípade Poľska zvýšil zo 49 % priemeru EÚ v roku 2004 na 69 % v roku 2015, zatiaľ čo v prípade Slovenska 56 % v roku 2004 na 77 % v roku 2015.⁵

Už v prvom roku v EÚ bolo vidieť výrazný nárast vo vzájomnom obchode. Podľa slovenských údajov poľský export na Slovensko v roku 2005 predstavoval 821,8 milióna eur, čo v porovnaní s rokom 2004 predstavovalo nárast o 23,2 %, zatiaľ čo import zo Slovenska vzrástol o 36,7 % na 1,17 miliardy eur. Prvé roky existencie v EÚ boli obdobím dynamického rozvoja slovensko-poľských hospodárskych vzťahov. Mal na to vplyv rekordný hospodársky rast Slovenska, ktorý v roku 2007 prekročil 10 % HDP. Podľa údajov Štatistického úradu SR bol slovenský zahraničný obchod v roku 2007 o 22,4 % vyšší ako v roku 2006 a predstavoval 84,7 miliardy eur.⁶ Na obchodnú výmenu s Poľskom pripadla suma 4,42 miliardy eur, čo predstavuje nárast o 22,5 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom. Pre Slovensko bolo Poľsko šiestym obchodným partnerom s 5,2 % podielom na globálnej obchodnej výmene krajiny, zatiaľ čo pre Poľsko sa Slovensko stalo jedenástym najväčším obchodným partnerom (s 2 % podielom obchodnej výmeny).

Treba zdôrazniť, že v dôsledku metodických rozdielov štatistické úrady oboch krajín dlhodobo vykazujú pozitívne trendy vo vývoji obchodnej bilancie. Rozdiely medzi slovenskými a poľskými údajmi sú významné (slovenské údaje sú vyššie o približne 15 – 16 %). Dôvodom je existencia rozdielnych štatistických prahov v oboch krajinách. V Poľsku existujú dva druhy prahov – „základný“ (v roku 2015 3 milióny zlotých v dovoze a 1,5 milióna vo vývoze) a „detailnejší“ (42 miliónov zlotých v dovoze a 76 miliónov zlotých v prípade vývozu). Vývoz nedosahujúci základný prah – teda menší než 1,5 milióna zlotých nepodlieha registrácii. Súvisí to so zvýhodnením malých firiem, ktoré z toho dôvodu nemusia vykazovať aktivity v rámci systému INTRASTAT. Na Slovensku existujú iné prahy, problém významných rozdielov tak už roky zostáva neriešený.⁷

⁵ Na základe údajov Eurostat spracoval *Foxtrade.eu*. Pozri <http://www.foxtrade.eu/statystyki/produkt-krajowy-brutto-per-capita-pps> (prístup 22. 11. 2016).

⁶ Údaje Štatistického úradu Slovenskej republiky. Pozri www.statistics.sk/ (prístup 22. 11. 2016).

⁷ Viac o paradoxoch, ktoré s tým súvisia, pozri: Wenit, M.: Vývoj obchodnej výmeny. In: *Poľsko – náš sused a hospodársky partner* (príloha denníka *Hospodárske noviny*), november 2007, s. 12 – 13.

Tabuľka 1. Obchodná výmena medzi Slovenskom a Poľskom v rokoch 2003 – 2015
(v mln eur) – slovenské údaje

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dovoz z Poľska	967,6	1 217,4	1 462,3	1 954,5	2 027,7	1 826,3	1 434,2
Vývoz do Poľska	1 274,1	1 631,3	2 083,0	2 540,3	2 930,8	3 223,2	2 788,2
Bilancia	306,5	413,9	620,7	585,8	903,1	1 396,9	1 354,0
Obrat	2 241,7	2 848,6	3 545,3	4 494,8	4 958,5	5 049,5	4 222,4

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dovoz z Poľska	1 937,9	2 212,6	2 172,4	2 901,3	2 999,2	3 298,2
Vývoz do Poľska	3 526,8	4 134,5	5 003,0	5 295,2	5 286,5	5 604,2
Bilancia	1 588,9	1 921,9	2 830,6	2 393,9	2 287,3	2 306,0
Obrat	5 464,7	6 347,0	7 175,3	8 196,5	8 285,7	8 902,4

Zdroj: Ministerstvo hospodárstva SR, odbor obchodnej politiky, 2016

Tabuľka 2. Obchodná výmena medzi Poľskom a Slovenskom v rokoch 2003 – 2015
(v mln eur) – poľské údaje

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dovoz zo Slovenska	1 043,0	1 175,2	1 495,2	1 781,9	2 190,3	2 700,5	2 190,9
Vývoz na Slovensko	792,7	1 065,8	1 367,8	1 838,8	2 219,9	2 851,6	2 244,5
Bilancia	250,3	-109,4	-127,4	56,9	29,6	151,1	53,6
Obrat	1 835,7	2 241,0	2 863,0	3 620,7	4 410,2	5 552,1	4 435,4

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dovoz zo Slovenska	2 768,4	3 151,4	3 229,6	3 116,5	3 122,9	3 224,1
Vývoz na Slovensko	3 255,2	3 356,7	3 725,1	4 090,6	4 203,6	4 612,2
Bilancia	486,8	205,3	495,5	974,1	1 080,7	1 388,1
Obrat	6 023,6	6 508,1	6 954,7	7 207,1	7 326,5	7 836,3

Zdroj: Ústredný štatistický úrad (GUS)

Najvyššie objemy boli zaznamenané v skupine výrobkov elektrotechnického a metalurgického priemyslu, čo súviselo s rýchlym rozvojom automobilového a elektrotechnického priemyslu v oboch krajinách. Po vstupe do EÚ začal dynamicky rásť export poľských potravinárskych výrobkov, a to najmä v dôsledku konkurencieschopnosti poľských produktov a stagnácie slovenského poľnohospodárstva. Vďaka priaznivej situácii v stavebníctve na Slovensku začal vzrastať aj po-

diel poľských stavebných výrobkov na exporte. (Vyjadrením tohto trendu bola aj expanzia sietí poľských predajní so stavebným materiálom na Slovensko (Mercury Market).

Obchodná výmena medzi Slovenskom a Poľskom má dva piliere:

1. tradičné výrobky: produkcia ťažkého priemyslu, nerastné suroviny a poľnohospodárske a potravinárske výrobky.
2. výrobky tých priemyselných odvetví, ktoré sa začali rozvíjať po príleve zahraničného kapitálu, najmä automobilového a elektrotechnického priemyslu.

V roku 2015 bolo Poľsko v SR významným dodávateľom koksu (až 78 % importu na Slovensko), repkového oleja (58 %), keramických obkladov a dlažieb (50 %), cigariet (42 %), syra a tvarohu (28 %), hydiny (23 %), bravčového mäsa (22 %), pekárenských výrobkov (21 %). Poľsko je tiež hlavným odberateľom slovenských výrobkov. V roku 2015 sa do Poľska vyviezlo až 75 % slovenského exportu živej hydiny, 60 % dámskych blúzok a 56 % sladu.

Slovensko je odberateľom 3,1 % poľského exportu poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov, v rámci krajín EÚ je na 7. mieste. V rámci vzájomnej obchodnej výmeny tvorili v roku 2015 poľnohospodárske a potravinárske výrobky 16,6 % celkového poľského exportu na Slovensko a 7,4 % celkového slovenského exportu do Poľska. Poľnohospodárske a potravinárske výrobky sú tak v štruktúre slovenského importu z Poľska po dopravných prostriedkoch druhou najpočetnejšou komoditnou skupinou.

Tabuľka 3. Vývoz zo SR do PR (podiel na tovarovej štruktúre v %, 2015)

1.	Elektrické stroje a zariadenia; prístroje na záznam zvuku, TV obrazu, ich súčasti	31,1
2.	Vozidlá iné ako koľajové, ich časti, súčasti a príslušenstvo	8,0
3.	Železo a oceľ	8,0
4.	Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti	6,6
5.	Plasty a výrobky z nich	5,3
6.	Nerastné palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; minerálne vosky	3,2
7.	Odevy a odevné doplnky, pletené alebo háčkované	3,0
8.	Výrobky zo železa alebo z ocele	2,9
9.	Obuv, gamaše a podobné predmety; časti týchto predmetov	2,5
10.	Kaučuk a výrobky z neho	2,3

Zdroj: Ministerstvo hospodárstva SR, odbor obchodnej politiky, 2016

Tabuľka 4. Dovoz z PR do SR (podiel na tovarovej štruktúre v %, 2015)

1.	Vozidlá iné ako koľajové, ich časti súčasti a príslušenstvo	16,6
2.	Elektrické stroje a zariadenia; prístroje na záznam zvuku, TV obrazu, ich súčasti	7,3
3.	Nábytok, posteľoviny, matrace, vankúše; svietidlá; svetelné reklamy, svetelné značky	6,1
4.	Plasty a výrobky z nich	6,1
5.	Železo a oceľ	5,7
6.	Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti	5,7
7.	Výrobky zo železa a z ocele	3,7
8.	Nerastné palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; minerálne vosky	3,3
9.	Hliník a predmety z hliníka	2,8
10.	Mäso a jedlé mäsové droby	2,5

Zdroj: Ministerstvo hospodárstva SR, odbor obchodnej politiky, 2016

Investičná atraktivita Slovenska, ako jednej z najotvorenejších ekonomík EÚ, sa zvýšila prijatím eura k 1. januáru 2009. V slovensko-poľskej spolupráci obdobie prechodu na euro súviselo aj so zmenou cenových relácií, čo sa odzrkadilo nielen na konkurencieschopnosti slovenských výrobkov, ale aj na atraktivite cestovného ruchu Slovenska. Vzhľadom na významné (približne o 30 %) oslabenie zlotého k euru na začiatku roka 2009 „si musel Poliak na Slovensku siahnuť oveľa hlbšie do peňaženky“. Aj keď v nasledujúcich rokoch sa kurz zlotého stabilizoval, Slovensko prišlo v očiach poľských turistov o povesť lacnejšej krajiny. Na druhej strane sa však Poľsko stalo pre Slovákov atraktívnejšie ako cieľ nákupnej turistiky v pohraničí.

Pri výmene tovaru sa prejavuje tendencia obchodovania so spracovaným tovarom, čo obyčajne zvyšuje maržu. Kým v roku 2000 boli najexportovanejšou skupinou z Poľska na Slovensko suroviny (24 % podiel na vývoze), tak už v roku 2014 to boli výrobky elektrotechnického a automobilového priemyslu (s 26 % podielom na exporte), boli to najmä diely pre automobilový priemysel (hodnota exportu predstavovala 334 miliónov eur) a sedadlá do motorových vozidiel (hodnota exportu predstavovala 86 miliónov eur). K podobnej zmene došlo v prípade slovenského exportu do Poľska, kým ešte v roku 2000 najväčšiu skupinu predstavovali hutnícke výrobky, tak v roku 2014 až 33,5 % to boli výrobky elektrotechnického a automobilového priemyslu (najmä telefóny, monitory a motorové vozidlá).

Poľsko v obchodnej výmene so Slovenskom zaznamenalo najväčšie zvýšenie v odvetví poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov, chemického a automo-

bilového priemyslu a náhradných dielov (129,5 milióna eur). Najväčší deficit Poľska v obchode so Slovenskom bol zaznamenaný v prípade minerálnych výrobkov, minerálnych palív, minerálnych olejov a ich destilátov, železa a ocele. Zo slovenských údajov vyplýva, že Slovensko má s Poľskom pozitívnu obchodnú bilanciu, dokonca, že je treťou najväčšou (po Nemecku a Veľkej Británii) a prebytok obchodnej bilancie bol vo výške 2 447,9 milióna eur (rástla pritom obchodná výmena – v roku 2015 sa poľský export na Slovensko zvýšil o 5,8 %) a import zo Slovenska – o 6,3 %.

Investičná spolupráca

Investičná spolupráca ostáva na relatívne nízkej úrovni a nevyužíva svoj potenciál. Faktormi, ktoré podporujú investície, sú blízkosť trhov, rozvoj hospodárskej spolupráce a rast investičného potenciálu firiem. Údaje oboch národných bánk, ktoré špecifikujú prílev priamych zahraničných investícií, však plne neodzrkadľujú aktivitu investorov na oboch trhoch. Jedným z dôvodov je skutočnosť, že investori po lokalizácii prvej investície často vytvárajú dcérske spoločnosti, ktoré sú právnickými osobami v tej danej krajine a ich investície nie sú vykazované ako zahraničné. Okrem toho, mnoho poľských investícií, najmä po roku 2000, bolo relatívne nízkych (menej ako 20-tisíc eur) a neboli tak zahrnuté do štatistík.

Spočiatku boli slovenské investície na poľskom trhu spojené s činnosťou rafinérie Slovnaft, ktorá sa zaoberá distribúciou pohonných hmôt. Slovnaft postavil v Poľsku 12 čerpacích staníc, ktoré sa následne po prevzatí spoločnosti maďarskou spoločnosťou MOL v marci 2006 predali poľskej skupine Lotos. Slovnaft však neskôr rozvinul sieť partnerských staníc a pod logom tohto koncernu pôsobí, najmä v juhovýchodnej časti Poľska, 75 čerpacích staníc.

V nasledujúcich rokoch sa záujem slovenských investorov o poľský trh zvýšil. V súčasnej dobe sa podľa Poľskej agentúry pre informácie a zahraničné investície (Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. – PAIIZ) medzi najväčšími zahraničnými investormi v Poľsku ocitlo desať slovenských firiem. Okrem rafinérie Slovnaft je to developerská spoločnosť HB Reavis, výrobca antivírusových programov ESET, výrobca cukrovínok (napolitánok a bylinkových cukríkov) I.D.C. Holding, výrobca olejov a margarínov PALMA, stavebná firma Váhostav (v rámci konzorcia sa podieľala na výstavbe ropného terminálu v Gdansku), výrobca dielov a zariadení do automobilov Koam, špedičná spoločnosť Trade Trans Invest, vindikačná spoločnosť Asset Portfolio Servicing (patriaca do skupiny Slavia Capital), firma Ekoservis (ponúka vodné a kanalizačné riešenia a technológie pre plavecké bazény) a poradenská spoločnosť Accace.⁸

⁸ Zoznam najväčších zahraničných investorov k decembru 2015 v Poľsku pozri na webovej stránke PAIIZ: http://www.paiz.gov.pl/publikacje/inwestorzy_zagraniczni_w_polsce (prístup 21. 11. 2016).

V posledných rokoch medzi najväčších investorov v Poľsku patrila slovensko-česká finančná skupina Penta; v súčasnosti na poľskom trhu realizuje sedem investičných projektov, tri z nich sú kótované na Burze cenných papierov vo Varšave. Poľské portfólio Penty predstavuje viac ako 20 % celkových aktív skupiny a investované prostriedky presiahli 300 miliónov eur. Patrí jej sieť lekárni Dr. Max – druhá najväčšia v Poľsku (v súčasnosti asi 350 lekární), EMC Medical Institute (10 nemocníc a 19 polikliník), bookmakerské spoločnosti Fortuna Entertainment Group, firma Iglotex – v Poľsku najväčší distribútor a výrobca mrazených potravín a poskytovateľ upratovacích služieb Clar System. Penta má podiel aj v spoločnosti EM & F, ktorá vlastní obchodnú sieť Empik.

Penta investovala aj do maloobchodnej siete Żabka, výroby okien Okná Rąbień, káblovej televízie Stream Communications, telekomunikačnej spoločnosti Mobile Entertainment Company – operátor Mobilking, avšak tieto spoločnosti predala. Investovala do firmy na výrobu oceľových lán a drôtov s nízkym obsahom uhlíka Drumet. Penta plánuje preinvestovať viac ako 100 miliónov eur v dvoch developer-ských projektoch vo Varšave.⁹ Slovenské firmy prejavujú záujem o poľský sektor energetiky a stavebníctva. Slovenská firma E-Group oznámila svoj zámer vybudovať veternú elektrárňu v Poľsku a Nemecku, kde hodlá preinvestovať spolu viac ako 100 miliónov eur, a spoločnosť GCE Group plánuje investovať do poľského odvetvia tepelnej energie. Celková hodnota slovenských investícií v Poľsku na konci roka 2015, podľa predbežných údajov Národnej banky Slovenska, predstavovala 188,67 milióna eur (vrátane 92,6 milióna eur vlastných investícií a reinvestovaného zisku a 95,5 milióna eur dlhových nástrojov).¹⁰

V roku 2014 bol objem slovenských investícií v Poľsku na úrovni 4,7 milióna eur a Poľsko sa ocitlo na štvrtom mieste medzi krajinami, do ktorých v tomto období smerovali slovenské priame zahraničné investície. V roku 2014 slovenská spoločnosť Tatry Mountain Resorts, patriaca do finančnej skupiny J&T, kúpila areál v Szczyrku a Sliezsky zábavný park. Na vysoké umiestnenie v oblasti slovenského investovania v Poľsku mala vplyv aj činnosť developerskej spoločnosti HB Reavis, ktorá realizovala stavebné investície vo Varšave (vrátane revitalizácie železničnej stanice Varšava Zachodnia a Gdanské Business Center). Spoločnosť realizuje aj výstavbu najvyššej budovy v centre Varšavy na Chmielnej ulici.

Poľské investície na Slovensko súvisia predovšetkým s distribúciou trhových výrobkov (stavebného materiálu, nábytku, poľnohospodársko-potravinárskych vý-

⁹ Spracované na základe údajov spoločnosti Penta Investments (v poľskom jazyku): <http://www.pentainvestments.com/pl/investments/list.aspx> (prístup 20. 12. 2016).

¹⁰ *Priame zahraničné investície*, Národná banka Slovenskej republiky, <http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie> (prístup 20. 12. 2016).

robkov, textilu, obuvi, domácich spotrebičov) a automobilového priemyslu. Najväčšie poľské investície sa týkajú výroby a distribúcie nápojov (Maspex Wadowice kúpil spoločnosť Walmark), výroby plechoviek (CanPack) a služieb, počítačového poradenstva a predaja softvéru (Asseco Poľsko), rovnako ako distribúcie stavebných materiálov a bytového textilu (Mercury Market) a nábytku (Nowy Styl Group, Black Red White), obchodných sietí, ktoré predávajú odev a obuv (Reserved, Gatta, Top Secret, Wojas, CCC, Bonprix, Cropp Town, House Shop a nedávno aj sieť obchodov 4F). Ďalšie poľské firmy oznámili otvorenie svojich predajní s odevmi vo forme franšízy.

Poľské subjekty prejavujú záujem o slovenský trh. Príkladom je spoločnosť Collect Point, ktorá patrí pod Elemental Holding, čo v októbri 2014 získala 67 % podiel v slovenskej spoločnosti Metal holding, s.r.o. Výška investícií Elemental Holding predstavovala 3,08 milióna eur. V odvetví obchodu v roku 2014 poľská investičná spoločnosť Grass Group kúpila na Slovensku od dánskej firmy z drevárskeho sektora Dalhoff Larsen & Horneman jej dcérsku spoločnosť. Rozvíja sa aj sieť Textil Market poľskej spoločnosti Adesso (v roku 2014 otvorila 3 predajne s odevmi). Boli zaregistrované aj nové investície poľských firiem, ktoré na slovenskom trhu vznikli už predtým, napr. spoločnosť Versaco – výrobca automobilových púklíc má v priebehu piatich rokov preinvestovať 1,5 milióna eur a vytvoriť 60 nových pracovných miest (výrobný závod Versaco vznikol v Rimavskej Sobote v roku 2007).

Na Slovensku sú aktívni aj poľskí dopravcovia. Druhý nákladný železničný dopravca v Európe PKP Cargo založil spoločnosť PKP Cargo International so sídlom v Bratislave. V roku 2011 PKP Cargo začala prvú samostatnú dopravu na území Slovenska (v roku 2013 sa dokonca viedli rozhovory o spojení PKP Cargo so železničnými spoločnosťami z Čiech a zo Slovenska). Súkromná špedičná spoločnosť Rentrans (skupina OT Logistics) pracuje pre železiarne US Steel Košice.

Spoločnosť, ktorá je príkladom synergie vyplývajúcej zo slovensko-poľskej spolupráce, je Asseco, ktorá sa po fúzii s Prokom Software v apríli 2008 stala lídrom v IT priemysle v strednej Európe. Firma má pobočky v 17 krajinách a zamestnáva viac ako 12-tisíc ľudí. Základom tohto úspechu bolo nadviazanie spolupráce prostredníctvom IT firmy Comp Rzeszów so slovenskou IT spoločnosťou Asset Soft v roku 2004. Comp Rzeszów prijala vtedy názov Asseco Poland a slovenská Asset Soft zmenila svoj názov na Asseco Slovakia. To bol impulz pre expanziu spoločnosti na nové trhy.¹¹ Príklady úspešnej slovensko-poľskej spolupráce možno nájsť aj v podkarpatskom „leteckom údolí“ (*Dolina Lotnicza*), ktoré vďaka tomu nadobú-

¹¹ J. Stachiewicz: Polsko-słowacki fundament informatycznego lidera/Polsko-slovenský základ informatického lídra. In: *Karpacki Przegląd Gospodarczy / Karpatský hospodársky prehľad*, č. 1, 2009, s. 7 – 9; Pozri tiež Ako vyzerá vzorová poľsko-slovenská spolupráca. In: *Hospodárske noviny*, 25. 6. 2015 (príloha „Áno, Poľsko“).

da črty slovensko-poľského cezhraničného leteckého klastra. Potenciál spolupráce v oblasti implementácie inovatívnych riešení s využitím prostriedkov z EÚ ukázal príchod slovenskej firmy Greenway Infrastructure do Poľska. V decembri roku 2016 firma začala stavať sieť rýchlonabíjajúcich staníc pre elektromobily, v rámci ktorej má vzniknúť 75 staníc prístupných pre verejnosť pozdĺž diaľnic a hlavných ciest.

Rozvoj zahraničných akvizícií si vyžaduje adekvátnu kapitálovú zábezpeku. Varšavská burza cenných papierov je lídrom medzi burzami v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe. Táto pozícia vyplýva z dosiahnutej kapitalizácie, dynamiky, počtu spoločností na nej kótovaných, ako aj prvotných verejných ponúk (takzvaných *Initial Public Offering*). Na Varšavskej burze cenných papierov sú však kótované len dve spoločnosti: Slovensko – Tatra Mountain Resorts a Asseco Central Europe (dcérska spoločnosť Asseco Poland). Špeciálne možnosti pre slovenské podniky a potenciálnych investorov vytvára alternatívny trh akcií NewConnect. Táto platforma bola vytvorená pre domáce i zahraničné malé a stredné firmy a je otvorená najmä na inovatívne odvetvia, založené na nehmotných aktívach (napr. IT, elektronické médiá, telekomunikácie, biotechnológie, ochrana životného prostredia, alternatívne zdroje energií, moderné služby).

V rozvoji hospodárskej spolupráce dôležitú úlohu zohrávajú poľské a slovenské obchodné komory a odborové združenia, najmä Slovensko-poľská obchodná komora v Žiline a Poľsko-slovenská obchodná a priemyselná komora v Krakove. Činnosť týchto komôr je zameraná predovšetkým na podporu malých a stredných podnikov, ktoré majú záujem o vstup na poľský či slovenský trh, ako aj podporovať miestnu hospodársku činnosť. Už pätnásť rokov združenie Euroregión Tatra organizuje Slovensko-poľské hospodárske fórum, ktoré je venované problematike obchodnej a investičnej cezhraničnej spolupráce a možnostiam využívania finančných prostriedkov EÚ.

Hlavné výzvy

Aj v hospodárskej spolupráci naďalej platí, že v dvojstranných vzťahoch niet sporných oblastí, sú len „veci, ktoré treba doriešiť“.¹² Akútnym problémom pre podnikateľov je slabá cezhraničná dopravná infraštruktúra. Aj keď je táto oblasť podrobnejšie analyzovaná v samostatnej kapitole tejto publikácie, treba spomenúť obmedzenia pre nákladné vozidlá na všetkých slovensko-poľských hraničných priechodoch s výnimkou dvoch (Barwinek a Chyžne). Vodiči, ktorí smerujú na Slovensko, musia

¹² Pozri Hałaciński, A.: Charakteristika poľsko-slovenských vzťahov. In: *Regionálna bezpečnosť a slovensko-poľské vzťahy*, Stupava 22. – 23. septembra 2000, Zborník SIMŠ, 5/2000, s. 27.

preto často robiť desiatky dodatočných kilometrov. Nie náhodou v decembri roku 2015 protestovali na novom hraničnom moste v Piwnicznej vodiči, ktorí žiadali pre nákladné vozidla sprístupniť aspoň jeden dodatočný hraničný priechod v regióne (na moste bolo zavedené obmedzenie tonáže do 7,5 t).

Z hľadiska poľských exportérov a investorov patria medzi prekážky v rozvoji hospodárskej spolupráce aj prvky kampane, ktorá diskreditovala poľské výrobky zo strany časti slovenských výrobcov. Výrazne to bolo viditeľné v médiách, ktoré zaujato informovali v niektorých prípadoch o nezrovnalostiach, v iných o podvodoch a o nekvalitných poľských výrobkoch. Vychádzalo to nielen zo skúseností z obdobia komunizmu, ale aj z charakteru obchodovania v poslednom desaťročí dvadsiateho storočia. Pomalšie tempo v hospodárskych zmenách na Slovensku ovplyvnilo veľký záujem o atraktívne ceny a bohatšiu obchodnú ponuku spotrebného tovaru z Poľska. Otvorenie hraníc a rozvoj pohraničných trhov spôsobili rozkvet obchodného cestovného ruchu, spoločne s tzv. „garážovým predajom“ (populárne v tom období, a to predovšetkým v prípade predaja nábytku), ktorý prispel k pretrvávajúcemu nároku o zlej kvalite poľských výrobkov.

Stereotypy a jednotlivé medializované nezrovnalosti však nezabránili dynamickému rastu dovozu poľských poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov na Slovensko. Podľa údajov poľského Ústredného štatistického úradu v roku 2015 bola hodnota poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov z Poľska na Slovensko 727 miliónov eur, čo predstavovalo takmer 17 % celkového poľského exportu do tejto krajiny. Okrem toho, v absolútnych číslach, v roku 2015 Poľsko v obchodnej výmene so Slovenskom zaznamenalo najväčší vzostup práve v odvetví poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov (434,1 milióna eur).

Poľsko je na Slovensku prezentované ako krajina dynamicky sa rozvíjajúca, ktorá ponúka dobré podmienky na realizáciu investičných projektov, okrem iného, vďaka atraktívnym priemyselným zónam a čoraz kvalitnejšej dopravnej infraštruktúre. V špeciálnej prílohe denníka *Hospodárske noviny* (22. júna 2015) „Áno, Poľsko“ predseda Slovensko-poľskej obchodnej komory Stanislav Kučírek tvrdil, že „Poľsko je v súčasnosti najväčším stavebným a technologicko-energetickým trhom Európy“, z ktorého sa dá učiť zdravej konkurencii a profesionalite mladých podnikateľov. Ideálna by bola však aj širšia podpora pre malé a stredné poľské firmy, ktoré prichádzajú na slovenský trh. Na poľskej strane sa už roky často poukazuje na nutnosť, aby vládnuci predstavitelia viac podporovali poľských podnikateľov v strednej Európe. Poľsko, čo sa týka investícií, je na Slovensku menej aktívne (na rozdiel od Maďarska a Česka), čo kontrastuje s geografickou blízkosťou, úrovňou obchodnej výmeny a nízkymi mzdovými nákladmi. Aj keď kedysi na poľskom veľvyslanectve v Bratislave fungovalo ekonomicko-obchodné oddelenie, po zmenách vo fungovaní ekonomickej diplomacie stále chýba špecializovaná inštitúcia, ktorá by v SR podporovala obchod a investície.

Záver

Od vzniku SR rástla slovensko-poľská obchodná výmena veľmi dynamicky. Stabilný rast obratu bol iba dočasne zastavený na začiatku celosvetovej krízy na konci prvého desaťročia tohto storočia. V dekáde pred krízou (1999 – 2008) sa obchodná výmena strojnásobila, a od roku 2009 vzrástla dvojnásobne. Ide o najvyššie tempo rastu medzi krajinami EÚ. Slovensko-poľská obchodná výmena dosahuje už 8 miliárd eur ročne. Slovensko sa dostalo do prvej desiatky najväčších odberateľov poľského vývozu (2,5 %). Obchod v prvej polovici roka 2016 medziročne vzrástol o 2,9 % a predstavoval 4 021,5 milióna eur, čím sa Slovensko dostalo na 13. miesto s podielom 2,3 % na celkovom obrate poľského zahraničného obchodu. Pre Slovensko je Poľsko tretím najdôležitejším obchodným partnerom po Nemecku a Česku a zo slovenských štatistík vyplýva, že do Poľska smeruje 8 % slovenského exportu.

Okrem dynamického rastu obchodnej výmeny sú aj naďalej stále relatívne slabo rozvinuté investičné väzby medzi oboma krajinami. Miera vzájomných investícií neodráža tento potenciál a kapacity. Za najperspektívnejšie oblasti rozvoja spolupráce sa môžu považovať energetika a automobilový priemysel. Veľký potenciál v oblasti rozvoja obchodu a investícií majú aj potravinárske výrobky, minerálna voda, drevospracujúci, farmaceutický, chemický, strojársky aj elektrotechnický priemysel a takisto informačné technológie. Slovensko pritom nevyužíva možnosti, ktoré ponúka Varšavská burza cenných papierov. Práve to môže byť nástrojom rastu slovenských firiem a ich expanzie v regióne. Rastový potenciál má aj rozvoj spolupráce v oblasti cestovného ruchu, aj keď Poliaci už dnes tvoria na Slovensku druhú najväčšiu skupinu zahraničných turistov (po Čechoch).

Poľsko a Slovensko patria medzi krajiny, ktoré v posledných dvoch desaťročiach zaznamenali najväčší hospodársky rast v Európe. Rovnako ako Poľsko, tak aj Slovensko majú podobné bolestivé miesta, medzi ktoré patria neuspokojivé ukazovatele inovácií, ako aj veľké rozdiely v hospodárskom rozvoji medzi regiónmi. Existuje značný nevyužitý potenciál po obidvoch stranách hranice. Jeho naštartovanie by mohlo uľahčiť – okrem zlepšenia infraštruktúry (o ktorej sme hovorili samostatne) – efektívnejšie podporovať malých a stredných podnikateľov zo strany modernej ekonomickej diplomacie obidvoch krajín, ale aj miestnych samospráv. To sa týka predovšetkým periférnych oblastí slovensko-poľského pohraničia, ktoré potrebuje nové rozvojové impulzy.

Slovensko-poľská spolupráca v oblasti bezpečnosti a obrany

Samuel Goda, Jakub Groszkowski

Bezpečnosť je často skloňovaným pojmom v agende spolupráce krajín strednej Európy. Jednotlivé krajiny a ich vlády však oblasti bezpečnosti a obrany prisudzujú rôznu mieru dôležitosti. Nasledujúci text sa venuje nielen analýze spolupráce v oblasti bezpečnosti medzi Slovenskom a Poľskom od roku 1993, ale ponúka aj komparáciu vzájomných postojov. Výsledky výskumu možno zhrnúť do nasledujúcich téz:

- Asymetria armádneho potenciálu, odlišná percepcia hrozieb, odlišné vnímanie úlohy armády, odlišná váha v zahraničnej politike, rozdiely vo výdavkoch na armádu a pod. výrazne limitujú možnosti bilaterálnej spolupráce. Značná časť slovensko-poľskej spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany sa realizuje v rámci rôznych iniciatív a formátoch NATO, ale aj V4 (napr. V4BG).
- Nárast výdavkov na obranu a modernizáciu Ozbrojených síl Slovenskej republiky predstavuje príležitosť na intenzívnejšiu spoluprácu v budúcnosti. Potenciál na spoluprácu má aj projekt V4BG, ktorý pomohol oživiť obrannú spoluprácu v regióne a vytvoril základ na vytvorenie trvalého formátu armádnej kooperácie krajín V4.
- Výzvou v slovensko-poľských vzťahoch je odlišné vnímanie Ruska a USA, ktoré sa výrazne prejavilo počas poľsko-amerických negociácií o protiraketovej obrane, v priebehu vojny v Gruzínsku, či v čase rusko-ukrajinskej vojny. Tieto rozdiely sa prejavujú aj na odlišnom postoji vo vzťahu k spolupráci s Ruskom v oblasti modernizácie vybavenia armády, aj keď tu sa slovenský prístup začal meniť (napr. výmena ruských vrtníkov za americké). Napriek rozdielom spolupracuje Slovensko s Poľskom pri posilňovaní východnej hranice NATO.
- Potenciál slovensko-poľskej spolupráce v oblasti bezpečnosti sa v posledných rokoch nevyužíval naplno a existuje priestor na jej ďalší rozvoj. Možnosť na intenzívnejšiu spoluprácu (aj v rámci širších formátov, V4, EU a NATO) sa ukazuje najmä v oblasti výroby, modernizácie a predaja armádnej techniky. Ako príklad možno uviesť memorandum, ktoré sa podpísalo pri príležitosti realizácie projektu Scipio. Sľubne vyzerá i perspektíva rozvoja spolupráce v zahraničných misiách. Slovensko, ktoré nemá technické spôsobilosti pôsobiť ako samostatný kontingent, sa pripája do samostatných jednotiek väčších štátov. Počas irackej misie sa príslušníci ozbrojených síl SR pripojili k divízii, ktorej velili Poliaci.

Historické tradície

Spoločná poľsko-slovenská minulosť je pestrá a plná paradoxov. Obdobia vojenskej spolupráce striedali obdobia konfliktov. V dvojstrannej spolupráci v oblasti bezpečnosti a obrany sa však môže nadviazať na spoločné tradície boja o slobodu – spoločného podielu Poliakov a Slovákov v Bitke o Britániu a pri obrane Tobruku. Súčasťou spoločnej vojenskej tradície je aj slovenská podpora Poliakov vo Varšavskom povstaní, účasť Poliakov v Slovenskom národnom povstaní, ako aj spolupráca v exile a príklady podpory poľského odboja. Do zoznamu spoločných hrdinov patria napríklad Imrich Gablech, veterán poľskej obrannej vojny v roku 1939, Slovak v službách RAF a väzeň sovietskych „lágrov“. Po roku 1945, keď sa Poľsko a Československo stali súčasťou socialistického bloku, znamenala nová éra iba formálne priateľstvo, ktoré dovolilo iba selektívne nadviazať na spoločné vojenské tradície. Poľsko-československé spory boli (do určitej miery) v záujme Sovietskeho zväzu, ktorý rád využíval pravidlo *rozdeluj a panuj*, a akákoľvek oficiálna spolupráca medzi oboma štátmi bola podriadená záujmom Moskvy. Vzájomným vzťahom určite nepomohla účasť Poľskej ľudovej armády v invázii do Československa v roku 1968 ani protipoľská propaganda, ktorá vypukla v Československu v osemdesiatych rokoch, keď v Poľsku štrajkovala Solidarita. Na druhej strane, priateľské kontakty poľských, českých a slovenských disidentov sa v 80. rokoch stali dôležitým základom dôvery a politickej spolupráce oboch štátov.

Cesta do NATO

Pád komunizmu v strednej Európe nepochybne znamenal vznik nového bezpečnostného prostredia v tomto regióne. Štáty regiónu boli nútené hľadať nové spôsoby, ako čeliť vzniknutej situácii, a najmä nájsť nové garancie vlastnej bezpečnosti. Pre demokratické elity v Poľsku a Československu bolo samozrejmé, že základom bezpečnosti strednej Európy je odchod Červenej armády zo strednej Európy a zrušenie ruskej dominancie nad regiónom (Varšavská zmluva, RVHP). Nové vlády v Poľsku a Československu rýchlo zistili, že z bezpečnostného hľadiska je jediné správne rozhodnutie integrácia do NATO a EÚ. Spoločný pohľad československých, poľských a maďarských elít na zahraničnú politiku viedol k vzniku Vyšehradskej trojky, ktorá mala podporiť proces integrácie štátov regiónu do euroatlantických štruktúr. Paralelne v regióne vznikala základ pre suverénnu dvojstrannú spoluprácu. Formálny rámec poľsko-slovenským vzťahom dala v oblasti bezpečnosti *Dohoda medzi Ministerstvom národnej obrany Poľskej republiky a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o spolupráci vo vojenskej oblasti*, podpísaná v Bratislave dňa 9. júna 1993. Zmluva bola štandardne rozsiahla, avšak tom čase boli pre ministerstvá obrany

prioritou všetky otázky, ktoré súviseli s integráciou do NATO. Ešte v roku 1994 mal na tom záujem celý región; Poľsko a Slovensko spolu s Českom a Maďarskom pristupovali do programu Partnerstvo za mier spoločne. O rok nato vláda Vladimíra Mečiara v programovom vyhlásení uviedla, že členstvo v NATO predstavuje „základný smer bezpečnostnej orientácie“ Slovenska. Rýchlo sa však ukázalo, že Vladimír Mečiar si namiesto zapojenia krajiny do euroatlantických štruktúr viac praje Slovensko ako „most medzi Európou a Ruskom“. Mečiarova vláda zablokovala negociačný proces s NATO na štyri roky a znemožnila Slovensku vstup do Aliancie spoločne s Českom, Maďarskom a Poľskom. Počas obdobia vlády Mečiara na Slovensku Poľsko naďalej považovalo integráciu Slovenska, najmä do NATO, za jednu zo svojich zahraničnopolitických priorít a snažilo sa spolu s Českom a Maďarskom prekonávať marginalizáciu Slovenska. Bolo tomu tak aj napriek faktu, že už v roku 1997 bolo rozhodnuté, že sa v roku 1999 novými členmi NATO stanú Česko, Maďarsko a Poľsko.

Nejasná zahraničnopolitická orientácia vtedajšej slovenskej vlády bola podstatným faktorom, ktorý zablokoval regionálnu spoluprácu v bezpečnostnej oblasti. Druhou prekážkou bolo rozhodnutie NATO aj EÚ, že negociácie budú vedené individuálne s každým kandidátskym štátom. Niektorí politici (najmä český premiér Václav Klaus) to vnímali ako signál, že viac ako spolupráca v rámci regiónu sa oplatí konkurencia so susedmi. Ďalším faktorom, ktorý komplikoval regionálnu spoluprácu, boli obavy, že západ bude vnímať vývoj obrannej spolupráce V4 ako alternatívu voči členstvu stredoeurópskych štátov v NATO. Tieto tri prekážky zmizli, keď bolo jasné, že Česko, Poľsko a Maďarsko v roku 1999 spoločne vstúpia do NATO, a na Slovensku v roku 1998 Mečiarovu vládu nahradila vláda Mikuláša Dzurindu.

Aj vďaka podpore susedov sa Slovensko, ako posledná krajina vyšehradského regiónu, stalo plnoprávnym členom NATO a EÚ v roku 2004. Vyšehradský formát spolupráce poskytol cennú platformu pre koordináciu bezpečnostnej politiky, aj keď tento potenciál sa nepodarilo plne využiť. Dôležitým príkladom regionálnej spolupráce, ktorá posilňovala vierohodnosť Slovenska v bezpečnostnom sektore, sa stala Mnohonárodná brigáda v Topoľčanoch, ktorú v rokoch 2001 – 2005 tvorilo Poľsko, Česko a Slovensko.¹ Dôvodom zrušenia brigády bolo prijatie Slovenska do NATO, a teda strata zmyslu tejto iniciatívy. Táto jednotka nebola kompletne dobudovaná a vyžadovala si ďalšie investície nielen finančného, ale aj personálneho charakteru, ktoré však Poľsko, Slovensko ani Česko nemali záujem poskytnúť.

¹ Pozri *Mnohonárodná brigáda 2002 – 2005*, <http://forum.valka.cz/topic/view/31537/Mnohonarodni-brigada-2002-2005> (prístup 21. 10. 2016).

Ďalšia spolupráca po vstupe do NATO

Po úspešnom vstupe všetkých vyšehradských krajín do NATO regionálna bezpečnostná spolupráca zoslabla. Navonok vyšlo aj poznanie, že vnímanie armády a obrannej politiky v Poľsku a na Slovensku je odlišné. Je to evidentné najmä v oblasti financovania ministerstva obrany – kým na Slovensku výdavky na obranu od vstupu do NATO klesli z 1,7 % HDP na 1 % HDP v roku 2014, Poľsko od vstupu do NATO dáva na obranu 1,8 až 2 % HDP.² V roku 2001 bol prijatý zákon, podľa ktorého výdavky na obranu nemôžu klesnúť pod 1,95 % HDP z predchádzajúceho roku.³

Rozdiel medzi Poľskom a Slovenskom je viditeľný aj v politickej váhe ministerstva obrany. V Poľsku je to tradične prestížny rezort, ktorý často spravujú silné a vplyvné politické osobnosti. V predošlej vláde pozíciu ministra obrany Tomasz Siemoniaka posilnila skutočnosť, že bol zároveň podpredsedom vlády. Súčasný minister Antoni Macierewicz je bývalým ministrom vnútra a podpredsedom vládnej strany Právo a spravodlivosť. Na Slovensku bolo ministerstvo obrany často vnímané ako málo významný, skôr problematický rezort, v ktorom je pomerne ťažké urobiť významnú politickú kariéru. Okrem iného, veľkou výzvou pre slovenský rezort obrany je personálna politika a odliv ľudského kapitálu mimo rezortu. Problémom je i nestabilita na pozícii ministra. Martin Glváč bol prvým šéfom rezortu obrany od vstupu Slovenska do NATO, ktorý bol vo funkcii ministra celé volebné obdobie.

Podstatným faktorom, ktorý obmedzuje poľsko-slovenskú spoluprácu, je odlišné vnímanie vzťahov s USA a Ruskom. Tieto rozdiely boli očividné najmä v prípade amerického projektu protiraketovej obrany, rusko-gruzínskej vojny a v poslednom čase sú pozorovateľné pri rusko-ukrajinskom konflikte. Téma zapojenia sa Poľska (aj Česka) do amerického projektu protiraketovej obrany sa začala v roku 2002 s návrhom lokalizácie báz rakiet (*European Interceptor Site*). Od roku 2007 sa viedli oficiálne negociácie a Varšava spolupracovala s USA aj napriek protestom Ruska, ktoré ostro protestovalo a varovalo rozmiestnením nukleárných rakiet v Kalinin-gradskej oblasti. Poľsko si od spolupráce s USA sľubovalo významné posilnenie bezpečnosti. Po dlhých negociáciách, v auguste 2008 (krátko po rusko-gruzínskej vojne), Poľsko a Spojené štáty podpísali zmluvu. Predtým, ako sa začali reálne práce nad výstavbou bázy v Poľsku, nová americká administratíva v USA stiahla projekt, čo bolo v Poľsku prijaté s veľkým sklamaním. Rok potom americká vláda zverejnila

² Pozri SIPRI Military Expenditure Database, *SIPRI databases*, http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database (prístup 21. 10. 2016).

³ *Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001-2006* [Zákon z 25. 5. 2001 o reštrukturalizácii a technickej a finančnej modernizácii poľských ozbrojených síl v rokoch 2001 – 2006], <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010760804> (prístup 16. 12. 2016).

nový projekt protiraketovej obrany (*Aegis Ballistic Missile Defense System*), podľa ktorého majú bázy rakiet vzniknúť okrem iného aj v Poľsku (pred rokom 2018) a Rumunsku. Slovenský premiér Robert Fico bol od začiatku k týmto projektom kritický a vyjadroval sa, že s trvalou základňou spojeneckých síl NATO (alebo USA) by na území určite nesúhlasil (i napriek tomu, že účasť Slovenskej republiky sa, aspoň verejne, nezvažovala).

Spomínaná rusko-gruzínska vojna v roku 2008 odhalila i rozdielne postoje Poľska a Slovenska. Poľsko jednoznačne kritizovalo Rusko za agresiu, podporovalo Gruzínsko a prezident Lech Kaczyński sa snažil vytvoriť v strednej Európe koalíciu, ktorá by politicky pomohla Gruzínsku. K tomu sa Slovensko nepripojilo a premiér Fico ako jeden z prvých európskych lídrov hovoril o „nejednoznačnej situácii“ a „gruzínskej provokácii“, zároveň však označil ruskú reakciu za neprimeranú. Tento slovenský postoj prijali Spojené štáty (podľa Wiki Leaks) ako nešťastný a proruský. Rusko-gruzínsky konflikt znovu vyvolal u časti poľskej (ale aj českej) politickej reprezentácie potrebu silnejšieho a angažovanejšieho NATO voči Rusku, ale aj v regióne strednej Európy. Slovensko v tomto prípade prijalo skôr zdržanlivejší postoj.

Rozdielne postavenie Slovenska a Poľska sa opakuje aj pri pohľade na rusko-ukrajinský konflikt. Z pohľadu Varšavy ide o ruskú agresiu voči Ukrajine, preto je potrebné podporovať Kyjev a vytvárať politický a ekonomický tlak na Rusko, aby vrátilo zabrané územia, stiahlo svoje jednotky z Ukrajiny a prestalo podporovať separatistov.⁴ Na druhej strane na Slovensku existuje spor medzi prezidentom, ktorý sa viac-menej stotožňuje s poľským pohľadom, a premiérom, ktorý tvrdí, že sa na Ukrajine vedie geopolitický konflikt medzi USA a Ruskom o vplyv na Ukrajine. Na rozdiel od Poľska sa Slovensko necíti byť ohrozené politikou Ruska a neusiluje sa o spojeneckú prítomnosť na svojom území. Keď sa Varšava snažila upevniť tzv. východnú hranicu NATO, premiér Fico v rozhovore sponchyboval, že niečo také existuje.⁵

Tieto rozdiely sa však neprejavovali vo vzájomnej politickej spolupráci v NATO a pravidelne bol pred samitmi Aliancie pripravovaný spoločný regionálny postoj, ktorý reflektoval vyšehradské záujmy. Počas Lisabonského samitu v roku 2010, na ktorom sa prijala Nová strategická koncepcia NATO, bolo pre Poľsko, Slovensko a ďalšie stredoeurópske členské štáty najdôležitejšie udržať predovšetkým ob-

⁴ Pozri prejav prezidenta Poľskej republiky Andrzeja Dudy v *National Press Club* vo Washingtone: *Polska jest adwokatem euroatlantycznej jedności* [Poľsko je zástancom euroatlantickej jednoty], 30. 3. 2016, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,55,pierwszy-dzien-wizyty-prezydenta-w-waszyngtonie.html> (prístup 16. 10. 2016).

⁵ Videorozhovor s R. Ficom: Ako trojnásobný premiér sa cítim slobodnejšie. In *TASR*, 25. 5. 2016, <http://www.teraz.sk/slovensko/exkluzivny-rozhovor-premier-fico/198555-clanok.html> (prístup 16. 10. 2016).

ranný charakter NATO. Preto V4 ocenila akcentovanie významu článku 5 Severoatlantickej zmluvy. Aj pred samitom v Chicagu v roku 2012 vyjadrila V4 svoj postoj spoločnou deklaráciou *Zodpovednosť za silné NATO*, ktorá reagovala na americké rozhodnutie stiahnuť časť armádnych jednotiek z Európy a posilniť vojenskú prítomnosť v Ázii.⁶ Deklarácia V4 ukazovala, že stredná Európa nechce byť iba príjemcom bezpečnosti, ale má záujem o posilňovanie NATO a mieni sa do toho aktívne zapojiť. Text okrem iného obsahoval aj podporu nových iniciatív vrátane tzv. Smart Defence a sľub, že stiahnutie vojakov z misií v Afganistane bude koordinované a spoločné (*in together – out together*). Rovnako ako v predošlých vyšehradských stanoviskách aj v tomto sa našla výzva na podporu obranného charakteru NATO, na podporu aktivít Aliancie v regióne strednej Európy, ako aj výzvy na politiku otvorených dverí Aliancie. Takýto spoločný prístup sa však nepodarilo dosiahnuť pred samitom NATO vo Walese, hlavne preto, že rusko-ukrajinská vojna výrazne ovplyvnila spôsob, ako Poľsko a Slovensko (spolu s Českom a Maďarskom) vnímali úlohy NATO. Kým Poľsko očakávalo od samitu jednoznačnú redefiníciu vzťahov NATO – Rusko a umiestnenie spojeneckých jednotiek NATO v strednej Európe, slovenská vláda varovala pred stupňovaním napätia medzi Alianciou a Ruskom. Napriek tomu sa počas samitu žiadne rozpory medzi štátmi strednej Európy neobjavili a Slovensko, ako aj ostatné štáty Aliancie, súhlasilo s postulátom Poľska a baltických štátov, že je potrebné posilniť pôsobenie síl NATO na území východných štátov Aliancie. Samit NATO vo Varšave opäť spojil záujmy štátov V4, ktoré podporovali ďalšie posilnenie východnej hranice NATO a rotujúcu prítomnosť mnohonárodných aliančných síl v pobaltských krajinách a Poľsku. Slovensko sa prihlásilo k svojmu záväzku z predošlého samitu postupne zvyšovať rozpočet na obranu zo súčasných 1,15 % HDP na 1,6 % HDP do roku 2020. Krajiny V4 na samite tiež potvrdili záväzok poslať do pobaltských krajín v roku 2017 do 150 vojakov a 35 kusov techniky. Ako prví by mali v Estónsku, Lotyšsku a Litve pôsobiť českí vojaci, následne slovenskí, maďarskí a nakoniec poľskí, ktorí sa budú v oblasti striedať po troch mesiacoch.

Zahraničné misie

V roku 2003 sa objavila ďalšia perspektíva stredoeurópskej spolupráce v bezpečnostnej oblasti v rámci operácie Iracká Sloboda, v ktorej Poľsko prijalo velenie Mnohonárodnej divízie stred – juh (*Multinational Division Central– South*) a Slo-

⁶ *Declaration of the Visegrad Group – responsibility for a strong NATO*, 18. 4. 2012, <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the> (prístup 16. 10. 2016).

vensko sa rozhodlo do tejto divízie prispieť 85-člennou ženijnou jednotkou (z krajín V4 poslalo vojakov do divízie aj Maďarsko).

V januári 2004 sa slovenská jednotka rozšírila o čatu prieskumu, obrany a ochrany zväčša tvorenú príslušníkmi 5. pluku špeciálneho určenia (prípadne príslušníkmi Práporu okamžitej reakcie), a teda počet slovenských vojakov v operácii vzrástol na 104. Čata zabezpečovala aktívnu ochranu síl slovenského kontingentu. V septembri 2005 bola slovenská jednotka v súlade s procesom postupného odovzdávania priestoru novovybudovanej irackej armáde presunutá do mesta Ad Diwaniyah, na základňu Echo. Dňa 27. februára 2007 došlo k stiahnutiu slovenskej jednotky z Iraku.⁷

Poľská armáda v rámci stabilizačnej misie poslala do Iraku 2 500 vojakov, ktorých úlohou bolo okrem velenia mnohonárodnej divízie aj udržiavanie bezpečnosti v zóne stred – juh a podpora irackých štátnych štruktúr. Bojové úlohy plnil 1. špeciálny pluk Komandosov⁸, bojovaniu sa však nevyhli ani ostatní v čase patrol, konvojov alebo počas stráženia báz pred útokmi. Od roku 2005 sa poľská misia zmenila zo stabilizačnej na stabilizačno-výcvikovú a od r. 2006 mala výcvikovo-poradenský charakter, čo znamenalo, že postupne rástla zodpovednosť miestnych Iračanov za situáciu v zóne. Slovenský a poľský vojaci pôsobili spoločne v operácii až do roku 2007. O rok nato poľský kontingent zavŕšil pôsobenie v Iraku, kde zostala len skupina vojenských poradcov, ktorí stále napomáhajú tvoriť irackú armádu v rámci *NATO Training Mission-Iraq* (NTM-I) – Výcviková misia NATO v Iraku.⁹

V súčasnosti poľská a slovenská armáda spolupracujú napr. v Bosne a Hercegovine v misii EUFOR Althea, kde vo velení v Sarajeve pôsobí 50 poľských a 19 slovenských vojakov.¹⁰ Navyše, Poľsko a Slovensko spolupracujú v iniciatívach, ktoré vznikajú vo V4 v dôsledku migračnej krízy, ako napr. misia policajtov a pohraničnej stráže, ktorá strážila maďarskú hranicu so Srbskom koncom roka 2015, alebo tiež misia v Slovinsku, v rámci ktorej policajti a príslušníci pohraničnej stráže z vyšehradských štátov pomáhali strážiť hranicu s Chorvátskom.

⁷ *Nasadenie vojakov OS SR v misiách koalických síl*, <http://forum.valka.cz/topic/view/64391/-Nasadenie-vojakov-OS-SR-v-misiach-koalicznych-sil> (prístup 21. 10. 2016).

⁸ 1. Specjalny Pułk Komandosów sa v roku 2011 premenoval na Jednostka Wojskowa Komandosów. Viac informácií: www.cisiiskuteczni.pl (prístup 21. 10. 2016).

⁹ Viac informácií: <http://pkwirak.wp.mil.pl> (prístup 21. 10. 2016).

¹⁰ *Operacje i Misje UE*, Ministerstvo zahraničných vecí Poľskej republiky, https://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/operacje_nato_i_ue/operacje_ue/ (prístup 16. 11. 2016).

Bojové skupiny

Ďalším dôležitým mílnikom spolupráce štátov strednej Európy v bezpečnostnej oblasti bolo vytvorenie Bojovej skupiny Európskej únie, ktorá bola v pohotovosti v prvej polovici roku 2010. V tomto prípade Poľsko na seba prevzalo všetky organizačné zodpovednosti a ujalo sa velenia skupiny. Okrem Poľska a Slovenska sa jej zúčastňovali aj ďalšie krajiny vrátane Nemecka, Lotyšska a Litvy.

V nadväznosti na vyššie uvedené aktivity vznikol projekt vytvorenia spoločnej Bojovej skupiny V4 (V4BG). Jej pridaná hodnota spočíva v tom, že má potenciál, okrem iného, prehĺbiť spoluprácu krajín V4 v oblasti výcviku, vojenských cvičení a spoločného obranného potenciálu. Počiatky tohto projektu môžeme situovať do roku 2007, keď rokovali náčelníci generálnych štábov krajín V4 na Sliachi o možnostiach praktickej realizácie bojovej jednotky. K tomuto projektu prizvali aj Ukrajinu, ktorá v tom čase vyjadrila záujem participovať.¹¹ Po eskalácii krízy na Ukrajine v rokoch 2013/2014 bol tento záujem na oboch stranách ešte umocnený. Ďalšie rokovanie sa uskutočnilo v máji 2011 v Levoči, na ktorom sa ministri obrany krajín V4 dohodli na tom, že bojová jednotka bude schopná nasadenia od začiatku roka 2016. Rozhodlo sa, že Poľsko bude vedúcou krajinou bojovej skupiny a ministri poverili rezorty s prípravou prevedenia dohody do praktickej podoby a začala sa séria negociácií a konkrétnych príprav na armádnej a politickej úrovni.

V ďalšom období sa uskutočnilo niekoľko cvičení v krajinách V4, jedno sa konalo v Poľsku, a to v období od 13. do 20. novembra 2015. Prvá časť cvičenia sa konala v Krakove na úrovni nácviku zladenia generálnych štábov (*Autumn Challenge 2015*), kde sídli Operačné veliteľstvo (OHQ) bojovej skupiny. Druhá časť, ktorej sa zúčastnilo skoro 4-tisíc vojakov (z ktorých bolo skoro 1 900 Poliakov), sa zase uskutočnila vo vojenskom výcvikovom priestore Drawsko Pomorskie. Cvičenie sa konalo za účasti Ukrajiny, ktorá však mala len pozorovateľskú úlohu.¹² V dňoch 7. až 17. júna 2016 sa uskutočnilo najväčšie cvičenie na území Poľska po roku 1989 – *Anakonda 2016* – s účasťou približne 31-tisíc vojakov krajín NATO a Fínska, Macedónska, Švédsko a Ukrajiny, pričom 50 % boli príslušníci poľskej armády a Slovensko zastupovali profesionálni vojaci v štruktúre nasaditeľného veliteľstva *Národ-*

¹¹ Náčelníci generálnych štábov OS krajín V4 rokujú na Sliachi. In: *TASR*, 27. 1. 2007, <http://www.mod.gov.sk/nacelnici-generalnych-stabov-os-krajin-v4-rokuju-na-sliaci/?pg=7> (prístup 21. 10. 2016).

¹² Bojová skupina Európskej únie krajín Vyšehradskej štvorky. In: *Armádní noviny*, 23. 11. 2015, <http://www.armadninoviny.cz/bojova-skupina-europskej-unie-krajin-vysehradskej-stvorky.html> (prístup 21. 10. 2016).

ného cieľa 2013: mechanizovaná brigáda, ktorého jadrom sú príslušníci veliteľstva prešovskej mechanizovanej brigády.¹³

Existencia európskych bojových skupín je nastavená na obdobie šesť mesiacov. V priamom nasadení by mala vydržať 30 dní (alebo 120 v prípade doplnenia zásob) a mala by byť schopná nasadenia do desiatich dní od rozhodnutia Rady EÚ. Aj napriek tomu, že existovať má minimálne šesť mesiacov, ministri obrany krajín V4 vyslovili želanie na pretvorenie bojovej skupiny V4 na permanentnú štruktúru s veľkosťou práporu.¹⁴

V rámci delby práce poskytlo Poľsko polovicu z približne 3,9-tisíc vojakov V4BG, 1 868 poľských vojakov zodpovedalo okrem iného za vytvorenie veliteľstva.¹⁵ Poľsko pripravilo tiež manévrovací prápor a jednotku prieskumu. Česko zabezpečuje zdravotnú a logistickú stránku skupiny, pričom vyslalo 728 vojakov. Kontribúcia Maďarska dosiahla 639 vojakov a zodpovedali za ženijnú zložku. Ďalej Maďarská republika poskytla špeciálnu jednotku, jednotku zabezpečujúcu súčinnosť civilných a vojenských orgánov (CIMIC) a psychologických operácií (PSY-OPS). Slovenská republika vyslala 466 vojakov a mala na starosti oblasť rádiologickej, chemickej a biologickej obrany, a poskytovala mechanizovanú a dopravnú rotu. Skupinu podporilo aj niekoľko ukrajinských vojakov. Z pohľadu doterajších skúseností v rámci obrannej spolupráce vyšehradských štátov je vytvorenie V4 EU BG prelomovým bodom a konkrétnym predpokladom k ďalšiemu prehlbovaniu spolupráce medzi ministerstvami obrany a armádami.

Bilaterálna spolupráca a modernizácia armády

Z dlhodobého hľadiska však ostávajú ambície v spolupráci Slovenska a Poľska v oblasti modernizácie armády nenaplnené. Dôvodov môže byť viacero: rozdielna veľkosť oboch štátov, potenciál či úlohy oboch armád. Na to logicky nadväzujú aj rozdielne potreby ozbrojených síl a iné rozpočty na obranu. Poľsko má nielen záujem, ale aj kapacity na nákup novej a modernej – a teda aj drahšej – techniky. Slovensko len pred nedávnom začalo s nákupom modernejšej vojenskej techniky (napr. lietadlá Spartan, vrtuľníky Black Hawk); dovtedy dlhé roky len postupne,

¹³ *Začína sa medzinárodné cvičenie Anakonda 2016*, Veliteľstvo pozemných síl OS SR, 3. 6. 2016, <http://www.mil.sk/61668/?pg=1> (prístup 21. 10. 2016).

¹⁴ *Visegrad countries may turn EU Battlegroup into Permanent V4 Rapid Reaction Force*, Atlantic Council, 3. 6. 2014, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/visegrad-countries-may-turn-eu-battlegroup-into-permanent-v4-rapid-reaction-force> (prístup 21. 10. 2016).

¹⁵ *Wyszehradzka Grupa Bojowa gotowa do dzialania* [Bojová skupina V4 je pripravená do akcie]. In: *Polska Zbrojna*, 5. 1. 2016, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/18027> (prístup 16. 11. 2016).

resp. ad hoc udržiavalo, opravovalo a modernizovalo opotrebovanú, resp. zastaranú techniku z čias existencie Varšavskej zmluvy. V tomto prípade zohrávalo významnú úlohu Rusko, nakoľko disponuje licenčnými právami. Aj preto stroskotalo niekoľko snáh na regionálnej úrovni zameraných na spoločnú modernizáciu techniky, napr. T-72 alebo Mi-24. Podobný scenár mali aj snahy o spoločný nákup novej výzbroje. V roku 2002 sa Poľsko rozhodlo kúpiť americké stíhačky F-16. Tento krok nebol iba pozitívnym prvkom modernizácie vzdušných síl, ale slúžil aj na posilnenie spojenectva s USA. V neposlednom rade mal tento krok vďaka offset ponuke posilniť aj domáci poľský zbrojný priemysel. Slovensko, na rozdiel od Poľska, ostalo pri vojenských lietadlách MiG a súhlasilo s ruskou ponukou splatiť dlh vo forme 12 lietadiel MiG-29A/UB. Táto situácia sa však môže zmeniť v najbližších rokoch v prípade, že sa budú realizovať plány slovenskej vlády a podpíše sa zmluva na prenájom lietadiel Jas-39 Gripen od Švédov, čo dáva Slovensku šance na posun v spolupráci s Českom a Maďarskom.

V roku 2009 sa zdalo, že spolupráca môže byť intenzívnejšia. V rámci V4 vznikli pracovné skupiny, ktorých náplňou bola práca v oblasti spoločných modernizačných projektov. Poľsko malo na starosti projekt „Vojak XXI. storočia“ a Slovensko modernizáciu vzdušnej a raketovej obrany. Zatiaľ však táto iniciatíva nevyústila do reálnych spoločných akcií. V posledných rokoch vo V4 existovali idey a snahy o spoločný nákup vrtulníkov alebo radarov – nič z toho sa však nepodarilo doviest do úspešného konca.

Šance na posilnenie poľsko-slovenskej spolupráce v bezpečnostnej oblasti dáva *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o obrannej spolupráci z mája 2014*, ktorá predstavuje nový rámec pre spoločné iniciatívy. Vykonávanie tejto zmluvy je v gescii Ministerstva obrany Slovenskej republiky a ministra národnej obrany a ministra s kompetenciami v oblasti hospodárskych záležitostí za vládu Poľskej republiky.

Túto dohodu sa zatiaľ nepodarilo naplniť významným dvojstranným projektom v oblasti výzbroje, aj keď v roku 2015 poľsko-slovenské rozhovory vyzerali sľubne. Dňa 3. júla 2015 podpísali predseda vlády SR R. Fico a premiérka PR E. Kopacz memorandum o spolupráci (*Letter of Intent*), ktoré sa týkalo dvoch projektov v oblasti vyzbrojovania. Prvý projekt súvisel s výrobou bojových obrnených vozidiel Scipio 8x8, pre ktoré základom mali byť v Poľsku vyrobené vozidlá Rosomak, do ktorých mala slovenská strana dodávať vežu. Slovensko malo byť prvým odberateľom týchto vozidiel. Druhý projekt bol zameraný na možnosť generálnych opráv samohybných kanónových húfnic DANA, ktoré má vo výzbroji poľská armáda, a to na základe know-how, čo vlastní Slovenská republika.

Negociácie ministerstiev obrany ohľadne týchto projektov sa nepodarilo doviest do úspešného konca, o čom informovala slovenská strana v júli roku 2016. Avšak podľa novej *Bielej knihy o obrane SR*, prijatej vládou v septembri 2016, sa nákup

bojových obrnených vozidiel 8x8 len odložil, no nezamietol. Slovenské ministerstvo obrany plánuje začať vyzbrojovať jeden mechanizovaný prápor bojovými obrnenými vozidlami 8x8 v rokoch 2018 – 2020. Znamená to, že poľsko-slovenské rozhovory o projekte Scipio budú zrejme pokračovať.

Reakcie poľskej a slovenskej vlády na ukrajinsko-ruskú vojnu poukázali na odlišnosti vo vnímaní hrozieb v oboch štátoch, a rovnako aj v prístupoch k riešeniu tejto situácie. Na druhej strane však situácia na Ukrajine pomohla napr. zvýšiť počet spoločných cvičení a posilniť spravodajskú spoluprácu. Poľsko a Slovensko ako rámcové národy (*Framework Nations*) spoločne budujú Centrum Severoatlantickej aliancie pre kontrašpionážnu činnosť NATO *Counter Intelligence Centre of Excellence* (NATO CI COE)), dislokované v Krakove. Slávnostnej ceremónie pri príležitosti podpisu memoranda o porozumení v Norfolku (USA) sa dňa 29. septembra 2015 zúčastnili vtedajší slovenský minister obrany M. Glváč a poľský štátny tajomník ministerstva národnej obrany R. Kupiecki. Okrem nich sa jej zúčastnili aj reprezentanti ďalších, tzv. donorských krajín (*Sponsoring Nations*) – Česka, Nemecka, Maďarska, Talianska, Litvy, Rumunska, Slovinska a Chorvátska. Primárnym cieľom a úlohou centra je vzdelávanie a tréning v oblasti špionážnych činností, štandardizácia dokumentov, ale aj pomáhanie budovania kapacít v oblasti boja proti hybridným hrozbám.

Zhrnutie

Spolupráca v oblasti bezpečnosti a obrany v Poľsku a na Slovensku predstavuje situáciu, keď dva susedné štáty odlišnej veľkosti, s iným potenciálom a ambíciami, ale s podobnou historickou skúsenosťou vnímajú túto problematiku často veľmi odlišne. Bezpečnostnú politiku môžeme v tomto prípade rozdeliť na rovinu vnútornú a vonkajšiu, ktoré sa však, samozrejme, v mnohých prípadoch prelínajú. Medzi hlavné rozdiely vo vnútroštátnej politike patria odlišné postavenie a chápanie armády a jej úloh i kompetencií, rovnako ako aj miera strategického myslenia a plánovania v rezorte obrany. V neposlednom rade sú to aj ekonomické aspekty a podpora vlastného obranného priemyslu tej-ktorej krajiny. V oblasti vonkajšej je to najmä percepčia hrozieb, či už aktuálnych alebo potenciálnych, a angažovanosť v spojeneckých aktivitách. Tieto rozdielne percepcie sa odrazili nielen pri analyzovaní rusko-gruzínskej vojny, ale najmä počas vojny na Ukrajine od roku 2014. Prelínanie vonkajšej a vnútornej roviny bezpečnosti je teda pomerne evidentné aj v prístupe k modernizácii armády a výzbroje – Poľsko preferuje úzku spoluprácu so západnými partnermi, pričom Slovensko sa až v roku 2014 rozhodlo systematicky obmedzovať závislosť od ruskej techniky. Súčet spomínaných faktorov má teda

vpływ aj na priamu bilaterálnu spoluprácu v oblasti bezpečnosti a obrany, ktorá citeľne zaostáva za potenciálom. Samozrejme, existuje niekoľko príkladov úspešnej spolupráce – spoločné aktivity v zahraničných misiách, vytvorenie bojových skupín EÚ na úrovni V4. Je aj niekoľko rozbehnutých, ale zatiaľ neukončených projektov, ako napr. iniciatíva NATO CI COE alebo DANA a Scipio. Avšak potenciál prehĺbovania spolupráce je omnoho väčší. Prebiehajúca modernizácia v rezorte obrany na Slovensku a v Poľsku otvára príležitosti na lepšiu spoluprácu v blízkej budúcnosti. Bude to však závisieť, okrem iného, od intenzívnejšej politickej vôle v Poľsku a na Slovensku.

Koniec „vzdialeného susedstva“? Slovensko-poľská energetická spolupráca

Tomasz Dąbrowski, Alexander Duleba

Povrchný pohľad na energetickú situáciu Poľska a Slovenska sugeruje, že história energetickej spolupráce obidvoch krajín je bielym nepopísaným papierom. Aj napriek geografickej blízkosti obidve krajiny celý čas fungujú skoro ako „energetické ostrovy“ medzi sebou – chýba im prepojenie plynovej a ropnej infraštruktúry, a elektroenergetické siete majú len jedno prepojenie. Momentálne je história energetickej spolupráce obidvoch krajín dosť bohatá. Počas prvých dvoch dekád Poľsko aj Slovensko v sfére energetiky boli párom „vzdialených susedov“ – často prijímali národné stanovisko s myšlienkou o svojej energetickej politike a sporadicky spolu konzultovali otázky týkajúce sa energetickej politiky. Avšak obe krajiny začali aktívne spolupracovať od obdobia plynovej krízy, t. j. od roku 2009, a aby sa urýchlil proces vytvárania spoločného trhu s energiou v Európskej únii. Varšava a Bratislava spolupracujú v prospech rozvoja plynárenskej infraštruktúry a vytvorenia regionálneho trhu s plynom a elektrinou. Koordinujú svoju činnosť v oblasti energeticko-klimatickej politiky EÚ. Je to časť širšej, regionálnej spolupráce v rámci V4 a iných foriem spolupráce EÚ. Vďaka čoraz užšej regionálnej spolupráci Poľsko a Slovensko sú na dobrej ceste prelomiť vzájomnú energetickú izoláciu.

Podmienky spolupráce: nesúrodé a rozdielne

Počas dvadsiatich piatich rokov Poľsko a Slovensko prechádzali podobnou cestou transformácie energetických trhov. Obe krajiny postupne zavádzali princípy konkurencie a lepšej prehľadnosti na trhoch fungujúcich po celé desaťročia ako prirodzené monopoly. Okrem iného, došlo k rozbitiu vertikálne integrovaných energetických spoločností oddelením prenosovej činnosti od predaja. Energetický trh Poľska a Slovenska sa však od seba navzájom výrazne odlišujú. Týka sa to rovnako rozsahu trhov (v Poľsku je spotreba primárnej energie viac ako päťnásobne vyššia ako na Slovensku), ako aj špecifik obidvoch týchto energetických systémov. Poľsko je dlhé roky silne závislé od uhlia. Podiel čierneho a hnedého uhlia v poľskom energetickom mixe momentálne presahuje 50 %, a tento ukazovateľ sa na začiatku deväťdesiatych rokov pohyboval na úrovni okolo 75 %. Súčasne je Poľsko jednou z mála krajín v Európe, ktoré nevyužívajú jadrovú energiu. Zatiaľ čo pre Slovensko je najdôležitejším zdrojom energie zemný plyn a jadrová energia, ktorá sa využí-

va už od začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia. Energetická skladba je takmer modelovo vyrovnaná a jeho štruktúra je veľmi podobná štruktúre spotreby energie EÚ (pozri tabuľku).

Tabuľka 1. Bilancia spotreby primárnej energie Poľska a Slovenska (a EÚ 28) v roku 2013

	Poľsko	Slovensko	EÚ 28
pevné palivá (napr. čierne uhlie)	53,7 %	20 %	17 %
ropa	23,2 %	19,4 %	33 %
zemný plyn	13,9 %	27,9 %	23 %
jadrová energia	–	23,8 %	14 %
obnoviteľné zdroje energie	8,7 %	8,2 %	12 %
celková spotreba v Mtoe	98,2	17,3	1 666,2

Zdroj: Eurostat

Ďalšie rozdiely sa týkajú miery energetickej nezávislosti oboch krajín. Poľsko patrí v rámci EÚ do skupiny krajín najmenej závislých od dovozu energie. V roku 2013 len 26 % spotrebovaných nosičov energie pochádzalo z importu – hlavne vďaka využívaniu domácich ložísk uhlia a zemného plynu¹. Slovensko je naopak veľmi chudobné na domáce energetické zdroje. Jeho ukazovateľ závislosti od dovozu v roku 2013 dosiahol 60 %, čo je viac, než činí 53 % priemer² EÚ. Spoločným bodom je však skutočnosť, že obe krajiny sú silne závislé od dodávok ruskej ropy a zemného plynu.³

Obe krajiny sa tiež líšia, aj čo sa týka úrovne privatizácie a „internacionalizovania“ energetického priemyslu. Poľská Štátna pokladnica (ŠP) je výlučným akcionárom v distribučných spoločnostiach (plynovej GAZ-SYSTEM, ropnej PERN a elek-

¹ Country Factsheet Poland. In: *Commission Staff Working Document SWD(2015) 234 final*, Európska komisia, 18. 11. 2015, http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/state-energy-union/docs/poland-national-factsheet_en.pdf (prístup 4. 12. 2015).

² Country Factsheet Slovakia. In: *Commission Staff Working Document SWD (2015) 237 final*, Európska komisia, 18. 11. 2015, http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/state-energy-union/docs/slovakia-national-factsheet_en.pdf (prístup 4. 12. 2015).

³ Poľsko v roku 2013 doviezlo z Ruska cca 95 % spotrebovanej ropy a 64 % zemného plynu. V prípade Slovenska sa obidva ukazovatele približovali 100 %. Údaje o dovoznej závislosti, vrátane na dovozoch z Ruska za rok 2013 za všetky členské krajiny OECD vrátane Poľska a Slovenska pozri: *Energy Supply Security. Emergency Response of IEA Countries*, Medzinárodná energetická agentúra, 2014, <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/ENERGYSUPPLYSECURITY2014.pdf> (prístup 19. 11. 2016).

troenergetickej PSE). Je aj hlavným akcionárom v kľúčových firmách vyrábajúcich elektrickú energiu (PGE, Tauron, Energa, Enea), najvýznamnejšej spoločnosti predávajúcej plyn (PGNiG) a dvoch hlavných ropných koncernov (Orlen a Lotos). Je to v kontraste so situáciou na Slovensku, ktorá sa rozhodla na začiatku 21. storočia privatizovať celý rad spoločností v odvetví energetiky. Aj keď sa časť týchto spoločností neskôr vrátila do ŠP, Slovensko má aj naďalej oveľa väčší podiel zahraničného kapitálu vo svojom energetickom sektore. V súčasnosti je slovenská ŠP jediným akcionárom iba prevádzkovateľa elektroenergetických sietí SEPS, prevádzkovateľa ropovodov Transpetrol (v rokoch 2002 – 2009 akcionárom tejto spoločnosti bol ruský koncern Jukos) a hlavnej plynárskej spoločnosti (SPP v rokoch 2002 – 2013 mala zmiešanú vlastnícku štruktúru).

Slovenský ropný koncern Slovnaft je naopak kontrolovaný maďarským koncernom MOL, súkromní akcionári majú zase kontrolu nad hlavnou výrobnou spoločnosťou elektrickej energie Slovenské elektrárne – 33 % svojich akcií je vo vlastníctve talianskej spoločnosti Enel, 33 % česko-slovenského holdingu EPH, a 34 % slovenskej ŠP. Súčasne slovenský prevádzkovateľ plynových sietí Eustream je kontrolovaný českým koncernom EPH (slovenská ŠP má 51 % podiel v spoločnosti, ale český partner má rozhodovacie práva).

Poľsko a Slovensko sa tiež výrazne líšia aj vo veci rozvoja energetickej infraštruktúry. Slovensko je po Holandsku najlepšie plynofikovanou krajinou EÚ (v roku 2012 74 % domácností malo prístup k sieti zemného plynu⁴). Schopnosti prepravovať zemný plyn sú obrovské – predstavujú takmer 95 miliárd m³ ročne s ročnou spotrebou oscilujúcou v posledných rokoch na úrovni medzi 4-5 miliardami m³. Poľsko má oveľa nižšiu úroveň plynofikácie (na začiatku roka 2012⁵ to bolo 53 % domácností) a menej má rozvinutú aj tranzitnú infraštruktúru. Magistrála Jamal – Európa, ktorá vedie cez Poľsko, umožňuje prenos cca 33 miliárd m³ ročne pri ročnej spotrebe plynu v Poľsku na úrovni 16 miliárd m³.

V prípade elektroenergetickej infraštruktúry má Poľsko viac ako štvornásobne väčšiu generačnú silu elektrickej energie (38,4GW) ako Slovensko (8,5GW).⁶ Poľsko má zase oveľa menej rozvinuté elektroenergetické siete, najmä pokiaľ ide o cezhraničné spojenia. Prenosová kapacita cezhraničných spojení umožňuje Poľ-

⁴ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Progress towards completing the Internal Energy Market, COM(2014) 634 final*, 13. 10. 2014, s. 192, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_iem_communication_annex2.pdf (prístup 4. 12. 2015).

⁵ *Plynofikácia obcí. Formálno-právne, projektové a ekonomické podmienky*, Gazoprojekt Grupa PGNiG, Varšava 28. 3. 2012, http://gazoprojekt.pl/p/gazyfikacja_gmin.pdf (prístup 4. 12. 2015).

⁶ *EU energy in figures*. In: *Statistical pocketbook 2015*, Európska únia, 2015, s.217, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/PocketBook_ENERGY_2015%20PDF%20final.pdf (prístup 4. 12. 2015).

sku prenos len na úrovni 2 % nainštalovanej elektrickej energie v krajine, zatiaľ čo na Slovensku tento ukazovateľ predstavuje až 61 % a je jedným z najvyšších v EÚ. Obe krajiny zohrávajú významnú úlohu pri tranzite ruskej ropy prostredníctvom ropovodu Družba z východu na západ Európy. Poľsko má však vyššiu prenosovú kapacitu – severná vetva ropovodu Družba umožňuje prenášať 27 miliónov ton ropy ročne v smere do Nemecka (a na úseku Adamów Plock na úrovni 50 miliónov ton ropy ročne),⁷ zatiaľ čo cez Slovensko vedie južná vetva ropovodu Družba a umožňuje prenášať na úrovni 20 miliónov ton ropy ročne⁸. Poľsko vďaka tomu, že má prístup k moru a má v Gdansku ropný prístav, má aj priaznivejšiu pozíciu ako Slovensko, ktoré je odkázané na dodávku po potrubí.

Poľsko a Slovensko tvoria akési vzájomné „energetické ostrovy“. Medzi obidvoma neexistuje žiaden plynový intekonektor či prepojenie ropnej infraštruktúry a energetické siete sú prepojené len jedným spojivom. Je to výsledok podmienok pre rozvoj energetickej infraštruktúry v regióne, ktorá vznikla hlavne na osi východ – západ, a nie sever – juh. Obidve rovnako, v prípade ropy, ako aj zemného plynu, sú napĺňané z východu a zohrávajú dôležitú úlohu v tranzite suroviny do krajín západnej Európy. V dôsledku toho nebolo roky potrebné vybudovať prepojenie medzi Poľskom a Slovenskom.

V rôznych podmienkach vznikali aj elektrické siete. Poľsko sa zameralo na rozvoj národnej rozvodnej elektroenergetickej siete a zanedbalo výstavbu prepojenia so svojimi susedmi. Slovensko zatiaľ zdedilo vynikajúce prepojenie s Českou republikou a celkom dobré prepojenie s Maďarskom a Ukrajinou. Zároveň však nemá elektroenergetické prepojenie s Rakúskom a s Poľskom má len jedno prepojenie.

Plynová spolupráca: budovanie prvých mostov

V deväťdesiatych rokoch a na začiatku 21. storočia obe krajiny len príležitostne vzájomne konzultovali vo veciach odvetvia zemného plynu. Vo vyhlásení o založení Vyšehradskej skupiny v roku 1991 sa síce hovorilo o výstavbe energetických prepojení na osi sever – juh,⁹ ale v praxi po dve desaťročia neboli v tejto oblasti vykonané žiadne činnosti. Slovensko, ktoré má už od šesťdesiatych rokov veľmi dobre vybudo-

⁷ Energy Supply Security 2014. In: *Emergency Response of IEA Countries*, Medzinárodná energetická agentúra, 2014, s. 367, <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/ENERGYSUPPLYSECURITY2014.pdf> (prístup 4. 12. 2015).

⁸ *Výročná správa. ANNUAL REPORT, 2014*, Transpetrol, 2014, s. 16, http://www.transpetrol.sk/wp-content/uploads/TP_VS-2014.pdf (prístup 4. 12. 2015).

⁹ *Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration*, Vyšehrad 15. 2. 1991.

vanú plynovú infraštruktúru (magistrála Bratstvo), nemalo potrebu budovať nové cezhraničné prepojenia. Tranzit prinášal do rozpočtu významné príjmy a pokladali ho za akúsi záruku energetickej bezpečnosti krajiny. V prípade Poľska výstavba cezhraničnej infraštruktúry nebola považovaná za prioritnú, a to z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov a nízkeho podielu plynu v energetickom mixe. Okrem toho v roku 1998 spustili do prevádzky tranzitnú magistrálu Jamal – Európa, ktorá výrazne posilnila úlohu tranzitu Poľska v prenose ruského plynu.

Prvý nápad na prepojenie plynovej siete Poľska a Slovenska sa objavil na začiatku 21. storočia v súvislosti s myšlienkou ruského Gazpromu na vybudovanie medzysystémového konektora *pieremyčka*. Plynovod mal prepojiť plynovú sieť Bieloruska cez Poľsko so Slovenskom. Na Slovensku sa tento nápad stretol s veľkým záujmom vládnych orgánov, ktoré v ňom videli príležitosť ďalšieho posilnenia tranzitnej úlohy. Z tohto dôvodu vláda Mikuláša Dzurindu (1998 – 2006) vyjadrila podporu výstavbe *pieremyčky*. V Poľsku však tento projekt vyvolal značné politické kontroverzie. Vláda Jerzyho Buzeka (1998 – 2002) zdôrazňovala, že nechce, aby projekt ublížil záujmom Ukrajiny, a návrh na vybudovanie potrubia zamietla. Dôvodom bola aj skutočnosť, že Rusko si neplnilo svoje pôvodné plány na vybudovanie druhej trasy plynovodu Jamal – Európa a *pieremyčka* mala prechádzať chráneným územím. Nebolo tiež celkom jasné, nakoľko je Gazprom rozhodnutý pre realizáciu tejto investície, keďže súčasne podporoval projekt výstavby severného plynovodu Nord Stream.

Odhodlanie vybudovať plynové prepojenie medzi Poľskom a Slovenskom sa objavilo až koncom prvej dekády tohto storočia, t.j. po plynovej kríze začiatkom roku 2006 a 2009. Zvlášť veľkú úlohu v zmene myslenia o energetike zohrala plynová kríza z roku 2009 – viac ako dvojtýždňová prestávka v dodávkach ruského zemného plynu cez Ukrajinu, v dôsledku ktorej došlo k vážnym problémom v šestnástich európskych krajinách. Poľsko nebolo až tak veľmi zasiahnuté, pretože dodávky boli realizované hlavne cez plynovod Jamal, a nie cez Ukrajinu. Pozastavenie dodávok ruského plynu do iných krajín EÚ však potvrdilo zakorenené presvedčenie Poľska, že Rusko je nespoľahlivý partner v dodávkach surovín. Na druhej strane Slovensko bolo jednou z najpostihnutejších európskych krajín, pretože malo veľmi obmedzené možnosti priviesť plyn z iných smerov. Podľa odhadu slovenskej vlády plynová kríza prispela k spomaleniu rastu HDP vo výške 1 – 1,5 %.¹⁰ Plynová kríza poukázala na existujúce nedostatky v infraštruktúre a mechanizmoch antikrizových opatrení (nedostatok rezerv). Prelomila aj dôležitú paradigmu slovenskej plynovej politiky,

¹⁰ Duleba, A.: *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009. Analýza príčin vzniku, pravdepodobnosti opakovania a návrhy opatrení na zvýšenie energetickej bezpečnosti SR v oblasti dodávok zemného plynu*, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, október 2009, s. 4, <http://www.old.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/281> (prístup 4. 12. 2015).

tnz. presvedčenie, že dôležitá tranzitná úloha je zárukou energetickej bezpečnosti. V dôsledku plynovej krízy rovnako Poľsko, ako aj Slovensko, otázky týkajúce sa energetickej bezpečnosti zaradili do centra svojej energetickej politiky. V rámci V4 v polovici roka 2009 vznikla pracovná skupina pre infraštruktúru¹¹ (neskôr ju premenovali na skupinu vysokej úrovne pre energetickú bezpečnosť), ktorá sa začala zaoberať identifikáciou a neskôr predstavovaním na fóre EÚ kľúčových infraštruktúrnych projektov s cieľom posilniť energetickú bezpečnosť. Dosť rýchlo bola vypracovaná idea vytvoriť plynový koridor sever – juh: sieť dvojsmerného prepojenia medzi Baltským, Jadranským a Čiernym morom, prostredníctvom ktorého by bolo možné dodávať plyn z nových zdrojov do strednej a juhovýchodnej Európy. Začala sa aj intenzívna práca na posilnení právnych mechanizmov spoločnej činnosti v prípade prerušenia dodávok.

Dôležitým prvkom koridoru sever – juh sa stal poľsko-slovenský konektor. Medzivládna dohoda o poskytovaní pomoci na realizáciu investície zo strany Varšavy a Bratislavy bola podpísaná v novembri 2013.¹² Prevádzkovatelia distribúcie po prieskumoch trhu dospeli k záveru, že kapacita plynovodu by mala dosiahnuť 4,7 miliardy m³ ročne z Poľska na Slovensko a od 4,3 do 5,7 miliardy m³ v opačnom smere. Plynovod má viesť medzi obcou Strachocina a slovenskou kompresorovou stanicou Veľké Kapušany.¹³ Projekt má slúžiť nielen integrácii trhov, ale aj umožniť diverzifikáciu trás a zdrojov dodávok suroviny. Konektor umožní Slovensku dovážať plyn z poľského terminálu LNG vo Swinoujści. V prípade Poľska zase umožní dovoz plynu z juhu (napr. kaspický plyn z rumunského šelfu Čierneho mora alebo z plánovaného terminálu LNG v Chorvátsku, ktorý môžu v budúcnosti dodávať na Slovensko cez Maďarsko). V dôsledku vykonaných opatrení obidvomi krajinami, pri jednoznačnej podpore partnerov z V4 bol tento projekt zaradený do zoznamu projektov EÚ ako projekt spoločenstva (rovnako v roku 2013, ako aj v roku 2015¹⁴).

¹¹ *Press Release of the Polish V4 presidency after the Official Summit of the Prime Ministers of Visegrad Group Countries*, Wieliczka 3. 6. 2009, <https://www.premier.gov.pl/en/news/aktualnosci/press-release-of-the-polish-v4-presidency-after-the-official-summit-of-the-prime.html>; (prístup 4. 12. 2015).

¹² *Podpísanie zmluvy o podpore výstavby plynovodu Poľska Slovensko*, Bratislava 22. 11. 2013, http://bratyslawa.ms.gov.pl/pl/aktualnosci/podpisanie_umowy_o_wsparciu_budowy_gazociagu_polska_slowacja (prístup 8. 8. 2016).

¹³ *Gas Regional Investment Plan, Central Eastern Europe 2014 – 2023, Annex B: Infrastructure Projects, The European Network of Transmission System Operators for Gas (ENTSOG)*, s. 138, <http://www.entsog.eu/publications/gas-regional-investment-plan-grips#CENTRAL-EASTERN-EUROPE> (prístup 4. 12. 2015).

¹⁴ *Annex 1 to Commission delegated regulation (EU) .../... amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest, C(2015) 8052 final*, 18. 11. 2015, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/5_2%20PCI%20annex.pdf (prístup 4. 12. 2015).

Vďaka úzkej spolupráci regulátorov a operátorov prenosových sústav na politickej úrovni na výstavbu konektora bola z Európskej komisie¹⁵ získaná podpora 4,6 milióna eura.

V auguste 2016 sa má ukončiť proces štúdie vo veci záujmu účastníkov trhu využitia plynovodu.¹⁶ Až po tejto procedúre má dôjsť k finálnemu investičnému rozhodnutiu (kladnému alebo zápornému). Predpokladalo sa, že plynovod bude spustený v roku 2019¹⁷, ale v publikácii operátorov prenosových sústav sa od polovice roka 2016 už spomína neskorší dátum – od začiatku roka 2021.¹⁸ Oneskorenie môže súvisieť s poľskou prioritou vybudovať podmorské prepojenie s Dánskom (tzv. Baltic pipe) a/alebo zameraní sa Slovenska na výstavbu plynovej magistrály Eastring (Slovensko – Maďarsko – Rumunsko – Bulharsko).

Paralelne s prácami prepojenia plynovej infraštruktúry Poľska a Slovenska sa začala úzka spolupráca nad projektom, ktorého cieľom je vytvoriť regionálny trh s plynom. V roku 2013 Vyšehradská skupina prijala tzv. cestnú mapu pre regionálny trh s plynom, ktorá predpokladá nielen výstavbu prepojenia infraštruktúry na osi sever – juh, ale predovšetkým spoločné opatrenia v prospech harmonizácie regulácií (prostredníctvom synchronizovaného zavádzania tzv. sieťových predpisov EÚ) a odstránenie prekážok obchodu s plynom. Bolo zvolané aj fórum pre integráciu trhov s plynom, ktorý zahŕňa príslušné ministerstvá, prevádzkovateľov plynu a zástupcov regulačných inštitúcií.¹⁹ V rámci fóra sa pracuje nad vytvorením plánu V4 reagovania v prípade prerušenia dodávok plynu.²⁰ Stálou témou sú aj diskusie o tzv. cieľovom modeli trhu s plynom – to znamená, o koncepcii prepojenia trhov s plynom. Zavedenie spoločného trhu V4 je veľmi vzdialené a komplikované, predovšetkým vinou stále nedostatočného infraštruktúrneho prepojenia a rôznych

¹⁵ *Indicative list of actions selected for receiving financial assistance under CEF-energy as of 29. 10. 2014*, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_cef_energy_lists.pdf (prístup 4. 12. 2015).

¹⁶ *Eustream a Gaz-System pripravujú Open Season pre poľsko-slovenské prepojenie*, Bratislava 30. 6. 2016, http://www.eustream.sk/sk_media/sk_aktuality/eustream-a-gaz-system-pripravuju-open-season-pre-polsko-slovenske-prepojenie (prístup 8. 8. 2016).

¹⁷ *Gas Regional Investment Plan 2014 – 2023*, Central Eastern Europe GRIP, Entsog 2014, http://www.entsog.eu/public/uploads/files/publications/GRIPs/2014/GRIP_003_140519_CEE_2014-2023_main_low.pdf, s. 17 (prístup 8. 8. 2016).

¹⁸ *Rules of the binding open season procedure at the entry/exit point Poland-Slovakia*, Eustream, GAZ-SYSTEM, jún 2016, http://en.gaz-system.pl/fileadmin/pliki/open-season/PL-SK_2016_06/wersja_PL/Rules_of_the_binding_Open_Season_Procedure_at_the_entry_exit_point_Poland_-_Slovakia_20160630.pdf, s. 23 (prístup 8. 8. 2016).

¹⁹ *Cestovná mapa v smere spoločného regionálneho trhu V4*, Varšava 16. 6. 2013, <http://www.tokio.msz.gov.pl/resource/38228d71-c251-4929-b150-4cc7761a0acf:JCR> (prístup 4. 12. 2015).

²⁰ *Gas Regional Initiative*. In: *GRI Progress Report*, 18. 11. 2014, s. 13, http://www.acer.europa.eu/Official_documents/Acts_of_the_Agency/Publication/GRI%20Progress%20report%20-%20Autumn%202014%20-%20Final.pdf (prístup 4. 12. 2015).

regulácií plynového sektora. Bez ohľadu na diskusie o vytvorení regionálneho trhu s plynom krajín V4 sa v posledných rokoch objavili myšlienky integrácie v iných formách. V rokoch 2012 – 2013 Slovensko plánovalo spoločne s Českou republikou a Rakúskom vytvorenie tzv. obchodného regiónu, teda de facto fúzie veľkoobchodných trhov.²¹ Projekt podporovala Česká republika a Rakúsko, ale vzhľadom na skeptický postoj Slovenska sa táto myšlienka nedostala nad rámec predbežnej koncepcie. Avšak táto skutočnosť ukazuje, že užšia integrácia trhov Poľska a Slovenska s plynom nie je jasná a slovenský trh – vzhľadom na výborné základné a infraštruktúrne prepojenie s Českom a Rakúskom – môže smerovať k integrácii s českým a rakúskym trhom.

Spolupráca v oblasti plynu je súčasťou širšej spolupráce Poľska a Slovenska aj v rámci východnej politiky. Po anexii Krymu na začiatku roku 2014 sa Poľsko a Slovensko spoločne zapojili do podporovania Ukrajiny a udržania prepravných trás zemného plynu cez ukrajinské územie. Obe krajiny – a Maďarsko – začali aj spätnú dodávku plynu na Ukrajinu. Poľsko tak urobilo ešte koncom roka 2012, ale kapacitné možnosti nie sú veľké (menej ako 1,5 miliardy m³ ročne), zatiaľ čo Slovensko v septembri 2014 spustilo svoje nové pripojenie umožňujúce dodávku veľkého objemu plynu na Ukrajinu (pre začiatok 10 miliárd m³, od marca 2015 vzrástla na 14,5 miliardy m³ ročne). Slovensko sa tak stalo hlavným garantom bezpečnosti dodávok zemného plynu na Ukrajinu. Navyše slovensko-ukrajinský plynovod – popri dvoch využívaných reverzov z Poľska a Maďarska s oveľa menším významom – len v roku 2014 ušetril Kyjevu viac ako miliardu dolárov. Prepojenie umožnilo Ukrajine dovážať lacnú surovinu od európskych dodávateľov.²²

Poľsko a Slovensko sú aj najhlasnejšími kritikmi výstavby ďalších trás plynovodu Nord Stream, ktorý od júna 2015 intenzívne podporuje ruský Gazprom a rad západoeurópskych energetických koncernov. Plynovod môže spôsobiť značnú redukciu – alebo úplné vylúčenie – prepravy ruského plynu cez Ukrajinu. Spôsob ako reagovať na rozšírenie projektu Nord Stream bol aj témou rozhovorov na úrovni prezidentov a premiérov. Poľsku a Slovensku sa podarilo vybudovať aj regionálne koalície krajín, ktoré vyjadrujú nesúhlas s projektom, o čom svedčí list z marca 2016²³ premiérov deviatich krajín predsedovi Európskej komisie.

²¹ *Studies: cross border integration*, E-control, http://www.econtrol.at/sr_publications/sr_studies/sr_studies_cross-border_market_integration (prístup 4. 12. 2015).

²² Duleba, A., Brezáni, P.: Slovakia's energy policy towards Ukraine. A good beginning for Slovakia's policy coherence [for development]. In: Bazyl, J. (ed.): *Policy coherence for development in Eastern Partnership countries. Case studies*. Varšava: Grupa Zagranica, 2015, s. 34 – 35.

²³ *9 krajín vyjadrilo nesúhlas s projektom Nord Stream II*, 18. 3. 2016, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/9-krajow-podkreslilo-sprzeciw-wobec-projektu-nord-stream-ii.html> (prístup 9. 8. 2016).

Elektroenergetika: podhodnotená spolupráca

V úvahách o poľsko-slovenskej energetickej spolupráci je často prehliadaná oblasť spolupráce v oblasti elektroenergetiky. Medzitým obidve krajiny začali posilňovať spoluprácu v prospech integrácie svojich trhov ešte dlho predtým, ako sa začali podobné procesy v oblasti zemného plynu. Je potrebné poznamenať, že elektroenergetická spolupráca je oveľa menej spolitizovaná ako spolupráca v plynovej oblasti. Rodila sa ako proces zdola, iniciovaný operátormi prepravných sietí a regulátorov, a nie na politickej úrovni. Najhmateľnejším dôkazom spolupráce medzi oboma krajinami je dvojkoľajná 400 kV vetva funkčná od roku 1998 na trase Iskrzynia Krosno – Lemešany. Vznikla v spolupráci so švajčiarskou firmou Atel, ktorá výmenou za prednostný prístup k infraštruktúre pokryla viac ako 50 % nákladov.²⁴ Trasa slúži vývozu energie z Poľska na Slovensko. Operátori prenosových sústav potvrdzujú, že je väčší dopyt po prenosovej kapacite, ako sú technické možnosti. To znamená, že obmedzenia na prenosových sústavách sú štrukturálneho charakteru a obchod medzi oboma krajinami by mohol byť oveľa väčší, keby nechýbala infraštruktúra. V súčasnosti však nie sú žiadne konkrétne plány na rozšírenie prepojení elektroenergetických sietí medzi Poľskom a Slovenskom. V investičných plánoch pre rok 2024 sa hovorí o možnosti rozšírenia dvoch vetiev 400kVA na trase Varín – Byczyna, spájajúcej Poľsko a Slovensko, ale v tejto oblasti sa zatiaľ nezačali žiadne prípravy.²⁵ V praxi obe krajiny za prioritné považujú investície na iných úsekoch. Poľsko uznáva za prioritný investičný projekt energetického mosta s Litvou, výstavbu tretieho prepojenia s Nemeckom a fázových transformátorov na hranici s Nemeckom. V prípade Slovenska je zase prioritou rozšíriť prepojenie s Maďarskom (Gabčíkovo-Gönyű). V dôsledku úsilia Varšavy a Bratislavy o vyššie spomínané projekty boli tieto prijaté Európskou komisiou za najväčšie úlohy pre energetickú bezpečnosť a integráciu trhov v strednej Európe aj na Balkáne a získali status projektov spoločenstva.²⁶

V súčasnosti je jednou z kľúčových oblastí spolupráce Poľska a Slovenska v elektroenergetickom sektore úsilie o vytvorenie regionálneho energetického trhu. Prvé

²⁴ Európska komisia vyčítala Slovensku porušenie predpisov EÚ, ale Súdny dvor EÚ uznal, že konanie Slovenska bolo v súlade s právnymi predpismi. In: *Rozhodnutie Súdneho dvora zo dňa 15. septembra 2011 vo veci C-264/09*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:62009CJ0264> (prístup 4. 12. 2015).

²⁵ *Desaťročný plán rozvoja prenosovej sústavy na obdobie rokov 2015 – 2024*, SEPS, 2015, s. 32, http://www.sepsas.sk/seps/Dokumenty/ProgRozvoj/2015/03/DPR_PS_2015_2024.pdf (prístup 4. 12. 2015).

²⁶ *Annex 1 to Commission delegated regulation (EU) .../... amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest, C(2015) 8052 final*, c. d.

rozhodnutia v tejto oblasti sa uskutočnili ešte v roku 2006, keď operátori prenosových sústav Poľska a Slovenska spoločne s operátormi Nemecka, Rakúska, Českej republiky, Maďarska a Slovinska iniciovali spoluprácu v oblasti vypracovania spoločnej regionálnej metodiky obchodovania s elektrickou energiou. V rámci tejto iniciatívy vznikla spoločná aukčná kancelária, ktorá sa nachádza v nemeckom meste Freising a ktorej úlohou je vypracovanie a zavedenie metódy pridelovania prenosových kapacít vychádzajúcich zo skutočných výkonov prietoku (tzv. projekt CEE FBMC – *Central and Eastern Europe Flow-based market coupling*). Práce v tejto oblasti sú zložité a vyžadujú si koordináciu spolupráce regulátorov, operátorov prenosových sústav a energetických búrz. Dôležitým krokom v realizácii iniciatívy bolo memorandum podpísané začiatkom roka 2014.²⁷ Podľa tlačových správ sa projekt môže realizovať koncom roka 2018.²⁸

Bez ohľadu na práce vykonané na vytvorení regionálneho trhu, ktorý by pracoval na základe skutočných výkonov prietoku, Slovensko spolu s Českom v roku 2009 vytvorili spoločný „trh nasledujúceho dňa“ na základe mechanizmu spätnej väzby trhov (tzv. *Market Coupling*). K iniciatíve sa v roku 2012 pripojilo Maďarsko a v roku 2014 aj Rumunsko (odvtedy iniciatíva vystupuje pod pracovným názvom 4M). Vďaka projektu sa výrazne zjednodušilo obchodovanie s energiami a prietok medzi oboma krajinami výrazne vzrástol. Poľsko sa zúčastňuje na tomto projekte ako pozorovateľ od polovice roka 2013.²⁹ Nakoniec sa však rozhodlo, že nebude so svojimi južnými susedmi realizovať „trh nasledujúceho dňa“. Oficiálnym dôvodom bola skutočnosť, že Poľsko je už spojené so Švédskom (káblom *SwedLink*), kde fungujú osobitné regulácie, ktoré riadia vyrovnanie sa trhu s energiou (vrátane inej hodiny, *fixingu*). Poľský regulátor rozhodol, že Poľsko vstúpi do 4M neskôr, spolu s ostatnými stredoeurópskymi krajinami v rámci projektu CEE FBMC³⁰. Toto rozhodnutie znamená, že úroveň integrácie energetických trhov Poľska a Slovenska sa v najbližších rokoch výrazne nezvýši. Medzičasom niektorí odborníci dospeli

²⁷ Central Eastern Europe unites towards the EU single energy market. In: *ACER Press release*, 11. 4. 2014, <http://www.acer.europa.eu/Media/Press%20releases/ACER%20PR-04-14.pdf> (prístup 4. 12. 2015).

²⁸ *Road map for CEE flow-based market coupling agreed*, ICIS 26. 10. 2015, <http://www.icis.com/resources/news/2015/10/26/9936332/road-map-for-cee-flow-based-market-coupling-agreed/> (prístup 4. 12. 2015).

²⁹ *Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania and Poland signed the Memorandum of Understanding aiming to extend the CZ-SK-HU Market Coupling towards RO and PL markets*, PSE, 17. 7. 2013, <http://www.pse.pl/index.php?dzid=32&did=1447> (prístup 4. 12. 2015).

³⁰ *Market coupling na juhu v neskoršom termíne*, Úrad pre reguláciu sieťových odvetví, 8. 10. 2013, <http://www.ure.gov.pl/pl/urzad/informacje-ogolne/ure-w-mediach/5465,Market-coupling-na-poludniu-w-pozniejszym-terminie.html> (prístup 4. 12. 2015).

k presvedčeniu, že pripojenie sa Poľska k iniciatíve 4M by bolo nielen prospešné, ale je to možné už aj teraz.³¹

Dôležitým prvkom spolupráce Poľska a Slovenska je aj spoločné vystupovanie proti fenoménu tzv. slučkového prietoku – nekontrolovaných prietokov energie zo severného Nemecka do Rakúska cez územie krajín V4. Prietok destabilizujú práce sietí a výrazne sťažujú možnosť využívania cezhraničnej infraštruktúry. Operátori prenosových sietí štyroch krajín od roku 2012 spoločne vystupujú proti tomuto fenoménu, okrem iného predkladajú správy o negatívnych dôsledkoch slučkových prietokov pre krajiny strednej Európy³² a navrhujú riešenie tohto problému na základe prehodnotenia trhových oblastí Nemecka a Rakúska.³³

Spolupráca v oblasti ropy: odlišné koncepcie diverzifikácie

Ropný sektor sa na poľsko-slovenskú spoluprácu nesústreďuje. Obe krajiny dostávajú ropu z východu ropovodom Družba, ale medzi oboma krajinami nie je žiadne ropné prepojenie. Momentálne neexistujú ani žiadne plány na vybudovanie cezhraničného prepojenia. Zdá sa, že podstatou tejto situácie sú rozdielne koncepcie diverzifikácie zdrojov ropy. Pre Poľsko je prirodzeným smerom diverzifikácie zásobovacích trás využitie prístupu k Baltskému moru – už v roku 2001 bol v Gdansku sprevádzkovaný ropný prístav, a teraz prebiehajú práce na ďalšom rozšírení možnosti dovozu ropy prostredníctvom ropných prístavov. V prípade Slovenska najprospešnejším diverzifikačným smerom trás je zase rozšírenie prepojenia na juh. Pre rafinériu, ktorá sa nachádza v juhozápadnej časti Bratislavy, najkratšou cestou na získanie ropy je výstavba konektora s Rakúskom a/alebo rozšírenie prepojenia s Maďarskom, čo otvára možnosť dovážať ropu z chorvátskeho ropného terminálu v Rijeke. Začiatkom roka 2015 operátor ropovodu Transpetrol dokončil projekt rozšírenia prepojenia s Maďarskom, čo *de facto* ukončilo závislosť Slovenska od dodávky ropy prostredníctvom systému Družba. Táto investícia

³¹ Dąbrowski, T., Kaderják, P., Takáč, K.: *V4 – energy security and energy markets. Challenges ahead*, The Wilfried Martens Centre for European Studies and the Central European Policy Institute, december 2015, s. 10, http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/v4_energy_security_and_regional_markets_cepi_30112015.pdf (prístup 4. 12. 2015).

³² *Joint study by ČEPS, MAVIR, PSE and SEPS regarding the issue of unplanned flows in the CEE region. In relation to the common market area Germany–Austria*, január 2013, http://www.pse.pl/uploads/pliki/Unplanned_flows_in_the_CEE_region.pdf (prístup 4. 12. 2015).

³³ *Oznámenie PSE Operátor vo veci spoločného stanoviska ČEPS, MAVIR, PSE Operator i SEPS na tému definície trhových oblastí*, 26. 3. 2012, <http://www.pse.pl/index.php?dzid=14&did=1082> (prístup 4. 12. 2015).

bola realizovaná predovšetkým maďarskou spoločnosťou MOL, ktorá vďaka tomu získala možnosť absolútne uspokojiť svoju rafinériu Slovnaft ropou dodávanou z Jadranského mora.³⁴

Jedným z mála príkladov o možnosti posilnenia užšej infraštruktúrálnej spolupráce Poľska a Slovenska v ropnom sektore boli niekoľkoročné vytrvalé rokovania o možnosti predĺženia potrubia ukrajinského ropovodu Odesa – Brody do Poľska. Poľský operátor prenosovej sústavy PERN spoločne s operátormi z Ukrajiny v roku 2004 založili spoločnosť Sarmatia, ktorá mala preskúmať možnosti investície (v roku 2007 sa k spoločnosti pripojili operátori Azerbajdžanu, Gruzínska a Litvy). Základný variant investície plánuje postaviť ropovod vedúci do Poľska, ale v rámci príprav skúmali aj možnosť využitia ropovodu na prepravu kaspickej ropy cez Slovensko do českých rafinérií. Slovenský Transpetrol však toto riešenie nejako nezaujalo.³⁵ Pravdepodobne to vyplývalo z toho, že v rokoch 2002 – 2009 slovenský operátor ropovodov Transpetrol bol 49 % vlastníkom ruskej ropnej spoločnosti Jukos, ktorá sa zaujímala predovšetkým o prepravu ruskej, a nie kaspickej ropy cez územie Slovenska. V dôsledku toho vládni predstavitelia vo Varšave a v Bratislave nemohli vypracovať spoločné stanovisko vo veci ropovodu Odesa – Brody. Projekt bol veľmi podporovaný zo strany Európskej komisie, ale nikdy sa nedostal ďalej, ako bola predbežná koncepčná práca. Je však potrebné poznamenať, že aj napriek odlišným konceptom diverzifikácie je ropný sektor jedným z mála oblastí, v ktorom existuje poľsko-slovenská kapitálová spolupráca. Slovenský koncern Slovnaft (kontrolovaný MOL) začal expanziu na poľskom trhu v roku 1997 a v súčasnosti má malú sieť partnerských benzínových staníc (cca 75) v juhovýchodnom Poľsku. Zároveň poľský operátor ropovodu v roku 2006 prejavil záujem o získanie akcií slovenského operátora ropovodu, spoločnosti Transpetrol.³⁶ K transakcii nakoniec nedošlo. V poľsko-slovenských vzťahoch je teda prítomnosť Slovnaftu jediným príkladom prítomnosti veľkého energetického koncernu v susednej krajine. Je to veľký kontrast s prípadom Česka a Poľska, kde sú kapitálové väzby energetických spoločností oveľa silnejšie, a poľské i české koncerny prejavujú záujem aj ďalej expandovať na susedných trhoch (napr. poľský ropný koncern Orlen vlastní akcie v českej rafinérii a český energetický koncern

³⁴ MOL Group and Transpetrol completed the reconstruction of the friendship I/Adria oil pipeline, 9. 2. 2015, <http://molgroup.info/en/media-centre/press-releases/3109-mol-group-and-transpetrol-completed-the-reconstruction-of-the-friendship-i-adria-oil-pipeline> (prístup 4. 12. 2015).

³⁵ G. Beer, Transpetrol: Strategický význam si vysnívali politici. In: *Trend*, 5. 7. 2007, <http://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-J%C3%BAI/transpetrolstrategicky-vyznam-si-vysnivali-politici.html> (prístup 4. 12. 2015).

³⁶ PERNzaujímajú akcie vslovenskom Transpetrole, PAP, 27. 7. 2006, <http://www.pb.pl/1368307,48253-pern-zainteresowany-udzialami-w-slowackim-transpetrolu> (prístup 4. 12. 2015).

EPH vlastní uhoľné bane v Poľsku a zúčastnil sa výberových konaní na prevzatie dvoch energetických koncernov).

Spolupráca v oblasti energeticko-klimatickej a inovačnej politiky EÚ

Poľsko a Slovensko úzko spolupracujú v rámci diskusií týkajúcich sa formulovania energeticko-klimatickej politiky EÚ. V rokoch 2009 – 2013 aktívne podporovali posilnenie mechanizmov energetickej bezpečnosti v rámci EÚ a zapísali svoje prioritné projekty do energetických koridorov EÚ (TEN-E). Obrovským úspechom v rámci EÚ bolo vypracovanie a popularizácia koncepcie plynového koridoru a elektroenergetických prepojení na trase sever – juh (napr. plynový koridor je jedným zo štyroch podporovaných v rámci EÚ). V rámci širšej koalície krajín strednej a východnej Európy sa lobovalo za maximálnu podporu takých infraštruktúrnych projektov v regióne a s takým zostrojením nástroja projektov významu spoločenstva EÚ, aby boli čo najvýhodnejšie pre krajiny regiónu.³⁷ Spolupráca zahŕňala aj konkrétne prípravy, ktoré by umožňovali zápis jednotlivých projektov do zoznamu PCI.

Poľsko a Slovensko v rámci V4 koordinovali stanoviská týkajúce sa rámcov EÚ pre klimatickú politiku. Kládlo sa dôraz na to, aby pri formovaní svojho energetického mixu sa zachovala suverenita regiónu. Bola vyjadrená silná podpora pre využívanie jadrovej energie a poukazovalo sa na jej rolu pri znižovaní emisií skleníkových plynov. Poľsko a Slovensko sú skutočne presvedčené, že program klimatickej politiky EÚ nemôže dominovať nad otázkami konkurencieschopnosti a energetickej bezpečnosti. Tieto požiadavky boli najsilnejšie vyjadrené v spoločnom stanovisku ku klimatickej politike EÚ do roku 2030, ktoré Poľsko a Slovensko predstavili v rámci širšieho formátu V4 + (Poľsko, Slovensko, Maďarsko a Česko spolu s Rumunskom a Bulharskom).³⁸ Aj napriek tomu, že bolo predložené spoločné stanovisko vo veci všeobecných zásad klimatickej politiky EÚ medzi Varšavou a Bratislavou, sporadicky dochádzalo k určitým rozdielom v tejto oblasti. Týka sa to predovšetkým reformy systému obchodovania s emisiami skleníkových plynov

³⁷ Takáč, K., Kaszab, R., Sobják, A., Trejbal, V.: *Once in a lifetime: opportunities for Visegrad in EU energy infrastructure plans*, Central European Policy Institute, 15. 4. 2013, <http://www.cepolicy.org/publications/once-lifetime-opportunities-visegrad-eu-energy-infrastructure-plans> (prístup 4. 12. 2015).

³⁸ *The Visegrad Group Countries, Romania and Bulgaria joint paper on the EU climate and energy framework 2020–2030*, http://www.mos.gov.pl/g2/big/2014_05/1ee07c384a09ab47f346d05eac59e11b.pdf (prístup 4. 12. 2015).

(ETS). Poľsko rozhodne nesúhlasilo s návrhom Európskej komisie stiahnuť počet oprávnení z voľného obehu (tzv. backloading), zatiaľ čo Slovensko vystupovalo ako zástanca tejto myšlienky.³⁹

Za zmienku stojí aj to, že Poľsko a Slovensko spolupracujú v rámci výskumného vyšehradského projektu v oblasti jadrovej energie. V roku 2013 bolo založené združenie V4G4 (Visegrad 4 for Generation 4 reactors), ktorého cieľom je zhotovenie reaktora štvrtej generácie chladeného héliom.⁴⁰ V rámci projektu vedúcu úlohu plní slovenský Výskumný ústav VUJE, a.s., ktorý je zodpovedný za vypracovanie projektu reaktora. Na druhej strane poľské Národné centrum pre jadrový výskum je zodpovedné za prípravu skúšobných vzoriek.

Záver

V posledných rokoch došlo k významnému pokroku v znižovaní „energetickej dištancie“ medzi Poľskom a Slovenskom. Plynová kríza z roku 2009, ako aj proces vytvárania energetického trhu EÚ sa stali katalyzátorom užšej energetickej spolupráce medzi oboma krajinami. Varšavu a Bratislavu priblížili aj spoločné výzvy v oblasti energetickej politiky, vrátane hrozby pozastavenia tranzitu plynu cez Ukrajinu, plánov rozšírenia plynovodu Nord Stream či problém destabilizácie elektroenergetických sietí, ktoré súvisia s tzv. slučkovými prietokmi. V dôsledku toho sa zintenzívnili práce v prospech rozvoja plynofikácie a začali sa intenzívne prípravy na výstavbu regionálneho trhu s plynom a elektrickou energiou. Bola dosiahnutá veľmi vysoká miera zhody v názoroch v oblasti klimaticko-energetickej politiky EÚ. Vďaka spoločnému úsiliu Poľska a Slovenska z posledných rokov by sa koncom roka 2018, v rámci stredo európskeho projektu CEE FBMC, mal vytvoriť spoločný trh s elektrickou energiou. Prebieha aj príprava prepojenia plynových sietí, aj keď pomalšie, než sa pôvodne očakávalo. Avšak v najbližších rokoch sú Varšava a Bratislava na dobrej ceste prelomiť desaťročia „vzdialeného susedstva“ a začať fungovať ako vzájomne prepojený energetický trh.

Je však málo pravdepodobné, žeby v blízkej budúcnosti Poľsko a Slovensko fungovali ako vzájomne úzko spojené energetické trhy. Slovensko bude pravdepodobne aj naďalej úzko prepojené infraštruktúrne a kapitálovo s plynovým trhom Čiech a Rakúska a elektroenergetickým trhom Čiech a Maďarska. Poľsko však bude v naj-

³⁹ Ross, K.: *Ministers demand 'yes' vote for EU ETS backloading plan*, Power Engineering, 1. 7. 2013, <http://www.powerengineeringint.com/articles/2013/07/ministers-demand-yes-vote-for-eu-ets-backloading-plan.html> (prístup 4. 12. 2015).

⁴⁰ *Visegrad 4 for 4th generation nuclear reactors*, 21. 7. 2013, <http://old.ncbj.gov.pl/en/node/2622> (prístup 4. 12. 2015).

blížších rokov do značnej miery od svojich susedov odizolovaným plynovým a elektroenergetickým trhom. Rovnako aj v sektore ropy budú obidve krajiny zrejme aj naďalej slabo fungovať vo vzájomne závislých trhových sférach. Aj z tohto dôvodu bude hlavnou výzvou pre poľsko-slovenskú spoluprácu v oblasti energetiky pre najbližšie roky pokračovať v doterajšom úsilí v prospech zblíženia sa obidvoch krajín a zabránit situácii, aby sa spájali v absolútne od seba nezávislých formách spolupráce.

Mapa 1. Plynovody v strednej Európe

Dopravná infraštruktúra a cezhraničná spolupráca

Tomáš Strážay, Mateusz Gniazdowski

Z pohľadu Slovenska je Poľsko považované za jedného z najdôležitejších bilaterálnych partnerov – za partnera strategického významu. Je to druhý najväčší sused Slovenska, pokiaľ berieme do úvahy členstvo v EÚ, je Poľsko dokonca prvé. Z pohľadu Poľska je Slovensko takisto vnímané ako dôležitý partner, a to tak z ekonomického, ako aj politického hľadiska. Slovensko-poľská hranica je druhá najdlhšia hranica Slovenska, a to isté platí pre Poľsko – význam intenzívnej cezhraničnej spolupráce preto nemožno prehliadnuť. Aj napriek týmto predispozíciám však dodnes neexistuje štvorprúdová diaľnica, ktorá by spájala obe krajiny, žiadny plynový interkonektor a žiadne priame letecké spojenie medzi hlavnými mestami. Počas posledných 23 rokov sa Poľsko a Slovensko stali úzko spolupracujúcimi politickými partnermi, ktorí majú podobné záujmy na úrovni EÚ i na regionálnej úrovni (V4), pokiaľ však ide o rozvoj sektorovej spolupráce v doprave, úspechy nie sú zďaleka uspokojivé. Skromný zoznam spoločných úspešných projektov je tiež dôvodom, prečo sa tento sektor postupne dostal medzi strategické politické priority. Týka sa to nielen Poľska či Slovenska, ale aj Vyšehradskej skupiny ako takej. Vyšehradské krajiny už v roku 1991 deklarovali, že rozvoju dopravnej infraštruktúry budú venovať zvláštnu pozornosť, uvedomujúc si jej význam pre rozvoj vzájomných obchodných vzťahov.¹

Hlavným cieľom tejto analýzy je identifikovať hlavné trendy v slovensko-poľských bilaterálnych vzťahoch s dôrazom na dopravu a cezhraničnú spoluprácu. Cezhraničné prepojenia a projekty sú totiž dôležité nielen pre miestne komunity, ale aj pre celé krajiny alebo dokonca regionálne zoskupenia, akými je napríklad V4. Hoci sa vyšehradské krajiny po roku 1989 sústredili predovšetkým na chýbajúce dopravné prepojenia s krajinami západnej Európy a vnútroštátne prepojenia dôležitých hospodárskych centier, niet pochyb o tom, že rozvoj cezhraničnej dopravnej infraštruktúry v rámci V4 by umožnil využiť oveľa efektívnejšie ekonomický potenciál celého regiónu.

¹ *Declaration on cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in striving for European integration*, 1991, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412> (prístup 4. 12. 2015).

Od lokálnej po regionálnu dimenziu

Cezhraničná spolupráca zohráva dôležitú úlohu v dvojstranných vzťahoch medzi Slovenskom a Poľskom. Rôzne typy cezhraničných iniciatív sú kľúčové pre rozvoj miestnych komunít alebo hraničných regiónov, majú tiež pozitívny vplyv na obchodné vzťahy a rozvoj cestovného ruchu. Hoci obyvatelia pohraničných regiónov v oboch krajinách sú najčastejšími užívateľmi cezhraničnej dopravnej infraštruktúry, budovanie a rozvoj cezhraničných ciest a železničných tratí sú dôležité pre obidve krajiny a majú preto nielen lokálny význam. Významnejšie dopravné projekty medzi Poľskom a Slovenskom majú zásadný význam i pre ostatné krajiny v stredoeurópskom regióne, ako aj pre EÚ. Naďalej však na slovensko-poľskej hranici existujú takzvané úzke hrdlá a početné bariéry – Spoločná stratégia územného rozvoja V4, Rumunska a Bulharska nie bezdôvodne poukazuje na fakt, že najviac takýchto prekážok v širšie ponímanom stredoeurópskom regióne je práve v Karpatoch.²

V kontexte rozvoja dopravnej infraštruktúry treba priznať, že v oblasti rozvoja cestných prepojení v posledných dvoch dekádach neprišlo na hranici medzi Slovenskom a Poľskom k zásadnému zlepšeniu, čo potvrdzuje aj absentujúce diaľničné prepojenie. V oblasti osobnej železničnej dopravy prišlo dokonca k regresu. Východné Slovensko a východné Poľsko sa ocitli bez akéhokoľvek pravidelného priameho vlakového spojenia. Spolupráca zostáva nenaplnená aj v oblasti nákladnej železničnej dopravy – poľské PKP Cargo je pritom druhou najväčšou železničnou nákladnou spoločnosťou v Európe a mohlo by sa stať skutočne dôležitým partnerom pre spoločnosť ZSSK Cargo, a to aj vzhľadom na nárast významu intermodálnej dopravy v oboch krajinách. Nedocenená zo strany slovenských subjektov zostáva aj možnosť prepravy tovarov cez poľské prístavy v Baltskom mori – Slovensko stále najčastejšie využíva nemecké prístavy na pobreží Severného mora, rovnako aj jadranský prístav Koper.

Hoci Slovensko a Poľsko patria vo všeobecnosti medzi stúpcov budovania severo-južných dopravných koridorov, či už ide o Baltsko-jadranský koridor (BAC), Stredoeurópsky dopravný koridor (CETC), prípadne Via Carpatia, otázka budovania severo-južného dopravného prepojenia bola po dlhé roky pomerne nízko v zozname priorít nielen pre Slovensko, ale aj V4 ako takú. Jednotlivé krajiny sa sústredili na budovanie prepojení medzi veľkými mestami v rámci ich územia, čo v prípade v SR znamenalo budovanie prepojení na osi západ – východ. Dôležitejšie boli prepojenia so západnou Európou s dôrazom na Nemecko (ČR,

² *Common spatial development strategy of the V4+2 countries*, 2014, <http://www.v4plus2.eu/pdf/Common-Spatial-Development-Strategy-of-the-V4-2-Countries-21032014.pdf> (prístup 8. 8. 2016).

Poľsko), respektíve Rakúsko (SR, Maďarsko). Je to pochopiteľné, pokiaľ berieme do úvahy fakt, že Nemecko predstavuje pre všetky krajiny V4 najdôležitejšieho obchodného partnera a takisto jedného z najvýznamnejších investorov. Na druhej strane, významným spôsobom rastie zároveň obchodná výmena medzi krajinami V4, vrátane tej medzi Poľskom a Slovenskom. V roku 2015 dosiahol obchod s krajinami V4 23,45 % realizovaného slovenského exportu a importu, pričom do Poľska smerovalo 8,3 % celkového vývozu.³ Dynamicky rastúca obchodná výmena medzi krajinami V4 dokazuje, že ekonomická dimenzia spolupráce má dôležité postavenie v rámci V4 a pre jej ďalší rozvoj je potrebná aj existencia adekvátnej infraštruktúry.

Pokiaľ ide o koordináciu infraštruktúrnych politík v širšom regióne strednej Európy, opomenúť nemožno spoločný dokument územného rozvoja V4 + 2, ktorý vypracovali spoločne experti z krajín V4 a Bulharska i Rumunska v rokoch 2008 – 2010.⁴ Z dokumentu vyplýva, že nedostatočná koordinácia národných programov rozvoja infraštruktúry mala za následok chýbajúce cezhraničné prepojenia cestných a železničných sietí medzi jednotlivými krajinami, rovnako tiež došlo k absencii prepojenia rozvojových osí. Na základe spomínaného dokumentu bola v roku 2014 vypracovaná spoločná stratégia územného rozvoja V4 + 2.⁵

Dopravná infraštruktúra

Poľská perspektíva

Snaha o zlepšenie dopravných prepojení v strednej Európe, vrátane tých medzi Poľskom a Slovenskom, súvisí vo významnej miere s posilňovaním hospodárskej, sociálnej aj územnej kohézie Európskej únie. Na začiatku 90. rokov kopírovali paneurópske koridory v stredoeurópskom regióne dopravnú sieť z obdobia studenej vojny a nezohľadňovali severo-južné prepojenia medzi Poľskom a Československom. Koncept transeurópskej dopravnej siete TEN-T, rozvíjaný od 90. rokov, naďalej nezohľadňuje v celom rozsahu potreby nášho regiónu a Poľsko má v prepočte *per capita* a k svojej rozlohe jeden z najmenších ukazovateľov participácie na sieti TEN-T

³ *Celkový dovoz a celkový vývoz podľa kontinentov a ekonomických zoskupení krajín*, 2015, <http://statdat.statistics.sk/> (prístup 8. 8. 2016).

⁴ *Common spatial development document of the V4+2 countries*, 2010, <https://www.nth.gov.hu/hu/media/download/391> (prístup 8. 8. 2016).

⁵ *Common spatial development strategy of the V4+2 countries*, 2014, c. d.

v Európe.⁶ V stredoeurópskom priestore boli dlho preferované tradičné prepojenia východ – západ a výrazne podhodnotené prepojenia sever – juh. Poľsko je síce najintenzívnejšie cezhranične prepojené pozdĺž západnej a juhozápadnej hranice – teda s Nemeckom a Českom, ale rastie aj význam a intenzita kontaktov medzi Poľskom a severovýchodným Slovenskom. Západná časť poľsko-slovenského pohraničia patrí z hľadiska potenciálu k oblastiam, ktorú Poľská koncepcia 2030 definovala ako oblasť „dôležitých rozvojových impulzov“. Veľký potenciál rastu – najmä z hľadiska pohraničných regiónov a rozvoja periférnych oblastí oboch krajín – má však spolupráca na celom úseku slovensko-poľskej hranice. Z hľadiska územnej kohézie strednej Európy je vzájomná diskontinuita jednotlivých národných dopravných sieťí a „úzkych hrdiel“ najzreteľnejšia práve na slovensko-poľskom pohraničí.

Nemecko a krajiny Vyšehradskej skupiny, respektíve stredná Európa v širšom slova zmysle predstavuje pre Poľsko ťažiskový priestor pre jeho makroregionálnu integráciu, a to aj napriek existencii pohorí na jeho južnej hranici. Tento fakt zdôrazňuje aj Národná koncepcia územného rozvoja 2030 poľskej vlády (KPZK), ktorá bola prijatá v roku 2011.⁷ Smerovanie a intenzita cezhraničných väzieb Poľska poukazujú jednoznačne na rastúci význam juhozápadnej a južnej hranice. Juhozápadným a južným smerom sa najdynamickejšie rozvíjajú aj funkcionálne väzby poľských mestských centier. Hranica so Slovenskom v dĺžke 541 kilometrov vedie najmä Západnými Karpatmi, ktoré predstavujú takisto prekážku pre rozvoj cezhraničnej infraštruktúry, aj keď vo východnej časti hranice, v oblasti Nízkych Beskýd, je terén pre dopravné projekty priaznivejší.

Intenzifikácii spolupráce Poľska s južnými susedmi neprotirečí ani spolupráca so susedmi na severe, v oblasti Baltského mora, okrem iného v rámci makroregionálnej stratégie EÚ pre Baltské more. Naopak, v záujme hľadania synergií medzi tzv. severným a južným vektorom možno v oblasti infraštruktúry očakávať posilnenie severo-južného prepojenia. Slovensko predstavuje pre Poľsko významnú tranzitnú krajinu: Poliáci využívajú slovenskú (cestnú) infraštruktúru pri doprave do Rakúska, prípadne severného Talianska, ale najmä do Maďarska, Rumunska, Bulharska, Turecka a krajín západného Balkánu. Faktorom, ktorý podporuje optimistickú perspektívu rozvoja južných regiónov Poľska a význam cezhraničnej spolupráce so Slovenskom je aj to, že Malopolské ani Podkarpatské vojvodstvo pravdepodobne

⁶ Szlachta, J.: *Rola Polski w przestrzeni europejskiej (w świetle dokumentów programowych Unii Europejskiej)* [Úloha Poľska v európskom priestore (v kontexte programových dokumentov Európskej únie)]. Varšava: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk, 2008, http://www.mrr.gov.pl/aktualnosci/rozwoj_regionalny/Documents/Pobierz_2.pdf (prístup 8. 8. 2016).

⁷ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* [Koncepcia územného plánovania krajiny 2030], http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_przestrzenna/KPZK/Aktualnosci/Documents/KPZK2030.pdf (prístup 8. 8. 2016).

nebudú vzhľadom na pozitívne demografické charakteristiky čeliť výraznému úbytku obyvateľstva.⁸

Narastajúci význam krajín V4 v rámci obchodnej výmeny Poľska a dynamický rozvoj prístavov na pobreží Baltského mora kladie prirodzene väčší dôraz na rozvoj dopravnej infraštruktúry. Väčšina veľkých dopravných investícií realizovaných v Poľsku v priebehu programového obdobia 2007 – 2013 je súčasťou TEN-T koridorov.⁹ Najvýznamnejší pokrok bol dosiahnutý v prípade Baltsko-jadranského koridoru (BAC) ako súčasti VI Paneurópskeho koridoru, ktorý vedie od Gdanska a Gdyncy na severe až po Jadranské more. Realizovaný bol napríklad projekt výstavby diaľnice A1 (Gdansk – hranice s Českou republikou), takisto modernizácia železničnej trate Varšava – Gdansk. V tomto kontexte treba zároveň vyzdvihnúť dôležitosť západného Slovenska a cestného prepojenia Skalité – Zwardoń ako súčasti BAC. S modernizáciou železničnej infraštruktúry na poľskej strane hranice sa zatiaľ nezačalo, v nasledujúcich rokoch sú však v tomto úseku plánované viaceré investície.

Z hľadiska prepojenia Poľska s krajinami V4 (vrátane Slovenska) je dôležitý takisto projekt Stredo európskeho dopravného koridoru (CETC-Route 65), ktorý nie je uvedený v zozname prioritných projektov TEN-T. Na jeho vytvorenie sa v Štetíne dohodli v roku 2004 zástupcovia šiestich regiónov: Skåne (Švédsko), Predné Pomoransko (SRN), Lubuskie a Dolné Sliezsko (Poľsko), Královohradecký kraj (Česká republika) a Bratislavský kraj (Slovensko).¹⁰ Neskôr sa k nim pridali aj ďalšie regióny v týchto štátoch, ako aj partneri z Maďarska a Chorvátska. Podporiť Stredo európsky dopravný koridor má aj vytvorenie Európskeho združenia územnej spolupráce (EZÚS), ktoré by zahŕňalo participujúce regióny.¹¹

Možno očakávať, že rásť bude aj význam odsekov zamýšľaného dopravného koridoru vedúceho z Litvy cez Poľsko, Slovensko a Maďarsko do juhovýchodnej Európy, ktorý nesie názov „Via Carpatia“. Via Carpatia by mala predstavovať najvýchodnejší severo-južný koridor v rámci EÚ. Treba však poznamenať, že hlavná

⁸ Malopolské vojvodstvo (Województwo Małopolskie) je jedným z mála vojvodstiev v Poľsku, kde sa do roku 2035 očakáva rast populácie (z 3,29 milióna v roku 2008 na 3,33 milióna v roku 2035). Podľa odhadov Ústredného štatistického úradu (GUS) má populácia Poľska do roku 2035 klesnúť z 38,1 milióna (2008) na 35,99 milióna. *Prognoza ludności na lata 2008 – 2035* [Prognoza vývoja počtu obyvateľov v rokoch 2008 – 2035], http://www.stat.gov.pl/gus/5840_8708_PLK_HTML.htm (prístup 8. 8. 2016).

⁹ *Studies on the TEN-T core network corridors*, 16. 7. 2013, Appendix 1: Corridor descriptions, <http://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/tenders/doc/specifications/2013/s133-229455-appendix1-corridor-descriptions.pdf> (prístup 8. 8. 2016).

¹⁰ *Szczecin declaration on the Central European transport corridor CETC-ROUTE65*, www.cetc.pl (prístup 8. 8. 2016).

¹¹ *Proposal for the establishment of the CETC EGTC*, http://www.cesci-net.eu/tiny_mce/uploaded/CETC_EGTC.pdf (prístup 8. 8. 2016).

sieť TEN-T (s výhľadom do roku 2030) obsahuje iba niektoré časti tohto koridoru. Rýchlostné cestné spojenie so Slovenskom (od Rzeszowa k hraničnému priechodu Barwinek – Vyšný Komárnik) nebolo zahrnuté do základnej siete TEN-T vzhľadom na to, že poľská vláda mala iné priority. Časový horizont pre výstavbu rýchlostnej cesty S-19 preto nebol definitívne stanovený. Podľa programu výstavby na roky 2011 – 2015 (Program budovy dróg krajowych na lata 2011 – 2015) sa nepredpokladalo ukončenie stavebných prác na tomto úseku pred rokom 2020.¹² Vzhľadom na hornatý terén medzi Rzeszowom a hranicami so Slovenskom boli náklady na rýchlostnú cestu v dĺžke 85 km vyčíslené až na 2,2 mld eura), čo bola cena porovnateľná s nákladmi na diaľnicu prechádzajúcu západovo-východným smerom celým Podkarpatským vojvodstvom. Nová poľská vláda, ktorá vzišla z parlamentných volieb v roku 2015, však vyzdvihla niektoré úseky „Via Carpatia“ na úroveň kľúčových projektov v oblasti infraštruktúry. Táto skutočnosť môže predstavovať nový impulz pre budovanie tohto cestného prepojenia.

V kontexte rozvoja dopravnej infraštruktúry je tiež potrebné spomenúť synergie a možnosti vyplývajúce z rozvoja poľských letísk a ich lepšej prístupnosti pre obyvateľov Slovenska. Z ôsmich poľských letísk, ktoré boli v roku 2004 zahrnuté do Transeurópskej dopravnej siete (TEN-T), môžu byť až tri (Rzeszów, Krakov, Katowice) pre slovenských cestujúcich z východnej a severnej časti krajiny pohodlnou alternatívou pre vzdialenejšie letiská vo Viedni a v Budapešti.

Slovenská perspektíva

Vzhľadom na historické okolnosti – viac ako 70 rokov bolo Slovensko súčasťou Československej republiky – bola väčšia pozornosť venovaná prepojeniu západ – východ, zatiaľ čo severo-južná os bola opomínaná. Slovensko zohráva pri budovaní dopravnej a energetickej infraštruktúry na osi sever – juh významnú úlohu, je totiž jedinou krajinou V4, ktorá má V4 hranice so všetkými tromi zostávajúcimi krajinami Vyšehradu.

Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 boli na slovensko-poľskej hranici otvorené dva nové železničné a niekoľko menších cestných hraničných priechodov. Naďalej však platí, že najhustejšia sieť železničných a cestných prepojení je na slovensko-českej hranici, pričom najväčšia pozornosť bola venovaná údržbe a modernizácii železničnej a cestnej siete na osi západ – východ, vrátane zvýšenia počtu prepojení s Rakúskom.

¹² *Budowa drogi ekspresowej S19 w Rzeszów Południe (Kielanówka) – Barwinek* [Výstavba rýchlostnej cesty S19 Rzeszów Południe (Kielanówka) – Barwinek], <https://www.gddkia.gov.pl/pl/a/13976/Budowa-drogi-ekspresowej-S19-w-Rzeszow-Poludnie-Kielanowka-Barwinek?-podglad=vhnckjxvxc6v8xc6vtxc6vgxvctxcgv6cvt4dcf> (prístup 8. 8. 2016).

Spoločný dokument územného rozvoja krajín V4+2 charakterizoval Slovensko ako krajinu s najväčším počtom chýbajúcich prepojení so susednými krajinami.¹³ Až dve z piatich chýbajúcich prepojení boli na slovensko-poľskej hranici (Žilina – Katovice a Ružomberok – Krakov). Aktualizované národné dokumenty územného rozvoja – KPZK 2030 v prípade Poľska¹⁴ a slovenský Kurz 2011¹⁵ – už niektoré z týchto chýbajúcich prepojení riešia, na druhej strane, pretrvávajú rozdiely vo vnímaní dôležitosti jednotlivých osí. Zatiaľ čo napríklad os Rzeszów – Prešov bola v aktualizovanom dokumente Kurz 2011 povýšená na prioritnú, v poľskej KPZK 2030 je považovaná za os sekundárneho významu. Naopak, osi Krakov – Prešov, ktorá je v rámci KPZK 2030 definovaná ako hlavná, prisudzuje slovenský dokument Kurz 2011 iba terciárny význam.

Slovenskom prechádzajú tri paneurópske koridory, s Poľskom ho však spája iba jeden – (ide o koridor č. VI Gdansk – Grudziadz – Varšava – Katovice – Žilina). Hoci súčasná slovenská vláda považuje diaľnicu D3, ktorá má spojiť Žilinu so štátnou hranicou s Poľskom, za jednu z priorít, potrvá niekoľko rokov, kým bude toto prepojenie plne funkčné. Stavebné práce na úseku medzi Svrčinovcom a Skalitým sa začali ešte v máji 2014, pričom dokončený by mal byť v roku 2016, rovnako ako úsek Skalité – štátna hranica SK-PL (zatiaľ však v oboch prípadoch ide iba o výstavbu pravého pásu). Ďalšia časť diaľnice D3, ktorú tvorí severný obchvat Žiliny (úsek Žilina – Strážov; Žilina – Brodno) je tiež vo výstavbe, pričom s dostavbou sa počíta v roku 2017.¹⁶ Plánovaný začiatok výstavby troch ďalších úsekov (Žilina-Brodno – Kysucké Nové Mesto, Kysucké Nové Mesto – Ošadnica, a Čadca-Bukov – Svrčinovec) je stanovený na rok 2016, pričom v najpokročilejšom štádiu je úsek Čadca-Bukov – Svrčinovec. So začatím budovania pravého pásu na úseku Ošadnica – Čadca-Bukov (vrátane druhej rúry tunela Horelica) sa však počíta až v roku 2018.¹⁷

Naopak, časť rýchlostného spojenia R4, ktoré má spájať Prešov s poľskou hranicou a je súčasťou Via Carpatia, nie je z pohľadu vlády SR považovaná za prvoradú prioritu. V roku 2016 sa počíta so začiatkom výstavby dvoch úsekov (Prešov, sever-

¹³ *Common spatial development document of the V4+2 countries*, c. d.

¹⁴ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, c. d.

¹⁵ *KURS 2011 – Zmeny a doplnky č.1 smernej časti Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001*, https://lt.justice.gov.sk/Attachment/text_ZaDc1_po_pripomienkach_040411.pdf?instEID=48&attEID=33477&docEID=160172&matEID=3677&langEID=1&tStamp=20110408133935590 (prístup 8. 8. 2016), tiež *Koncepcia územného rozvoja Slovenskej republiky*, Bratislava, december 2001, <http://www.build.gov.sk/mvrrsr/source/document/001085.pdf> (prístup 8. 8. 2016); pozri tiež *Strategický plán rozvoja dopravnej infraštruktúry SR do roku 2020*, <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=75682> (prístup 1. 12. 2016).

¹⁶ Začínajú stavať diaľničný obchvat Žiliny. Zlepší dopravu a odľahčí vyťažené úseky. In: *aktuality.sk*, 2. 6. 2014, <http://www.aktuality.sk/clanok/253929/zacina-stavat-dialnicny-obchvat-ziliny-bude-hotovy-o-tri-roky/> (prístup 8. 8. 2016).

¹⁷ Pozri webstránku Národnej diaľničnej spoločnosti, www.ndsas.sk (prístup 8. 8. 2016).

ný obchvat a Hanušovce nad Topľou – Kapušany), v prípade oboch však zatiaľ nie je známy termín ukončenia výstavby. So začiatkom výstavby ďalších úsekov sa počíta až v rokoch 2017 – 2020.¹⁸ Skoršie spustenie stavebných prác by pritom privítali aj zástupcovia podnikateľského sektora.¹⁹ Rekonštrukciou a modernizáciou prešla nateraz aspoň cesta I. triedy spájajúca Prešov s hraničným priechodom Vyšný Komárnik.

Hoci ďalšie dôležité cestné spojenie – R3 – spájajúce Šahy (na maďarskej hranici) s Trstenou (na poľskej hranici) sa postupne rozvíja, na dosiahnutie uspokojivých výsledkov bude potrebných ešte niekoľko rokov. V období najbližších piatich rokov sa počíta s rozostavaním dovedna deviatich úsekov, pričom až päť z nich má za začiatok výstavby vytýčený rok 2020 (v roku 2017 by sa mal začať stavať iba úsek Tvrdošín – Nižná s dĺžkou iba o niečo viac ako 5 kilometrov).²⁰ Kvôli stále absencujúcemu diaľničnému prepojeniu Bratislavy a Košíc, tvoriacemu chrbtovú košť cestnej infraštruktúry Slovenska, je najväčšia časť pozornosti aj aktuálnej vlády naďalej venovaná diaľnici D1. Na druhej strane je potešiteľné, že sa postupne zvyšuje počet autobusových spojov medzi Poľskom a Slovenskom, prevádzkovaných väčšinou poľskými dopravcami.

Hoci prepojenie sever – juh možno považovať z hľadiska napojenia Slovenska na cestnú sieť Poľska za kľúčové, aj v železničnej doprave má prioritu modernizácia železničného koridoru spájajúceho Bratislavu s Košicami (teda os západ – východ). Z troch železničných hraničných priechodov je pre osobnú dopravu dostupný celoročne iba jeden, čo značným spôsobom obmedzuje rozvoj cezhraničnej spolupráce a nadväzovanie kontaktov. Z Bratislavy síce premávajú do Varšavy denne dve vlakové súpravy – EC Varsovia a EN Metropol, obidva spoje však prechádzajú územím Českej republiky. Zo Žiliny premáva do pohraničného Zwardoňa iba jedna súprava osobných vlakov denne. Zrejmy je však záujem poľskej i slovenskej strany o aspoň čiastočné obnovenie osobnej dopravy na úseku Medzilaborce – Łupków.²¹

Plánovaná modernizácia trate na úseku Kysucké Nové Mesto – Čadca – hranica s Českou republikou prinesie značné zlepšenie, bez modernizácie traťových úsekov na poľskej strane však bude mať z hľadiska slovensko-poľských bilaterálnych

¹⁸ Tamže

¹⁹ *Congress of small and medium size entrepreneurs of the Visegrad Group – Automotive, conference proceedings*, Slovensko-poľská obchodná komora, Slovenská obchodná a priemyselná komora Žilina, Regionalna izba gospodarcza w Katowicach, 3. 9. 2014.

²⁰ Pozri stránku Národnej diaľničnej spoločnosti, c. d.

²¹ Pozri napríklad Poliaci chcú obnoviť železničné spojenie cez Lupkowský tunel, primátor Medzilaboriec nápad víta. In: *Slovenský východ*, 21. 3. 2016, <http://www.slovenskyvychod.sk/sk/index.php/spravodajstvo/2673-poliaci-chcu-obnovit-zeleznicne-spojenie-cez-lupkowsky-tunel-primator-medzilaboriec-napad-vita> (prístup 8. 8. 2016).

vzťahov iba obmedzený význam. Vyzdvihnúť treba už realizovanú modernizáciu časti železnice Žilina – Krásno nad Kysucou, ktorá bola odovzdaná do užívania už v roku 2012.

Napriek niekoľkým pokusom etablovať priame letecké spojenie medzi Bratislavou a Varšavou zostávajú obe hlavné mestá bez leteckej linky. Potešiteľná je preto správa o zavedení novej leteckej linky medzi Bratislavou a Varšavou spoločnosťou Wizz Air od júna 2017.²² Poľský letecký dopravca LOT zaviedol ešte v roku 2014 sezónnu leteckú linku z Gdanska do Popradu, pričom od jari 2016 bola uvedená do prevádzky aj pravidelná linka Varšava – Košice.²³ Medzipristátie vo Varšave plánuje v zimnej sezóne opätovne aj lotyšský dopravca airBaltic na svojej linke z Popradu do Rigy.

Hoci nedostatočne rozvinutá dopravná infraštruktúra nebráni podľa štatistík rozvoja bilaterálneho obchodu medzi Slovenskom a Poľskom, možno konštatovať, že realizácia dopravných projektov by mala nepochybne pozitívny vplyv na ďalší nárast obchodnej výmeny, na rozhodnutia investorov z oboch krajín investovať v prihraničných regiónoch, ako aj na rozvoj cezhraničnej spolupráce ako takej. Trojuholník Katovice – Ostrava – Žilina má potenciál stať sa jedným z najdynamickejších sa rozvíjajúcich regiónov, bolo by chybou nevyužiť ho aj pre rozvoj slovensko-poľskej bilaterálnej relácie. Ekonomický rozvoj prihraničných regiónov a cezhraničnej spolupráce ako takej by mohol byť zároveň impulzom pre výraznejšie posilnenie cezhraničnej verejnej dopravy.

Cezhraničná spolupráca

Rozvoj miestnej demokracie na poľsko-slovenskom pohraničí bol od začiatku 90. rokov úzko prepojený s rozvojom cezhraničnej spolupráce. Obzvlášť dynamicky sa rozvinula spolupráca miestnych samospráv v tatranskej a podtatranskej oblasti – na Podhalí, Liptove, Spiši aj Orave. Dôležitým faktorom v poľsko-slovenskom zblížení bola v spomínaných regiónoch goralská kultúra, predstavujúca tradičný most medzi obidvomi národmi, tiež aktivity slovenskej menšiny v poľskej časti Spiša a Oravy.

Poľsko bolo prvou susednou krajinou, s ktorou Slovensko podpísalo medzivládnu dohodu o cezhraničnej spolupráci. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky

²² Z Bratislavy pribudne nová linka Wizz Air do Varšavy. In: *bts.aero – Bratislava Airport*, <https://www.bts.aero/o-letisku/press/tlacove-spravy/z-bratislavy-pribudne-nova-linka-wizz-air-do-varsavy/> (prístup 8. 8. 2016).

²³ *Poľské aerolínie LOT budú lietať z Košíc do Varšavy*, 9. 11. 2015, <http://www.airportkosice.sk/aktuality/657/> (prístup 8. 8. 2016).

a Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci bola podpísaná v roku 1994, pričom platnosť nadobudla v januári 1995.²⁴ Jej hlavným zámerom bolo vytvoriť legislatívny rámec k rozvoju kontaktov medzi samosprávami a regiónmi na oboch stranách hranice a tým prispieť aj k celkovému rozvoju slovensko-poľských vzťahov. Dohoda predpokladala rozvoj spolupráce v celom rade sektorových oblastí, vrátane územného plánovania, dopravy, priemyslu, poľnohospodárstva, cestovného ruchu a pod. Smery, respektíve priority rozvoja cezhraničnej spolupráce má za úlohu vytyčovať Slovensko-poľská komisia pre cezhraničnú spoluprácu, vytvorená na základe článku 7 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci. K náplni činnosti komisie patrí zároveň vypracovávanie návrhov v rôznych oblastiach posilňujúcich obojstranne výhodný rozvoj podnikania, ako aj ďalších hospodárskych aktivít. Komisia má takisto oprávnenie riešiť sporné problémy a komplikácie, ktoré sťažujú cezhraničnú spoluprácu.²⁵ Pre poľsko-slovenské pohraničie sú tiež dôležité viaceré výzvy týkajúce sa ochrany životného prostredia (napríklad znečistenie ovzdušia). Až 80 % slovensko-poľskej hranice (konkrétne 420 km) prechádza územiaми národných parkov, respektíve chránenými územiaми, čo ju robí výnimočnou aj v porovnaní s inými hranicami SR a PR.²⁶ Dôležité je i posilnenie spolupráce proti záplavám, najmä z tohto dôvodu, že slovenská časť povodia Dunajca a Popradu tvorí časť správneho územia povodia Visly, a poľská časť Oravy patrí k povodiu Váhu.²⁷

Významným nástrojom rozvoja je Program cezhraničnej spolupráce Slovensko – Poľsko INTERREG V-A, ktorý aj v aktuálnom rozpočtovom období (2014 – 2020) poskytuje prostriedky z Európskeho fondu regionálneho rozvoja na implementáciu rôzneho druhu projektov. Cezhraničná spolupráca medzi Poľskom a Slovenskom bola financovaná z prostriedkov Európskej únie ešte pred vstupom oboch krajín do EÚ, pričom aktuálny program cezhraničnej spolupráce nadviazal na predchádzajúcu etapu implementovanú v rokoch 2007 – 2013. Z programu boli financo-

²⁴ Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 18. 8. 1994, <http://www.minv.sk/?bilateralne-dohody-a-zmluvy-o-cezhranicnej-spolupraci> (prístup 15. 9. 2016); Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy transgranicznej. Varšava, 18. 8. 1994, <http://www.mswwia.gov.pl/download/1/10996/POROZUMIENIE.pdf> (prístup 15. 9. 2016).

²⁵ Pozri Štatút komisie o cezhraničnej spolupráci, <http://www.minv.sk/?statut-slovensko-polskej-medzivladnej-komisie> (prístup 15. 9. 2016). Międzyrządowe rady i komisje ds. współpracy transgranicznej i międzyregionalnej. Słowacja, <http://www.mswwia.gov.pl/pl/wspolpraca-miedzynarod/wspolpraca-transgranic/miedzyrzadowe-rady-i-k/8267,Słowacja.html> (prístup 15. 9. 2016).

²⁶ Więckowski, M.: *Przyrodnicze uwarunkowania kształtowania się polsko-słowackich więzi transgranicznych* [Prirodné podmienky vytvárania poľsko-slovenských cezhraničných väzieb]. Varšava: IGiPZ PAN, 2004, s. 87 – 91.

²⁷ Pozri *Współpraca z Republiką Słowacką* [Spolupráca so Slovenskou republikou], www.kzgw.gov.pl (prístup 16. 10. 2016).

vané aj infraštruktúrne projekty skôr miestneho významu (modernizácia cestných komunikácií v dĺžke viac ako 130 km, ako aj viac ako 900 km cyklotrás), projekty zamerané na obnovu historických pamiatok i konkrétne produkty cestovného ruchu. V aktuálnom rozpočtovom období sa subjekty zo Sliezskeho, Malopoľského a Podkarpatského vojvodstva na poľskej strane a Žilinského a Prešovského kraja na slovenskej strane, ako aj z okresu Spišská Nová Ves (ako jediného z Košického kraja) môžu uchádzať o finančnú podporu z rozpočtu dosahujúceho výšku 155 miliónov eur.²⁸

Dôležitými nástrojmi spolupráce na slovensko-poľskom pohraničí sú tiež euroregióny, pričom v posledných rokoch sa rozvíjajú aj Európske združenia územnej spolupráce (EZÚS). Jediným bilaterálnym euroregiónom na slovensko-poľskej hranici je Euroregión Tatry,²⁹ na základe ktorého neskôr vzniklo aj EZÚS Tatry.³⁰ EZÚS Tritia spája prihraničné regióny troch štátov – Českej republiky, Poľska a Slovenska.³¹ Trojstranný charakter má aj Euroregión Beskydy. Euroregión Karpaty sa sústreďuje na rozvoj prihraničných regiónov až v piatich krajinách, pričom popri Slovensku a Poľsku sa v ňom angažujú aj subjekty z Maďarska, Rumunska a Ukrajiny.³² Slovensko sa plnohodnotným členom Karpatského euroregiónu stalo až v roku 1999, dovtedy bolo z politických dôvodov iba pridruženým členom. Karpatský euroregión vzhľadom na vnútornú diverzitu (napríklad Ukrajina nie je členom EÚ) v súčasnosti redefínuje svoje poslanie. Hľadajú sa zároveň aj nové formy podpory spolupráce v oblasti Karpát. Odpoveďou zo strany poľskej vlády, ktorá vznikla po voľbách v roku 2015, ale aj početných organizácií a samospráv na juhu Poľska na cezhraničné výzvy rozvoja Karpát je snaha vytvoriť Karpatskú makroregionálnu stratégiu EÚ.

V kontexte Európskej územnej spolupráce (European territorial cooperation) majú možnosť Slovensko a Poľsko dlhodobo participovať na nadnárodnom programe spolupráce Stredná Európa.³³ Slovensko zároveň je súčasťou Dunajského nadnárodného programu,³⁴ ktorý v podstate územím pôsobnosti kopíruje tzv. Dunaj-

²⁸ Pozri tiež *Áno, Poľsko 2/2015*, špecializovaná príloha denníka *Hospodárske noviny*.

²⁹ Pozri webovú stránku Euroregiónu Tatry: <http://www.euroregion-tatry.sk/w3/index.php> (prístup 15. 9. 2016).

³⁰ Viac pozri na <http://www.euwt-tatry.eu/sk/> (prístup 15. 9. 2016).

³¹ Viac informácií na webových stránkach: <http://www.egttritia.eu/sk/> a www.regionbeskydy.sk (prístup 15. 9. 2016).

³² Pozri viac na stránke Karpatského euroregiónu Slovensko: <http://www.ker.sk/> (prístup 15. 9. 2016). Podrobnejšie pozri: Lewkowicz, Ł.: *Euroregiony na pograniczu polsko-slowackim. Geneza i funkcjonowanie* [Euroregióny na poľsko-slovenskom pohraničí. Genéza a fungovanie]. Lublin: UMCS, 2013.

³³ Pozri *Interreg Central Europe*, <http://www.interreg-central.eu/> (prístup 15. 9. 2016).

³⁴ Viac pozri *Danube Transnational Program 2014–2020*, www.interreg-danube.eu (prístup 15. 9. 2016).

skú stratégiu EÚ, zatiaľ čo Poľsko patrí do Baltského programu³⁵, ktorý analogicky kopíruje Baltskú makroregionálnu stratégiu. Makroregionálna stratégia zastrešujúca všetky vyšehradské krajiny nateraz neexistuje, pričom perspektíva jej potenciálneho zriadenia – napríklad vo forme Karpatskej stratégie – je reálna až po roku 2020, po ukončení aktuálneho rozpočtového obdobia EÚ.

Jedným z najvýznamnejších finančných nástrojov EÚ, ktorý môže výrazne pomôcť k prekonaniu rozdielov medzi jednotlivými regiónmi a odstraňovaniu prekážok v dopravnej infraštruktúre, je Nástroj na prepojenie Európy (CEF). Poľsko a Slovensko spolupracujú pri využívaní tohto nástroja taktiež s Českou republikou a Maďarskom v rámci vyšehradskej spolupráce (počas posledného maďarského predsedníctva V4 bola dokonca zriadená pracovná skupina na vysokej úrovni zameraná na dopravu).³⁶ Príležitosťou na posilnenie spolupráce je i Európsky fond pre strategické investície. Na zoznamoch projektov, ktoré predložili na prípadné financovanie Poľsko a Slovensko, patrí aj modernizácia železničného spojenia Nowy Sacz – Muszyna – štátna hranica so Slovenskom, úsek vedúci od štátnej hranice v Zwardoni do Pyrzowic (rýchlostné cesty S 69 a S1), časť úseku rýchlostnej cesty Svrčinovec-Skalité, významný úsek plánovanej „Via Carpatia“ (od Rzeszowa k poľsko-slovenskej hranici (cesta S 19), ako aj napojenie na severný obchvat Prešova).³⁷

Špecifické výzvy existujú na poľsko-slovensko-ukrajinskom pomedzí v rámci subregiónu, tzv. Karpatského trojuholníka. Poľsko a Slovensko by mohli spolu s ukrajinskými partnermi vytvoriť spoločné projekty vo viacerých oblastiach, vrátane oblasti malých a stredných podnikov, regionálnej politiky, občianskej spoločnosti, miestnych médií atď. a tým prispieť k väčšej stabilite ukrajinských pohraničných regiónov.³⁸ Takáto spolupráca by bola jednoznačným prínosom aj pre prihraničné regióny Poľska a Slovenska, pričom na financovanie takýchto projektov je potrebné zväziť aj nástroje, ktoré ponúka EÚ.

V rámci cezhraničnej spolupráce stále zaostáva za očakávaniami spolupráca malých a stredných podnikov (MSP). Internacionalizácia MSP je však jednou z priorit Európskej únie, a to nielen pokiaľ ide o obchod a investície, ale aj o spoločnú

³⁵ Pozri *Interreg Baltic Sea Region*, <http://www.interreg-baltic.eu/home.html> (prístup 15. 9. 2016).

³⁶ *Visegrád Countries to set up high-level joint working group in transport*, Ministerstvo národného rozvoja Maďarska, 14. 3. 2014, <http://2010-2014.kormany.hu/en/ministry-of-national-development/news/visegrad-countries-to-set-up-high-level-joint-working-group-in-transport> (prístup 15. 9. 2016).

³⁷ *Special Task Force (Member States, Commission, EIB) on Investment in the EU. Annex 2 – Project lists from Member States and the Commission, Part 2*, http://ec.europa.eu/priorities/jobs-growth-investment/plan/docs/project-list_part-2_en.pdf (prístup 15. 9. 2016).

³⁸ Pozri Mrinska, O., Smętkowski, M., Wronka, T.: *Case study on Poland–Slovakia–Ukraine. TERCO: Final Report – Scientific Report Part II*, EUROREG, Varšavská univerzita, 2012, http://www.esponterco.eu/media/case_studies/cs_poland_slovakia_ukraine.pdf (prístup 15. 9. 2016).

výskumnú a vývojovú činnosť, prenos skúseností v oblasti technológií a pod. MSP boli významne zasiahnuté ekonomickou krízou, takže si zasluhujú primeranú pozornosť. Najdôležitejšie problémy, ktorým podnikatelia na oboch stranách hranice čelia, sú spojené s nedostatkom informácií, nedostatkom kapitálu a nedostatkom adekvátnej verejnej podpory. Zložitá administratíva a rastúce náklady na činnosť predstavujú dodatočný problém na Slovensku, zatiaľ čo v Poľsku by podnikatelia privítali väčšiu efektívnosť vzdelávacieho systému.³⁹ Významnú úlohu pri nadväzovaní kontaktov medzi slovenskými a poľskými podnikateľmi zohráva Slovensko-poľská obchodná komora a Poľsko-slovenská obchodná a priemyselná komora, s dôrazom na organizáciu spoločných seminárov, rešpektíve konferencií.

Niet pochýb o tom, že cestovný ruch zohráva dôležitú úlohu na oboch stranách slovensko-poľskej hranice. Problémom zostáva nedostatočná dopravná prístupnosť a kvalitné prepojenia medzi Slovenskom a Poľskom. Zlepšenie v širšie chápanom dopravnom sektore môže mať výrazný vplyv na rozvoj poľsko-slovenského pohraničia ako oblasti s veľkým potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu.⁴⁰ Po úbytku poľských turistov spôsobenom hospodárskou krízou z roku 2009 a silným eurom sa situácia mení a počet Poliakov navštevujúcich Slovensko opäť začal rásť. Predpokladom pre ďalší rast je zlepšenie infraštruktúry, ale aj zvýšenie počtu spojov verejnej dopravy, ktorá zďaleka nespĺňa očakávania. Nevyčerpané sú nateraz aj možnosti letiska v Poprade ako jediného medzinárodného letiska v tesnej blízkosti Tatier.

Dôležitým sociálnym javom a hospodárskym faktorom na slovensko-poľskom pohraničí sú stále aj cesty Slovákov na nákupy v Poľsku, v posledných rokoch sa však stále populárnejšími pre Slovákov stávajú aj poľské reštaurácie, hotelové rezorty či akvaparky. Počet slovenských turistov v Poľsku sa tak postupne zvyšuje, aj keď prevažne ide o takzvaných jednodňových turistov navštevujúcich turistické atrakcie v pohraničí.

Záverčné zhrnutie

Slovensko a Poľsko by sa spolu s ďalšími vyšehradskými krajinami mali naďalej usilovať o podporu rozvoja infraštruktúrnych projektov na osi sever – juh, viaceré spoločné slovensko-poľské projekty sú totiž prospešné aj z hľadiska širšieho regiónu strednej Európy. Charakter slovensko-poľského pohraničia poukazuje pritom na

³⁹ *Congress of small and medium size entrepreneurs*, op. cit.

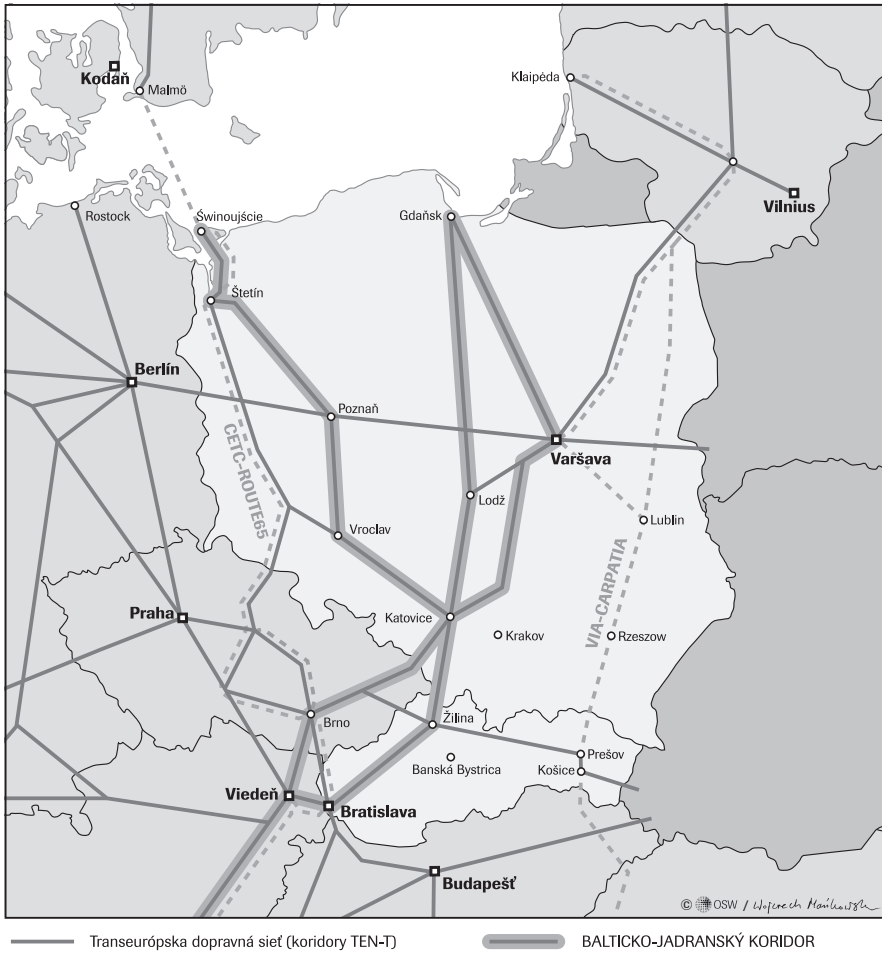
⁴⁰ Podrobnejšie pozri: Więckowski, M. et al.: *Możliwości poprawy dostępności i rozwoju turystyki na pograniczu polsko-słowackim. Warunki rozwoju, rekomendacje i dobre praktyki* [Možnosti zlepšenia dostupnosti a rozvoja turistiky na poľsko-slovenskom pohraničí. Podmienky rozvoja, odporúčania a dobré príklady z praxe]. Varšava, Bratislava: IGI&PZ PAN, GŮ SAV, 2012.

potrebu silných nástrojov kohéznej politiky EÚ na oboch stranách hranice. Zreformovaná kohézna politika promuje územnú kohéziu s dôrazom na mestá, funkcionálnu geografiu, špecifické územia z hľadiska geografických a demografických problémov, ako aj využitie nástrojov makroregionálnych stratégií. Rastúci dôraz na územný rozmer v kohéznej politike a hľadanie európskej pridanej hodnoty realizovaných projektov by mal byť dodatočným impulzom pre posilnenie slovensko-poljskej spolupráce.

Rozvoj cezhraničnej spolupráce napomáha riešenie štrukturálnych problémov špecifických, periférnych regiónov, ale aj posilnenie vnútornej kohézie a dobudovanie infraštruktúry. Rozvinutá infraštruktúra pomôže vyšehradským krajinám i širšiemu regiónu strednej Európy konkurovať iným regiónom v rámci EÚ. Kľúčové sa javí byť dobudovanie rýchlostného cestného prepojenia D3/S69 medzi Žilinou a Skalitým a Zwardoňom a Bielsko-Bialou, ale aj lepšie spojenie východného Slovenska a východného Poľska (Via Carpatia), pričom súběžne by sa obe krajiny mali usilovať o modernizáciu železničných prepojení.

Špecifickú pozornosť si zasluhuje východná časť slovensko-poľského pohraničia, ktorá zaostáva za inými regiónmi v ekonomickom rozvoji. S využitím finančných prostriedkov EÚ a existujúcich nástrojov spolupráce (vrátane eurorégiónoch a EZÚS) možno implementovať celý rad nových projektov zapájajúcich do spolupráce rôznych aktérov z oboch strán hranice. V záujme oboch krajín je tiež podporovať spoluprácu malých a stredných podnikov v prihraničných regiónoch, a to prostredníctvom redukcie administratívnych bariér a podporou podnikateľských aktivít, ako aj rozvoj turistického ruchu a zodpovedajúcej turistickej infraštruktúry.

Mapa 1. Dopravné koridory v strednej Európe

Východná politika Slovenska a Poľska: rozdiely a podobnosti

Alexander Duleba, Adam Eberhardt

Vzťahy s východnými susedmi patria medzi kľúčové agendy zahraničnej politiky Poľska a Slovenska. Obidve krajiny majú vonkajšiu východnú hranicu EÚ i NATO a sú v oveľa väčšej miere než iné členské krajiny Únie i Aliancie vystavené vplyvom vyplývajúcim z vývinu v krajinách východnej Európy. Je preto prirodzené, že Poľsko a Slovensko v porovnaní s inými členskými krajinami Únie i Aliancie oveľa intenzívnejšie vnímajú svoje záujmy v regióne. Zároveň, projekcia záujmov Slovenska, resp. Poľska voči krajinám východnej Európy zohrala významnú úlohu i pri rozvoji bilaterálnych slovensko-poľských vzťahov za posledných viac než 20 rokov. Na jednej strane je možné konštatovať, že v uplynulých dvoch dekádach došlo k značnej konvergencii vnímania záujmov vo východnej Európe zo strany poľských i slovenských politických elít, avšak zároveň možno konštatovať i to, že vo východnej politike obidvoch krajín i naďalej pretrvávajú odlišnosti.

Hlavné smery a rozdiely vo východnej politike

Najväčšie rozdiely medzi poľskou a slovenskou východnou politikou sa prejavili v 90. rokoch. Hlavné ciele i smery poľskej východnej politiky zostali kontinuálne od vzniku nezávislej tretej *Rzeczpospolitej* v roku 1989 až po súčasnosť, v prípade Slovenska však existuje zásadný rozdiel medzi východnou politikou vlád vedených Vladimírom Mečiarom (najmä tzv. tretej Mečiarovej vlády v rokoch 1994 – 1998) a dvoch nasledujúcich vlád, ktoré viedol Mikuláš Dzurinda (1998 – 2002 a 2002 – 2006). V 90. rokoch sa uskutočnila na Slovensku debata o prioritách východnej politiky, ktorá bola v Poľsku už dávno dokončená.

Prvým vyjadrením suverénnej poľskej východnej politiky plne v súlade s líniou prometeovskej školy po roku 1989 bola koncepcia „dvojkoľajnosti“. Ešte pred rozpadom ZSSR prvá poľská nekomunistická vláda Tadeusza Mazowieckého (1989 – 1991) nadviazala bilaterálne vzťahy s vedeniami sovietskych republík a zároveň sa snažila o udržiavanie konštruktívnych a nekonfrontačných vzťahov s vedením ZSSR. Hlavnými cieľmi Mazowieckého vlády vo vzťahoch s Moskvou bolo dosiahnutie odsunu sovietskych vojsk z územia Poľska a zároveň získanie podpory zo strany ZSSR pri definitívnom formálnom potvrdení západnej hranice Poľska v kontexte prebiehajúcej reunifikácie Nemecka (rokovania „2 + 4“). Obidva ciele boli splnené

napriek tomu, že posledné sovietske jednotky opustili Poľsko až v septembri 1993, o dva roky neskôr, než sa tak stalo v prípade Československa.¹

Po rozpade ZSSR sa poľská východná politika stala de facto súhrnom osobitných politík voči jednotlivým nezávislým postsovietskym štátom. Vo vzťahoch s Ruskom sa rýchlo prejavila disproporcía záujmov vo vzájomných vzťahoch i očakávaniach. Napriek tomu, že poľská vládna politika i verejná mienka boli kritické voči rastúcim autoritárskym trendom v Rusku (prejavilo sa to napr. v otvorenej kritike krokov Kremľa v Čečensku), zároveň vzťahy s Ruskom boli považované za mimoriadne dôležité a pretrvávalo očakávanie pozitívneho prielomu vo vzájomných kontaktoch. Ruská strana sa snažila o znemožnenie integrácie Poľska do euroatlantických štruktúr najmä prostredníctvom svojho bilaterálneho dialógu so západnými krajinami, obchádzajúc tak krajiny strednej Európy. Dvojstranné kontakty na najvyššej diplomatickej úrovni boli málo intenzívne. Prvá návšteva prezidenta Ruska Borisa Jeľcina vo Varšave sa uskutočnila v auguste 1993 a druhá až v januári 2002, keď Poľsko navštívil ruský prezident Vladimír Putin. Medzitým Rusko niekoľkokrát navštívil prezident Poľska Aleksander Kwasniewski.

Negatíva bilaterálnych poľsko-ruských vzťahov spôsobovali najmä otázky týkajúce sa rôzneho prístupu k európskej bezpečnosti (rozširovanie NATO), spolupráce v energetike (rozpory týkajúce sa podmienok dohody o dodávkach zemného plynu z Ruska, výstavba plynovodu Jamal, neskôr Nord Stream), rozdielneho hodnotenia historických otázok (komunistické obdobie, 2. svetová vojna, vrátane otázky rehabilitácie obetí katynskej masakry), rovnako ako i poľské angažovanie sa na Ukrajine. Zdrojom kontroverzií vo vzájomných vzťahoch od roku 2010 je takisto postup Ruska pri vyšetrovaní leteckej katastrofy v Smolensku, pri ktorej zahynul prezident Poľska Lech Kaczyński (určenie zodpovednosti strán za katastrofu, neochota Ruska poskytnúť poľskej strane informácie a materiály z vyšetrovania havárie lietadla, vrátane vraku lietadla TU-154).

S cieľom nájsť odpovede na kontroverzné otázky v rusko-poľských vzťahoch ministri zahraničných vecí oboch krajín sa dohodli na zriadení Poľsko-ruskej skupiny pre problémové otázky (Poľsko–Rosyjska Grupa ds. Trudnych). Skupina bola poverená úlohou dosiahnuť zblíženie poľskej a ruskej percepcie spoločnej histórie v 20. st. a doceliť tak vyňatie historických otázok z aktuálnej politickej agendy.² V rámci tejto iniciatívy boli v Moskve i vo Varšave zriadené analogické inštitúcie

¹ Pozri napr. Calka, M.: *The Warsaw-Kyiv-Moscow security triangle*. In: Balmaceda, M. M. (ed.): *On the edge. Ukrainian-Central European-Russian security triangle*. Budapešť: Central European University Press, 2000. s. 35 – 60.

² Pozri napr. Adamski, L., Malgin, A.: *Polish-Russian relations 1991–2011*. In: Zagorski, A. (ed.): *Russia and East Central Europe after the Cold War. A fundamentally transformed relationship*. Praha: Human Rights Publishers, Inštitút svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov Ruskej akadémie vied, Nadácia Friedricha Eberta, 2015, s. 23 – 58.

financované zo štátnych rozpočtov, ktorých cieľom je podporiť poľsko-ruský dialóg a porozumenie. Napriek tomu, že sa zatiaľ nepodarilo nastaviť medzi oboma inštitúciami dobrú spoluprácu, poľské centrum sa angažuje v rade iniciatív, ktorých cieľom je zblíženie obidvoch národov. Na poľsko-ruské vzťahy však mala výrazný negatívny dopad agresívna politika Ruska voči Ukrajine, vrátane anexie Krymu, ako aj aktivity Moskvy smerujúce k zničeniu medzinárodného poriadku etablovaného po skončení studenej vojny.

Poľsko ako prvá krajina na svete uznala štátnu suverenitu a nezávislosť Ukrajiny dňa 2. decembra 1991. Ukrajina sa stala najvýznamnejším partnerom Poľska za hranicami euroatlantického priestoru. Všetky poľské vlády od začiatku 90. rokov deklarovali jednoznačnú podporu nezávislej Ukrajiny, rovnako ako i podporu jej európskym aspiráciám. Všetky doterajšie poľské vlády tiež vyjadrili jednoznačnú vôľu i podporu pre zblíženie s Ukrajinou, vrátane prekonania problémových otázok zo spoločných dejín. Bol ustanovený intenzívny politický dialóg, vrátane pravidelných každoročných rokovaní na úrovni prezidentov Poľska a Ukrajiny. Vzťahy s Ukrajinou boli prioritou pre prezidentov Aleksandra Kwasniewského, Lecha Kaczyńskiego, rovnako ako i Bronislawa Komorowského, nehľadiac na ich rozdielne stranícko-politické pozadie. Všetci sa angažovali vo veci zblíženia Ukrajiny so západom, podpore jej integrácie do euroatlantických štruktúr, ako i v realizácii reforiem a demokratickej transformácii.³

Intenzívny politický dialóg bol však sprevádzaný slabou bilaterálnou agendou – nepodarilo sa dosiahnuť širší spoločenský dialóg, pokrývala hospodárska spolupráca a historické otázky (hlavne vraždenie poľského obyvateľstva oddielmi Ukrajinskej povstaleckej armády na Volyni a vo východnej Haliči v rokoch 1943 – 1944), boli riešené viac rétoricky bez dosiahnutia zblíženia historických naratívov i vnímania verejnosti na obidvoch stranách.⁴ Napriek niekoľko rokov trvajúcim vyhláseniam a rozhovorom nepodarilo sa zrealizovať strategický hospodársky projekt, výstavbu ropovodu Odesa – Brody – Plock, ktorý by umožnil dopravu kaspickej ropy do Poľska, obchádzajúc územie Ruska.

V dôsledku samoizolácie autokratického Bieloruska pod vedením Alexandra Lukašenka poľsko-bieloruské vzťahy sú málo intenzívne a z času na čas boli jednoducho zmrazené. Zdrojom napätia v bilaterálnych poľsko-bieloruských vzťahoch sa postupom času stala otázka okliešťovania práv 300 – 400-tisícovej poľskej menšiny v Bielorusku. Spor o pravidlách fungovania organizácie, zastupujúcej poľskú menšinu v Bielorusku, nie je vyriešený doteraz.

³ Pozri napr. Wolczuk, K, Wolczuk, R.: *Poland and Ukraine: A strategic partnership in a changing Europe?* Londýn: Royal Institute of International Affairs, 2002.

⁴ Pozri napr. Piotrowski, T.: *Polish-Ukrainian relations during World War II: ethnic cleansing in Volhynia and Eastern Galizia.* Varšava: Nadácia Adama Mickiewicza, 1995.

Na rozdiel od Poľska Slovensko vstúpilo do obdobia svojej štátnej suverenity v roku 1993 bez konsenzu v oblasti zahraničnej politiky. Podstatnou charakteristikou zahraničnopolitickej diskusie na Slovensku v 90. rokoch bolo to, že mala výsostne vnútropolitický rozmer, pretože bola súčasťou domácej diskusie o demokracii a zároveň i politického zápasu o pravidlá mocenskej hry, resp. voľbou medzi posilnením, a najmä utvrdením politického režimu liberálnej demokracie, ktorý sa sformoval po páde komunistického režimu, alebo naopak jeho spochybnením, resp. smerovaním k autoritárnemu politickému režimu. Voľba medzi integráciou do NATO a EÚ na strane jednej a Ruskom na strane druhej bola zároveň voľbou medzi demokratickou a autokratickou podobou mladého slovenského štátu. Zahraničnopolitické preferencie domácich aktérov na Slovensku a ich vzťahy s vonkajšími aktérmi boli v tom čase oveľa viac odrazom ich vnútropolitických než zahraničnopolitických preferencií a programov.⁵

Rusko vo vzťahoch so Slovenskom v druhej polovici 90. rokov podporilo štýl vládnutia vtedajšej Mečiarovej vládnej garnitúry, pretože malo záujem:

1. vyradiť Slovensko z prvej vlny rozširovania NATO (rozšírenie NATO bolo definované v strategických bezpečnostných dokumentoch RF ako hrozba národnej bezpečnosti RF);
2. na presadení svojich hospodárskych záujmov, najmä v súvislosti s tranzitom zemného plynu na európske trhy (hlavný zdroj príjmov štátneho rozpočtu RF); a
3. na podpore „príbuzného“ politického režimu v SR (to isté možno vysledovať v politike Ruska v 90. rokoch voči Juhoslávii, Bielorusku, Ukrajine, Gruzínsku a pod.).

Nástroje a spôsoby tlaku Ruska na zvrátenie smerovania Slovenska sa prejavili v nasledujúcich formách:

1. „Jednokartová diplomacia“ v bilaterálnych vzťahoch: výlučná podpora iba Rusku lojálnych politických síl na Slovensku a ignorovanie nelojálnych (prejavilo sa to najmä za tzv. Moravčíkovej vlády, máj – september 1994⁶, potom počas tretej Mečiarovej vlády v rokoch 1994 – 1998;

⁵ Pozri Duleba, A.: Democratic consolidation and the conflict over Slovak international alignment. In: Szomolányi, S., Gould, J. A. (eds): *Slovakia: problems of democratic consolidation and the struggle for the rules of the game*. New York: Columbia University Press, 1998.

⁶ Vláda na čele s predsedom Jozefom Moravčíkom bola sformovaná v marci 1994 (v úrade bola do decembra 1994) po kríze a rozpade tzv. druhej Mečiarovej vlády (1992 – 1994). Moravčíkova vláda bola dočasnou vládou a jej hlavným cieľom bolo pripraviť nové predčasné parlamentné voľby. Oficiálni predstavitelia Ruskej federácie sa počas svojich návštev v SR v uvedenom období stretávali s predstaviteľmi vtedajšej opozície a ignorovali oficiálnych predstaviteľov SR. V uvedenom období sa „jednokartová diplomacia“ Ruska prejavila najvýraznejšie.

2. politika „privilegovaných vzťahov“: sľubovanie osobitných ekonomických výhod, poskytnutia bezpečnostných garancií v prípade, ak Slovensko nevstúpi do NATO a stane sa neutrálnym štátom (ekonomické privilégiá boli vyjadrené najmä v tzv. geopolitickej a geoeconomickej koncepcii Slovenska ako mosta spájajúceho Rusko so západom, ktorá sa najmä po madridskom summite NATO stala takmer oficiálnou koncepciou zahraničnej stratégie SR);
3. intervencie do domácej debaty: najmä zdôrazňovanie kultúrnej a mentálnej odlišnosti „západného“ a „slovanského (východného) sveta“ (ideológia slovanskej vzájomnosti, nevhodnosti „západných vzorov“ pre slovanské krajiny a pod.) a nakoniec, v politickom zápase o podobu a charakter slovenského štátu v 90. rokoch, Ruská federácia vyvíjala tlak, ktorý mal zabrániť sformovaniu politického režimu liberálnej demokracie a zamedziť vstupu SR do integračných zoskupení západu.

Vzťahy Slovenska s Ukrajinou boli za Mečiarovej vlády v absolútnom tieni vzťahov s Ruskom. Veľmi výstižne to vyjadril podpredseda Mečiarovej vlády Sergej Kozlík, ktorý počas oficiálnej návštevy v Kyjeve v júni 1995 vyhlásil: „Ukrajina je pre nás brána na ruský trh“.⁷ Pre Mečiarovo obdobie slovenskej východnej politiky bolo typické presvedčenie, že pokiaľ sa dohodneme s Moskvou, dohodneme všetko, čo potrebujeme v priestore „na východ od Karpát“. Vzťahy s Bieloruskom, okrem politického porozumenia pre právo prezidenta Aleksandra Lukašenka raziť „vlastnú bieloruskú cestu“, neboli pre Mečiarovu „pragmatickú“ vládu prioritou vzhľadom na absenciu spoločnej hranice i zanedbateľný obchodný obrat.⁸

Mečiarova východná politika nepriniesla pre jeho vládu a Slovensko riešenia, ktoré boli očakávané. Prepad priemyselnej výroby, vrátane ťažkej vojenskej techniky, pokračoval, rástlo zadlženie štátu, sociálne podmienky obyvateľstva stagnovali a zvyšoval sa odpor verejnosti voči autokratickému štýlu Mečiarovho vládnutia. Paradoxným výsledkom Mečiarovho príklonu k Rusku bolo to, že už v druhej polovici 90. rokov viac než 80 % slovenského exportu smerovalo na trh Európskej únie. Mečiarovo obdobie v slovenskej politike sa skončilo po parlamentných voľbách v októbri 1998, po ktorých bola zostavená široká koalíčná vláda vedená Mikulášom Dzurindom. Dzurindova vláda podrobila východnú politiku priority vrátiť Slovensko naspäť na cestu integrácie do NATO a EÚ. Vzťahy s Ruskom vybudované za Mečiara boli podrobené komplexnej revízii a došlo i k strategickému prehodnoteniu významu vzťahov s Ukrajinou.

⁷ Viac pozri rozhovor Sergeja Kozlíka pre denník *Pravda*, 16. 6. 1995.

⁸ Kritici Mečiarovej politiky na Slovensku v 90. rokoch často prirovnávali jeho politiku k politike bieloruského prezidenta Aleksandra Lukašenka. V opozičných médiách sa uchytil výraz, že Mečiar je „Lukašenko na Dunaji“.

Poľská a slovenská východná politika neboli od seba nikdy také vzdialené ako v 90. rokoch. Revízia Mečiarovej východnej politiky za dvoch Dzurindových vlád (1998 – 2006) priblížila východnú politiku Bratislavy k východnej politike Varšavy.

Východná politika a euroatlantická integrácia: zblížovanie postojov

Euroatlantická integrácia bola hlavným faktorom, ktorý viedol k významnej programovej konvergencii východnej politiky Poľska a Slovenska. Okrem pretrvávajúcich národných špecifik, vrátane odlišnej percepcie východnej Európy a historických daností (napr. absencia významnej slovenskej národnostnej menšiny v krajinách východnej Európy), spoločné politiky EÚ a NATO sa stali zároveň i spoločným menovateľom pre rozvoj bilaterálnych vzťahov Poľska a Slovenska s východnými susedmi.

Vstup Poľska do EÚ mal negatívny dosah na medziludské a spoločenské kontakty s krajinami východnej Európy. Poľsko bolo prinútené zaviesť vízový režim voči postsovietskym susedom. Je pravda, že Poľsko tak urobilo až v októbri 2003 na poslednú chvíľu pred samotným vstupom, o tri roky neskôr ako Slovensko. Už ako členská krajina EÚ Poľsko jednoznačne presadzovalo liberalizáciu vízového režimu EÚ s krajinami východnej Európy, vrátane Ruska. V tejto oblasti sa podarilo dosiahnuť významný úspech – v roku 2012 Varšava dokázala presvedčiť inštitúcie EÚ, aby sa súčasťou malého pohraničného styku (zjednodušený bezvízový režim pre prechod hranice osobami, ktoré majú trvalé bydlisko v prihraničnom pásme) stalo celé územie Kaliningradskej oblasti. Ešte predtým, v roku 2009, bol malý pohraničný styk zavedený na hraniciach s Ukrajinou. Bielorusko, napriek tomu, že bola dosiahnutá dohoda o malom pohraničnom styku, zdržalo jej ratifikáciu. Poľsko pritom východným susedom vydávalo takmer polovicu z celkovo udelených schengenských víz. V roku 2014, napriek nesúhlasu bieloruských úradov s rozšírením poľskej konzulárnej služby v Bielorusku, Poľsko udelilo 400-tisíc víz občanom Bieloruska, z nich viac než polovica boli schengenské víza. V rovnakom roku Poľsko udelilo 830-tisíc víz občanom Ukrajiny, z nich jedna tretina boli schengenské víza, pričom každé druhé poľské vízum vydané občanom Ukrajiny bolo bezplatné.⁹

Po vstupe do EÚ sa v Poľsku rozbehla živá diskusia o ďalších cieľoch východnej politiky. Otázka znela, či nie sú ciele poľskej východnej politiky príliš ambiciózne

⁹ Polska w ubiegłym roku wydała Ukraińcom ponad 830 tys. wiz [Poľsko vydalo v minulom roku víza viac ako 830-tisíc Ukrajincom]. In: *wschodnik.pl*, 10. 2. 2015, <http://wschodnik.pl/polityka/item/68-polska-w-ubieglym-roku-wydala-ukraincom-ponad-830-tys-wiz.html>, (prístup 9. 1. 2016).

vzhľadom na limitované zdroje, ktoré Poľsko má, na to, aby reálne vplývalo na situáciu vo východnej Európe a riešenie transformačných problémov východných susedov. V diskusii zazneli hlasy argumentujúce, že pre Poľsko by bolo lepšie rozhodnúť sa v prospech „minimalistického prístupu“ vo východnej politike v zmysle sústredenia sa na presadzovanie vlastných záujmov a rezignovať z presadzovania nerealistických geopolitických vízií.¹⁰ Táto diskusia však nemala za následok rast izolacionistických nálad, navyše, priebeh tzv. Oranžovej revolúcie na Ukrajine na prelome rokov 2004 a 2005 potvrdil, že Poľsko, okrem stále silnejšieho postavenia v západných štruktúrach, má na východe svoje záujmy, rovnako ako i nástroje na presadzovanie svojej východnej politiky, ktorú nie je možné zredukovať iba na ekonomické záujmy.

Debata o povstupových prioritách zahraničnej politiky SR sa uskutočnila v rokoch 2002 – 2004 v čase, keď už bolo zrejmé, že Slovensko sa stane členom NATO i EÚ. Jej zhrnutie a závery možno nájsť v publikácii *Zahraničná politika Slovenska po vstupe do NATO a EÚ*, ktorú vydalo Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v roku 2004.¹¹ Slovensko preto stálo pred výzvou sformulovať svoju vlastnú mieru zodpovednosti v spoločných politikách NATO a EÚ tak, aby prevzalo na svoje vlastné plecia časť zodpovednosti NATO a EÚ v medzinárodných vzťahoch, a zároveň definovať svoju národnú zodpovednosť v rámci NATO i EÚ takým spôsobom, aby súčasne bolo schopné obhájiť svoje národné záujmy.

Západný Balkán a najväčší východný sused Slovenska Ukrajina boli vyhodnotené ako priority pre slovenskú zahraničnú politiku v povstupovom období. Aj na západnom Balkáne i na Ukrajine sa zbíjali dve základné charakteristiky:

- sú oblasťami prioritného záujmu NATO i EÚ a
- Slovensko tam má svoje vlastné vitálne záujmy.

Inými slovami, i vo vzťahoch s Ukrajinou i krajinami západného Balkánu sa NATO i EÚ môžu stať nástrojom slovenskej zahraničnej politiky a naopak, Slovensko môže prevziať časť zodpovednosti NATO i EÚ na svoje vlastné plecia. Vzťahy s Ukrajinou a krajinami západného Balkánu prvýkrát verejne vyhlásil za povstupové priority zahraničnej politiky SR vtedajší predseda vlády Mikuláš Dzurinda v marci 2004.¹²

¹⁰ Pozri napr. Sienkiewicz, B.: „Pochwała minimalizmu“ [„Chvála minimalizmu“]. In: *Tygodnik Powszechny*, 24 – 31. 12, 2000. Výber najzaujímavejších článkov v anglickom jazyku pozri v *The Polish Foreign Affairs Digest*, roč. 1, č. 1, 2001.

¹¹ Duleba, A., Lukáč, P. (eds): *Zahraničná politika Slovenska po vstupe do NATO a EÚ. Východiská a stratégie*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2004.

¹² Pozri Dzurinda, M.: Vystúpenie predsedu vlády Slovenskej republiky Mikuláša Dzurindu. In: Brežani, P. (ed.): *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2003*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2004.

Udržanie a rozvoj regionálnej spolupráce v rámci V4 bol definovaný ako strategická priorita pre záujmy Slovenska po vstupe do EÚ a NATO.¹³ Regionálny formát V4 znásobuje kapacitu každej z krajín V4 pri presadzovaní záujmov vnútri EÚ a NATO, ako aj pri presadzovaní záujmov v dvoch kľúčových susedných regiónoch – východnej Európy a Balkánu. Spolupráca v rámci V4 na báze priorít *Kroměřížskej deklarácie*, ktorá definovala povstupové priority regionálnej spolupráce v rámci V4, vrátane spoločného príspevku k tvorbe politiky EÚ i NATO voči krajinám východnej a juhovýchodnej Európy, bola ďalším významným faktorom pre zblíženie poľskej a slovenskej východnej politiky.¹⁴

Zatiaľ čo pri implementácii priorít voči západnému Balkánu slovenská diplomacia dosiahla výrazné úspechy, nedá sa to isté povedať v prípade Ukrajiny. Veľvyslanectvo Slovenska v Kyjeve pôsobilo ako kontaktné veľvyslanectvo NATO pre Ukrajinu počas rokov 2007 – 2009. Ak by sme však mali úspešnosť tohto pôsobenia merať mierou rastu podpory ukrajinskej verejnosti vstupu Ukrajiny do NATO v uvedenom období, nebolo by príliš veľmi čo hodnotiť. Slovensko ponúklo Ukrajinu plán bilaterálnej pomoci pri plnení cieľov Akčného plánu s EÚ v roku 2005, ktorý vtedajší ukrajinský premiér Jurij Jechanurov označil za najlepší, aký Ukrajina dostala od členskej krajiny EÚ.¹⁵ Napriek tomu politike Slovenska voči Ukrajine i východnej Európe ako takej stále chýbala a chýba dlhodobá strategická vízia, a najmä kontinuita.

Dve Dzurindove vlády v rokoch 1998 – 2006 sa snažili s väčším alebo menším úspechom o podporu zblížovania Ukrajiny s NATO i EÚ, čo je strategickým záujmom SR. Ficova vláda v rokoch 2006 – 2010, a najmä po plynovej kríze v januári 2009, ich vrátila takmer do bodu nula. Vtedajší slovenský premiér nekriticky, a hlavne neodôvodnene jednostranne podporil Rusko v rusko-ukrajinskom plynárenskom spore a jednostranne označil Ukrajinu za vinníka prerušenia dodávok zemného plynu do SR v januári 2009. Navyše vyhlásil, že ako odvetný krok voči Ukrajine Slovensko by malo prehodnotiť svoju podporu jej európskym aspiráciám.¹⁶ Ak by boli vzťahy s Ukrajinou nielen deklarovanou, ale i „vžitej“ prioritou zahraničnej politiky SR, slovenský premiér by takéto niečo nikdy nemohol vyhlásiť.

¹³ Pozri Lukáč, P., Strážay, T.: Regionálna zodpovednosť Slovenska. In: Duleba, A., Lukáč, P.: c. d.

¹⁴ *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on Cooperation of the Visegrád Countries after their accession to the European Union*, <http://www.visegradgroup.eu/2004/declaration-of-prime> (prístup 9. 10. 2016).

¹⁵ Tretecký, H.: V Jevropu – razom iz Slovaččynoju [Do Európy – spoločne so Slovenskom]. In: *Deň*, 18. 2. 2001.

¹⁶ Podrobnejšiu analýzu pozri v štúdií Duleba, A.: Vzťahy Slovenska s východnými susedmi v roku 2008. In: Brezáni, P. (ed.): *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2008*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2009, s. 103 – 122.

Vzťahy s Ruskom v povstupovom období stratili vnútropolitický náboj, ktorý mali v 90. rokoch počas obdobia Mečiarovej vlády. Po nástupe prvej Dzurindovej vlády v roku 1998 došlo k štandardizácii a depolitizácii slovensko-ruských vzťahov.¹⁷ K spolitizovaniu vzťahov s Ruskom prispela znova až prvá vláda Roberta Fica (2006 – 2010). Premiér Fico sa vo svojich verejných vystúpeniach stotožnil v kľúčových otázkach medzinárodného diania s pozíciami ruskej diplomacie (diskusia o umiestnení prvkov americkej protiraketovej obrany (PRO) v strednej Európe, hodnotenie príčin rusko-gruzínskej vojny v auguste 2008 a pod.). Vo všetkých týchto prípadoch sa však názory predsedu vlády nie vždy stotožňovali s názormi, ktoré verejne i na medzinárodných fórach prezentoval minister zahraničných vecí SR Ján Kubiš a v prípade debaty o PRO i prezident Ivan Gašparovič. Výsledkom bola vnútorná dvojkolajnosť a menšia čitateľnosť zahraničnej politiky Slovenska.¹⁸

Bielorusko sa výraznejšie ocitlo na zahraničnopolitickej mape Slovenska až v roku 2004 ako krajina zaradená do programu slovenskej rozvojovej pomoci, prostredníctvom ktorej boli a sú podporované projekty slovenských mimovládnych organizácií cieleňé na podporu občianskej spoločnosti. Moldavsko sa na zahraničnopolitickú mapu Slovenska dostalo iba v priebehu posledných rokov a krajiny južného Kaukazu na nej riadne nevidieť ani v súčasnosti.¹⁹

Poľsko a Slovensko ako aktéri východnej politiky EÚ

Členstvo Poľska a Slovenska v EÚ ukázalo, že východná politika sa nerobí iba na východe, ale takisto i na západe – v Bruseli, Berlíne alebo v Paríži, a že miera vplyvu Poľska i Slovenska na východe závisí vo veľkej miere od schopnosti získať spojencov v EÚ. Najmä v prípade Poľska platí i opačný jav – špecializácia v rámci EÚ na východnej politike bola spôsobom posilnenia poľskej pozície v rámci EÚ.

Najväčším úspechom Poľska pri tvorbe východnej politiky EÚ je iniciatíva Východného partnerstva ohlásená v roku 2008 spoločne so Švédskom, ktorá bola akceptovaná všetkými členskými krajinami EÚ. Jej zámerom bolo posilnenie regionálneho rozmeru Európskej politiky susedstva (naštartovanie asociačného procesu,

¹⁷ Pozri Duleba, A., Bilčík, V., Klavec, J., Korba, M.: Vplyv zahraničnopolitických a bezpečnostných faktorov na politický režim. In: Szomolányi, S. (ed.): *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989 – 2004*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005, V. časť, s. 309 – 337.

¹⁸ Pozri Duleba, A.: Vzťahy Slovenska s východnými susedmi v roku 2008. c. d.

¹⁹ Prehľadovú analýzu zapojenia Slovenska do Východného partnerstva – rámcovej politiky EÚ voči šiestim krajinám východnej Európy (Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina) pozri Murray, R., Duleba, A.: Slovakia. In: Duleba, A., Bilčík, V. (eds): *Taking stock of the Eastern Partnership in Ukraine, Moldova, Visegrad Four, and the EU*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2011.

bezvívový režim, doplnkové formy dialógu), ale takisto poskytnutie impulzu pre posilnenie vzájomných kontaktov a spolupráce medzi krajinami Únie a východnej Európy. Úspech Poľska pri iniciovaní Východného partnerstva v roku 2008 sa nachádza v kontraste s neúspešným pokusom o ovplyvnenie východnej politiky EÚ v predstupovom období. V januári 2003 poľské MZV zverejnilo *non paper*, obsahujúci návrhy Poľska na vytvorenie „východnej dimenzie“ politiky rozšírenej EÚ,²⁰ ktorá vychádzala zo zásad kondicionality a diferenciacie pri rozvoji vzťahov EÚ s východnými susedmi, vrátane možnosti ich asociácie s EÚ. Avšak poľský návrh v tom čase nezískal podporu v EÚ a neodzrkadlil sa v návrhu Európskej politiky susedstva, ktorý zverejnila Európska komisia v roku 2004. Fiasko „východnej dimenzie“ a úspech Východného partnerstva potvrdili, že úspešná východná politika Poľska vo veľkej miere závisí od schopnosti presvedčiť západných partnerov o zmysluplnosti vlastných návrhov, rovnako ako i schopnosti budovať širšie koalície.

Významným príspevkom do východnej politiky Únie i úspešným príkladom multilaterálnej diplomacie bola misia prezidenta Poľska Aleksandra Kwasniewského (spolu s prezidentom Litvy Valdasom Adamkusom, šéfom diplomacie EÚ Javierom Solanom a generálnym tajomníkom OBSE a slovenským diplomatom Jánom Kubišom) na Ukrajine v čase tzv. Oranžovej revolúcie, vďaka ktorej sa podarilo predísť násilnej konfrontácii medzi vládou a opozíciou, rovnako ako i eliminovať hrozbu autokratického prevratu v Kyjeve. Podobná misia, tentoraz bez účasti zástupcov inštitúcií EÚ, bola iniciovaná prezidentom Poľska Lechom Kaczynským v spolupráci s prezidentom Litvy Valdasom Adamkusom, prezidentom Estónska Toomasom Ilvesom a prezidentom Ukrajiny Viktorom Juščenkou, keď sa v situácii hrozby útoku ruských jednotiek na Tbilisi v roku 2008 rozhodli navštíviť Gruzínsko, aby jasne deklarovali solidaritu s Gruzínskom, ktoré čelilo ruskej agresii, a zároveň zintenzívnili tlak na prezidenta Francúzska Nicolasa Sarkozyho, ktorý ako zástupca predsedajúcej krajiny v Rade EÚ rokoval s Moskvou a Tbilisi o vyriešení krízy. V nasledujúcich rokoch minister zahraničných vecí Poľska Radoslaw Sikorski zorganizoval niekoľko návštev spolu s ministrami zahraničných vecí Nemecka, Švédska alebo Veľkej Británie v Bielorusku, Ukrajine a Moldavsku. Poľsko jedno-

²⁰ *Non-paper z polskimi propozycjami w sprawie przyszlego kształtu polityki rozszerzonej UE wobec nowych wschodnich sasiadów* [Non-paper s poľskými návrhmi budúcej podoby o novej východnej politike rozšírenej EÚ], Ministerstvo zahraničných vecí Poľskej republiky, január 2003. Uverejnené v *Polityka rozszerzonej UE wobec nowych wschodnich sasiadów*. Varšava: Nadácia Stefana Batorego, 2003, s. 93 – 107, http://www.batory.org.pl/upload/nowi_s.pdf (prístup 6. 1. 2016). Poľský *non-paper* vo veľkej miere čerpal zo spoločného výskumu vyšehradských expertov, ktorý realizovalo Centrum východných štúdií (Ośrodek Studiów Wschodnich) a Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. Viac pozri Pelczynska-Nalecz, K., Duleba, A., Póti, L., Votápek, V. (eds): *Eastern policy of the enlarged European Union. A Visegrad perspective*. Bratislava, Varšava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2003.

značne podporovalo vyšehradskú spoluprácu vo formáte V4 plus Ukrajina, v rámci ktorého sa uskutočňujú pravidelné rokovania zástupcov krajín V4 so zástupcami Ukrajiny. Prezidenti Poľska Bronislaw Komorowski a Slovenska Ivan Gašparovič vo februári 2013 v poľskej Wisle zorganizovali trilaterálne stretnutie s prezidentom Ukrajiny Viktorom Janukovyčom, aby ho presvedčili o potrebe a prospešnosti pokračovania Ukrajiny na ceste zblížovania s EÚ.²¹

Aj v prípade vzťahov s Ruskom sa členstvo Poľska v EÚ stalo významným nástrojom poľskej zahraničnej politiky. Prvým príkladom využitia EÚ ako nástroja poľskej politiky voči Rusku bolo vyriešenie zákazu na dovoz poľských potravín, ktoré Rusko zaviedlo v roku 2005. Poľská vláda, nemajúc inú možnosť ako ovplyvniť stanovisko Moskvy, v novembri 2006 vetovala pokračovanie rokovaní o novej základnej zmluve medzi EÚ a Ruskom.²² Bolo to symbolické gesto, ktoré však veľmi jasne vyjadrilo nesúhlas Poľska s ruským delením členských krajín EÚ na dve kategórie.

Inštitúcie Únie sa ukázali ako pridaná hodnota pre presadzovanie poľských záujmov vo vzťahoch s Ruskom v energetickom sektore. Poľsko podporuje budovanie jednotného trhu s plynom v rámci EÚ, vrátane implementácie a dodržiavania 3. energetického balíčka a výstavby interkonektorov, ktoré výrazne posilňujú pozície Poľska vo vzťahoch s Ruskom v otázke dodávok zemného plynu. Kľúčovým prvkom východnej politiky po ruskej okupácii Krymu a začatí bojov na Donbase v roku 2014, ktorú Poľsko presadzuje na západe, je lobovanie tvrdej odpovede EÚ voči Rusku za jeho agresiu proti Ukrajine, vrátane udržania sankcií.

Slovensko od vzniku Európskej susedskej politiky v roku 2004 sa v rámci Únie zasadzovalo o to, aby EÚ venovala zvýšenú pozornosť východným susedom. V roku 2003 bol spustený program bilaterálnej rozvojovej pomoci SR (*SlovakAid*) a jeho priority sa zosúlادili s cieľmi politiky EÚ voči krajinám východnej Európy. Ukrajina a Bielorusko boli zaradené do zoznamu príjemcov pomoci hneď od začiatkov *SlovakAid*. Po roku 2009 program *SlovakAid* adaptovali na priority Východného partnerstva a na zoznam prijímateľov sa k Ukrajine a Bielorusku pripojili Moldavsko a Gruzínsko. S podporou *SlovakAid* sa na Ukrajine, v Moldavsku i Gruzínsku začal realizovať projekt Národného konventu o EÚ Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, ktorý umožnil sprostredkovanie slovenských transformačných skúseností i harmonizácie s legislatívou a inštitúciami EÚ. Pri ministerstve zahra-

²¹ *Chcemy pomóc Ukrainie w integracji z Zachodem* [Chceme pomôcť Ukrajine v intergácii so západom], Prezident Poľskej republiky, 21. 2. 2013, <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-krajowe/art,233, chcemy-pomoc-ukrainie-w-integracji-z-zachodem.html> (prístup 11. 1. 2016).

²² Eberhardt, A.: *Stosunki Polski z Rosją* [Vzťahy Poľska s Ruskom]. In: *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, 2007. Varšava: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, s. 133 – 145.

ničných vecí bolo v roku 2009 zriadené Centrum pre transfer skúseností z integrácie a reforiem (CETIR), ktoré umožňuje študijné pobyty expertov krajín (aj) Východného partnerstva na Slovensku.

Slovensko spolu s Českou republikou a Maďarskom jednoznačne podporili poľsko-švédsky návrh na vytvorenie Východného partnerstva v roku 2008, ktorému predchádzali spoločné rokovania a stanoviská v rámci V4 podporujúce „východnú dimenziu“ Európskej politiky susedstva. Ministri zahraničných vecí prvej Ficovej vlády (2006 – 2010) Ján Kubiš i Miroslav Lajčák patrili medzi aktívnych podporovateľov programu na rokovaníach ministerskej Rady pre vonkajšie vzťahy EÚ. Slovensko zdôrazňovalo svoju zainteresovanosť predovšetkým na budovaní zóny voľného obchodu a liberalizácii vízového režimu.²³ Hodnotovú a etickú dimenziu programu Východné partnerstvo z hľadiska SR zdôrazňoval minister Miroslav Lajčák, keď ho definoval ako „šancu vrátiť tú pomoc, ktorú sme my dostali na začiatku nášho transformačného procesu, cez pomoc a prenos našich skúseností“. Poukázal pritom, že pre štáty Východného partnerstva program ponúka pomoc pri zavádzaní „osvedčeného modelu fungovania spoločnosti“ a „kultúry spolupráce, ktorá je vlastná Únii“.²⁴ Východné partnerstvo sa stalo prioritnou agendou zahraničnej politiky SR, čo našlo vyjadrenie aj v *Strednodobej stratégii zahraničnej politiky SR*, prijatej v roku 2004, ktorá zaradila podporu integrácie Ukrajiny do euroatlantických štruktúr a demokratizácie Bieloruska medzi kľúčové prvky agendy zahraničnej politiky SR v období rokov 2004 – 2015.²⁵

Mimoriadnu úlohu v agende Východného partnerstva zohrala slovenská diplomacia za vlády Ivety Radičovej (2010 – 2012) v roku 2011 počas predsedníctva vo V4 (júl 2010 – jún 2011). Dňa 15. februára 2011 sa pri príležitosti 20. výročia vzniku regionálnej spolupráce v rámci V4 konal v Bratislave summit predsedov vlád krajín V4 za účasti kancelárky Spolkovej republiky Nemecko Angelj Merkelovej, kancelára Rakúska Wernera Feymanna a predsedu vlády Ukrajiny Mykolu Azarova. Smerom do EÚ vyslal summit posolstvo, že V4 bude podporovať politiku rozširovania EÚ smerom na východ a smerom k Ukrajine, že V4 je pripravené byť advokátom Ukrajiny a krajín Východného partnerstva v rámci EÚ. Summit prijal deklaráciu o Bielorusku, ktorá obsahovala výzvu adresovanú štátnym orgánom Bieloruska, aby prepustili politických väzňov a ukončili politické perzekúcie voči predstavi-

²³ Wojna, B., Gniazdowski, M. (eds): *Eastern Partnership: The Opening Report*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2009, s. 47 – 49.

²⁴ *Vystúpenie ministra zahraničných vecí SR M. Lajčáka na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici*, Ministerstvo zahraničných vecí SR, 4. 11. 2009.

²⁵ *Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do roku 2015*, Ministerstvo zahraničných vecí SR, 2003, <https://www.mzv.sk/documents/10182/621946/strategia+ZP+SR.pdf> (prístup 9. 1. 2016).

teľom opozície a občianskej spoločnosti.²⁶ Bratislavský minisummit vo februári 2011 v rozšírenom formáte *V4 plus* predstavoval aspoň čiastočnú kompenzáciu neuskutočneného veľkého summitu Východného partnerstva v Budapešti, ktorý bol z viacerých dôvodov zrušený a termín jeho konania posunuli do obdobia poľského predsedníctva v Rade EÚ v druhej polovici roku 2011.²⁷ Slovenskej diplomacii sa tak podarilo aspoň čiastočne zaplniť vzniknutú medzeru a udržať tému Východného partnerstva v politickej agende EÚ.

Ďalšou významnou aktivitou slovenského predsedníctva vo V4 bolo rozšírené ministerské rokovanie V4 a krajín Východného partnerstva, ktoré sa uskutočnilo v Bratislave 3. marca 2011. Okrem ministrov zahraničných vecí krajín V4 a krajín Východného partnerstva sa na rokovaní zúčastnila vysoká predstaviteľka EÚ pre zahraničnú politiku Catherine Ashton, minister zahraničných vecí Spolkovej republiky Nemecka Guido Westerwelle a komisár EÚ pre rozširovanie Štefan Füle. Okrem podpory procesom transformácie stretnutie jednoznačne poukázalo na priamu úmeru medzi spoluprácou a podporou zo strany EÚ krajinám Východného partnerstva a uznávaním základných demokratických hodnôt zo strany krajín VP. Stretnutie prijalo niekoľko významných politických posolstiev. Na základe iniciatívy slovenského predsedníctva ministri zahraničných vecí V4 podporili návrh na posilnenú spoluprácu a upevnenie synergie V4 v rámci programu Východného partnerstva s využitím nástrojov Medzinárodného vyšehradského fondu (MVF), vrátane navýšenia rozpočtu MVF, počínajúc rokom 2012 s cieľom rozšírenia podpory pre spoluprácu krajín V4 s krajinami Východného partnerstva. Predsedovia vlád krajín V4 na summite, ktorý sa konal na záver slovenského predsedníctva v júni 2011 v Bratislave, prijali v tejto veci spoločné vyhlásenie.²⁸

Zaujímavým príkladom trilaterálnej spolupráce Poľsko – Slovensko – Ukrajina predstavujú aktivity prezidentov troch krajín. Aleksander Kwasniewski, Rudolf Schuster a Leonid Kučma nadviazali v rokoch 1999 – 2004 veľmi úzke osobné a neformálne kontakty. Podobný formát užších osobných vzťahov vznikol i v trojuholníku Bronislaw Komorowski, Ivan Gašparovič a Viktor Janukovyč v rokoch 2010 – 2013. Úzke trilaterálne kontakty prezidentov bezpochyby prispeli k lepším diplomatickým možnostiam Poľska a Slovenska v porovnaní s inými členskými krajinami Únie pri tlmočení politiky EÚ voči Ukrajine.

²⁶ *Výročná správa o plnení programu predsedníctva Slovenskej republiky vo Vyšehradskej skupine (júl 2010 – jún 2011)*, Ministerstvo zahraničných vecí SR, 2011, s. 1 – 2, www.visegradgroup.eu/download.php?docID=151 (prístup 9. 1. 2016).

²⁷ Kaczynski, P. M.: Evaluation of the Hungarian Council Presidency. In: *V4/revue*, 25. 3. 2012, <http://visegradrevue.eu/?p=309> (prístup 9. 1. 2016).

²⁸ *Joint Statement on the enhanced Visegrad Group activities in the Eastern Partnership*, Stretnutie premiérov Vyšehradskej skupiny, Bratislava 16. 6. 2011, <http://www.visegradgroup.eu/2011/joint-statement-on-the> (prístup 9. 1. 2016).

Rozdielne prístupy k ukrajinskej tzv. Revolúcii dôstojnosti a rusko-ukrajinskej vojne

V mesiacoch, ktoré predchádzali tzv. Revolúcii dôstojnosti, sa poľská i slovenská politika voči Ukrajine sústreďovali na podpore procesu podpísania jej asociačnej dohody s EÚ, vrátane hlbokej a komplexnej zóny voľného obchodu (AA/DCFTA – *Association Agreement with the Deep and Comprehensive Free Trade Area*). Prezidenti Poľska a Slovenska Bronislaw Komorowski i Ivan Gašparovič počas osobných stretnutí s prezidentom Ukrajiny Viktorom Janukovyčom apelovali na prepustenie z väzenia opozičných politikov Jurija Lucenka a Júlie Tymošenkovej, čím EÚ podmieňovala podpis asociačnej dohody s Ukrajinou. Varovali ho pred snahou monopolizovať moc, ktorá by mohla znamenať medzinárodnú izoláciu Ukrajiny. Zároveň pre Janukovyča úzke kontakty s prezidentmi Poľska a Slovenska v roku 2013 predstavovali pootvorené okno pre vzťahy s EÚ. Bývalý prezident Poľska Aleksander Kwasniewski bol jedným z dvoch hlavných mediátorov, ktorí rokovali s prezidentom a vládou Ukrajiny o prepustení Júlie Tymošenkovej s mandátom Európskeho parlamentu.²⁹

Demokratické a proeurópske heslá ukrajinského Majdanu boli pozitívne prijaté politickou elitou i väčšinou poľskej spoločnosti. Vo februári 2014 63 % Poliakov vyjadrilo podporu požiadavkám protestujúcich Ukrajincov, 31 % nevedelo zaujať stanovisko, a iba 1 % vyjadrilo podporu prezidentovi Janukovyčovi.³⁰ Počas trvania ukrajinskej Revolúcie dôstojnosti sa v mnohých poľských mestách uskutočnili spontánne demonštrácie na podporu ukrajinského Majdanu, boli zorganizované zbierky humanitárnej pomoci a celý rad popredných poľských politikov osobne navštívil Kyjev a vystúpil z tribúny Majdanu na jeho podporu. Všetky kľúčové politické strany v Poľsku vyjadrili sympatie Majdanu a podporu európskej integrácii Ukrajiny. Zároveň poľská vláda sa snažila udržiavať kontakt s prezidentom Ukrajiny Janukovyčom a vystríhali ho pred použitím sily proti demonštrantom. Vo februári 2014 minister zahraničných vecí Radoslaw Sikorski inicioval spoločnú diplomatickú misiu spolu s ministrami zahraničných vecí Nemecka a Francúzska s cieľom nájsť politické a pokojné riešenie politickej krízy v Ukrajine.³¹

²⁹ Pozri napr. Duleba, A., Benčík, V.: *Policy impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy and visa dialogue*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2012.

³⁰ Sondaz: 63 proc. Polaków deklaruje sympatię dla protestujących Ukraińców [Prieskum: 63 % Poliakov sympatizuje s protestujúcimi Ukrajincami].. In: *Wiadomości*, 17. 2. 2014, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Sondaz-63-proc-Polakow-deklaruje-sympatie-dla-protestujacych-Ukrajincow,wid,16413864,wiadomosc.html?ticaid=11647c> (prístup 9. 1. 2016).

³¹ *Polska dyplomacja 2014 – podsumowanie* [Poľská diplomacia v roku 2014 – odpočet], Ministerstvo zahraničných vecí Poľskej republiky, 23.12.2014, http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/polska_dyplomacja_2014___podsumowanie (prístup 11. 1. 2016).

Po víťazstve revolúcie Poľsko jednoznačne odsúdilo ruskú agresiu – okupáciu i anexiu Krymu, rovnako ako i snahu Ruska destabilizovať Donbas a ďalšie oblasti Ukrajiny. Poľská vláda podporila prijatie sankcií EÚ voči Rusku a vyjadrila pripravenosť poskytnúť Ukrajine zbrane. Otázka poskytnutia zbraní Ukrajine vyvolala kontroverzné vnútorné diskusie medzi politickou elitou a nenašla jednoznačnú odozvu vo verejnosti – vyskytli sa hlasy varujúce pred nadmerným zapájaním sa Poľska do rusko-ukrajinského vojenského konfliktu.³²

Rusko-ukrajinský konflikt poukázal na nové trendy vo vnímaní Ukrajiny i východného susedstva zo strany poľskej verejnosti. Predovšetkým vojna na Donbasse posilnila obavy z hrozieb, ktoré môže pre Poľsko znamenať eskalácia konfliktu. Bol to bezpochyby faktor, ktorý znížil pripravenosť poľskej verejnosti poskytnúť podporu Ukrajine. Prieskum verejnej mienky uskutočnený v apríli 2014 ukázal, že počet respondentov, ktorí vyjadrili podporu Ukrajine, s čím sú spojené ekonomické sankcie voči Rusku (46 %), nie je oveľa väčší než počet respondentov, ktorí sú proti tomu, aby sa Poľsko angažovalo v konflikte na strane Ukrajiny (42 %).³³ Hoci v porovnaní so Slovenskom i ostatnými krajinami V4 poľská verejnosť i naďalej vykazuje najvyššiu podporu Ukrajine, v krajinách strednej Európy možno pozorovať rovnaký trend – rastie sústredenie sa na vlastnú bezpečnosť na úkor ambícií vplývať na situáciu v susednom regióne východnej Európy.

Na rozdiel od Poľska, najvyšší predstavitelia SR zodpovední za formovanie zahraničnej politiky SR – prezident Andrej Kiska, predseda vlády Robert Fico a minister zahraničných vecí Miroslav Lajčák – ozvučili v priebehu roku 2014 odlišné hodnotenia situácie v Ukrajine po Majdane. Slovenská politická elita nebola schopná jasne odpovedať na udalosti v Ukrajine a odvetnú politiku NATO a EÚ voči agresii Ruska. Na jednej strane, prezident i Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR hodnotili pozitívne politické zmeny v Ukrajine a pokračovali v podpore integračného kurzu Ukrajiny s EÚ. Na strane druhej predseda vlády tento kurz spochybnil. Na jednej strane, vláda SR i prezident súhlasili s opatreniami, ktoré voči Rusku prijali NATO i EÚ, na strane druhej, predseda vlády verejne spochybnil sankcie EÚ a jednoznačne odmietol využitie územia SR pre umiestnenie infraštruktúry NATO s cieľom posilniť obranu východného krídla Aliancie v zmysle záverov summitu vo Walese. Na jednej strane, slovenská diplomacia z titulu predsedníctva SR vo V4 (júl 2014 – jún 2015) urobila záslužnú prácu pri koordinácii pomoci kra-

³² Ewa Kopacz zabrała głos w sprawie sprzedaży broni na Ukrainę [Ewa Kopacz hovorila o predaji zbraní na Ukrajinu]. In: *onet.wiadomości*, 19. 9. 2014, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/ewa-kopacz-zabrala-glos-w-sprawie-sprzedazy-broni-na-ukraine/xvggq> (prístup 11. 1. 2016).

³³ Polacy podzieleni w sprawie wspierania Ukrainy [Poliaci sú v otázke podpory Ukrajiny rozdelení]. In: *onet.wiadomości*, 6. 4. 2014, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/polacy-podzieleni-w-sprawie-wspierania-ukrainy/4kvcv>, (prístup 11. 3. 2015).

jín V4 Ukrajine, na strane druhej, na výroky predsedu vlády SR verejne reagoval veľvyslanec Ukrajiny v SR Oleh Havaši s tým, že „dobrý sused takto nehovorí“. Výroky predsedu vlády SR vyvolali protestné zhromaždenie občanov Ukrajiny pred budovou Generálneho konzulátu SR v Užhorode.³⁴

Predseda vlády vyjadril pochybnosti o schopnosti novej vlády Ukrajiny, ktorá prišla k moci po Majdane a po nasledujúcich prezidentských (25. máj) i parlamentných voľbách (26. október) v roku 2014, zrealizovať reformy potrebné pre naplnenie asociačnej dohody s EÚ. Na strane druhej, prezident a minister zahraničných vecí vyjadrili jednoznačnú podporu novej vláde Ukrajiny pri implementácii asociačnej dohody i uskutočňovaní reforiem. Napriek skeptickej pozícii predsedu vlády voči zmenám na Ukrajine vláda Roberta Fica poskytla Ukrajine strategickú pomoc v podobe sprevádzkovania reverzného toku plynu cez územie Slovenska. Reverzný tok plynu posilnil strategickú pozíciu Ukrajiny vo vyjednávaniach s Ruskom o dodávkach plynu a nepochybne prispel k dosiahnutiu dohody medzi Ruskom a Ukrajinou sprostredkovanou EÚ z 30. októbra 2014 o dodávkach počas zimného obdobia 2014/2015. Zároveň, reverzný tok plynu do Ukrajiny cez územie SR pomohol Ukrajine prežiť zimu 2014 – 2015.³⁵ Ukrajinská a neskôr rusko-ukrajinská kríza v roku 2014 obnažila vnútorný rozpor východnej politiky druhej Ficovej vlády, ktorý spočíva v snahe „byť zadobre s Ukrajinou i Ruskom“.³⁶

Všetky slovenské vlády od vstupu SR do EÚ v roku 2004, bez ohľadu na stranické zloženie, komunikovali dva hlavné ciele zahraničnej politiky SR voči dvom kľúčovým krajinám východnej Európy z pohľadov záujmov SR, t.j. Ukrajine a Rusku:

1. snaha o rozvoj dobrých susedských vzťahov s Ukrajinou, vrátane podpory jej integrácie s EÚ; a
2. rozvoj pragmatických vzťahov s Ruskom zameraných na rozvoj ekonomickej spolupráce.

Avšak naplňovať obidva tieto ciele súčasne možno iba za predpokladu, že medzi Ruskom a Ukrajinou neexistuje konflikt. Rusko-ukrajinská kríza v roku 2014 posta-

³⁴ Ukrajinský veľvyslanec: Fico rozpráva ako zlý sused. In: *Sme*, 5. 9. 2014, <http://www.sme.sk/c/7369480/ukrajinsky-velvyslanec-fico-rozprava-ako-zly-sused.html> (prístup 7. 3. 2015).

³⁵ Rusko a Ukrajina podpísali dohodu o dodávkach plynu počas zimy. In: *Sme*, 30. 10. 2014, <http://ekonomika.sme.sk/c/7468517/rusko-a-ukrajina-podpisali-dohodu-o-dodavkach-plynu-pocas-zimy.html> (prístup 17. 3. 2015).

³⁶ Analýzu výsledkov výskumov slovenskej verejnej mienky na postoje k otázkam súvisiacim s rusko-ukrajinskou krízou, ktoré v priebehu roku 2014 uskutočnila agentúra Focus. Pozri Duleba, A.: *Kríza na Ukrajine ako impulz pre východnú politiku SR a EÚ*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2014, <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/394> (prístup 9. 1. 2016). Viac pozri Duleba, A.: *Východná politika SR v znamení rusko-ukrajinskej krízy*. In: Brezání, P. (ed): *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2014*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2015, s. 81 – 100.

vila otáznik nad udržateľnosťou pragmatického konceptu východnej politiky SR, t.j. mať dobré vzťahy s obidvomi kľúčovými krajinami východnej Európy je nemožné v prípade, že sa nachádzajú v stave vojenského konfliktu. Slovenská verejná mienka presne odzrkadľuje vnútorný rozpor východnej politiky Slovenska v prevedení Ficovej vlády.

Namiesto záveru: perspektívy pre východnú politiku Poľska a Slovenska

Hlavným meradlom úspechu poľskej i slovenskej východnej politiky je miera úspešnosti procesu transformácie krajín východnej Európy, ktorý umožňuje ich približovanie k západným štruktúram, čo zároveň prispieva k posilneniu bezpečnosti Poľska i Slovenska. V záujme Varšavy i Bratislavy je zapojenie východného susedstva do tých istých integračných štruktúr, v ktorých participujú Poľsko i Slovensko, pretože tento proces redukuje hrozby bezpečnosti – rovnako sa to týka hrozieb tvrdej bezpečnosti, ktoré vyplývajú z revizionistickej politiky Ruska, i mäkkých hrozieb, ktoré vyplývajú z nestability štátnych inštitúcií v Ukrajine i Bielorusku. V tomto kontexte nástroje, ktorými disponuje poľská východná politika, neboli zatiaľ dostatočné na dosiahnutie jej cieľov, hoci počas obidvoch ukrajinských revolúcií Poľsko bolo schopné zohrať konštruktívnu úlohu. Pozitívnu úlohu počas obidvoch ukrajinských revolúcií zohralo i Slovensko. Poľsko i Slovensko sa zhodujú na definovaní cieľov ich východných politík, avšak ich vnímanie zo strany Bratislavy je oveľa menej ambiciózne než zo strany Varšavy.

Euroatlantická integrácia Poľska, predovšetkým vstup do EÚ a NATO, prirodzeným spôsobom znížila mieru záujmu Poľska o východné susedstvo. Čoraz viac vitálnych záujmov Poľska je lokalizovaných na západe ako na východe. Tento trend bude pokračovať, predovšetkým v kontexte pravdepodobného prehlbovania krízy európskej integrácie vinou pokračujúcej migračnej vlny z Blízkeho východu, krízy v eurozóne, rastu pozícií otvorene protieuroópskych politických síl vo viacerých členských krajinách Únie alebo tiež hrozby vystúpenia niektorých krajín z EÚ, hlavne sa to týka Veľkej Británie. V porovnaní s Poľskom je paradoxné, že Slovensko prekonalu svoju jednostrannú východnú politiku, zameranú prevažne na Rusko v 90. rokoch, až v dôsledku euroatlantickej integrácie. Krajiny Východného partnerstva a predovšetkým susedná Ukrajina, sa dostali do centra slovenskej východnej politiky až počas prístupového procesu a členstva Slovenska v EÚ. Avšak rovnako ako EÚ-centrizmus zahraničnej politiky Slovenska znamenal zásadnú zmenu jeho východnej politiky na prelome 90. a nultých rokov 21. storočia, prehlbovanie krízových javov európskej integrácie môže v budúcnosti viesť k oslabeniu angažovania sa

Slovenska vo vzťahoch s východnými susedmi. Slovensko je malá otvorená ekonomika, ktorá je oveľa viac závislá od fungovania jednotného trhu EÚ než Poľsko.

Najväčšou výzvou pre budúcnosť poľskej i slovenskej východnej politiky je prehĺbajúca sa slabosť západných inštitúcií konfrontovaných s čoraz ostentatívnejšou revizionistickou politikou Ruska, rovnako ako i modernizačnými problémami krajín Východného partnerstva. Schopnosť západného sveta čeliť negatívnym vývinovým trendom vo východnej Európe sa v najbližších mesiacoch a rokoch stane najväčšou výzvou, ktorá bude spájať východnú politiku Slovenska a Poľska s ich ďalšími politikami v rámci EÚ i NATO. Zároveň, táto výzva predstavuje príležitosť pre užšiu regionálnu spoluprácu krajín V4 i bilaterálnu spoluprácu Poľska a Slovenska.

Vladimír Benč vyštudoval marketing a manažment na Podnikovo-hospodárskej fakulte v Košiciach Ekonomickej univerzity v Bratislave. Od roku 2000 pracuje v prešovskej pobočke Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, ktorú od roku 2003 vedie. Je vedúcim výskumného programu Hospodárska a rozvojová politika. Od roku 2007 je prizývaným expertom Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu. Venuje sa problematike hospodárskych politik, regionálneho rozvoja a cezhraničnej spolupráci.

Vladimír Bilčík študoval na Swarthmore college (B.A.), University of Oxford (M.Phil.) a na Katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (PhD.). V Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku pôsobí od jesene 1999. Je vedúci výskumného programu Európske štúdiá. Ako pedagóg pôsobí na Katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Venuje sa európskej politike a zahraničnej politike SR, fungovaniu rozšírenej EÚ a Východnému partnerstvu.

Tomasz Dąbrowski je analytikom stredoeurópskeho programu Centra východných štúdií (Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia). Na Ekonomickej univerzite vo Varšave (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) vyštudoval odbor medzinárodné vzťahy. Vo svojom výskume sa venuje primárne energetickej politike štátov strednej a juhovýchodnej Európy.

Alexander Duleba vyštudoval sociálno-politické vedy na Kyjevskej štátnej univerzite T. G. Ševčenka. Od septembra 1995 pracuje v Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, od mája 2002 ako riaditeľ a zároveň vedúci výskumného programu Východná Európa. V roku 2009 získal titul docent na Univerzite Komenského v Bratislave. Od mája 2010 pôsobí aj ako pedagóg na Prešovskej univerzite v Prešove. Je autorom, spoluautorom a editorom viacerých kníh, štúdií a množstva odborných článkov.

Adam Eberhardt vyštudoval medzinárodné vzťahy na Varšavskej univerzite, kde absolvoval i doktorandské štúdium. Pôsobil v Poľskom inštitúte medzinárodných vzťahov (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych) a bol stálym korešpondentom Poľskej tlačovej agentúry v Moskve. Predtým ako sa v roku 2016 stal riaditeľom Centra východných štúdií (Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia – OSW), pôsobil v OSW osem rokov ako zástupca riaditeľa. Je členom

Poľsko-ruskej skupiny pre komplikované otázky a Programovej rady Poľsko-ukrajinského partnerského fóra.

Mateusz Gniadzowski je absolventom Inštitútu politických vied Varšavskej univerzity. Doktorandské štúdium absolvoval na Ústave politických vied Slovenskej akadémie vied. V rokoch 2004 – 2010 pôsobil v Poľskom inštitúte medzinárodných vzťahov (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych). V súčasnosti je zástupca riaditeľa Centra východných štúdií (Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia). Je predseda Programovej rady Poľsko-českého fóra, člen Poľsko-slovenskej komisie humanitných vied a spolukoordinátorom platformy vyšehradských think tankov *Think Visegrad*.

Samuel Goda vyštudoval Fakultu politických vied a medzinárodných vzťahov UMB. Ako pedagóg pôsobí na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Od septembra 2013 pracuje v Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, kde vedie výskumný program Medzinárodná bezpečnosť. Venuje sa problematike (zamrznutých) konfliktov v Euroatlantickom a Eurázijskom priestore, OBSE, NATO, zahraničnej a bezpečnostnej politike EÚ, klasickým a novým prístupom k bezpečnosti a rozvojovej pomoci.

Jakub Groszkowski vyštudoval politické vedy a slavistiku na Varšavskej univerzite a na Univerzite Mateja Bela na Slovensku. Od roku 2009 pôsobí v Centre východných štúdií (Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia) ako vedúci Stredoeurópskeho programu. Venuje sa domácej a zahraničnej politike štátov strednej Európy.

Monika Olech je absolventkou Vysokej školy ekonomickej v Prahe. V rokoch 1996 – 2002 pôsobila na ekonomickom a obchodnom oddelení Veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe a v rokoch 2007 – 2012 viedla ekonomický úsek Veľvyslanectva Poľskej republiky v Bratislave. V súčasnosti pôsobí na Ministerstve vnútra a verejnej správy Poľskej republiky vo Varšave.

Tomáš Strážay vyštudoval žurnalistiku a politológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Doktorandské štúdium absolvoval na Graduate School for Social Research vo Varšave. Pracuje v Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, kde vedie program Stredná a juhovýchodná Európa. Je spoluzakladateľom platformy vyšehradských think tankov *Think Visegrad* a spolueditorom štvrťročníka *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*.